TARİH Konuşuyor

CİLT : 5
SAYI : 28
MAYIS 1966
250 KURUŞ

İSKENDERİN BAŞI

HÜRREM SULTANIN FİLDİŞİ AYNASI

EFEB HEYKELİ

FATİH'İN KAFTANI

MÜZELERİMİZ AMERİKA YOLUNDA!

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T.L. Merkezi : İstanbul

Şubeleri:

İstanbul
Beyoğlu
Galata
Kadıköy
Osmanbey
Hasköy
Beyazıt

İzmir
Ankara
Yenişehir Ankara
Anafartalar Ankara
Adana
Çapa

Edirne
Samsun
Konya
İskenderun
Mersin
Bursa
Bakırköy

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI - BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER
Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorkgen - İstanbul Şubeler: Bankor

TASARRUFLARINIZIN

En iyi şartlarla

DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN:

TÜRKİYE
EMLÂK KREDİ
BANKASI

(Basım: 8050 - A - 483)

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 5 SAYI : 28 MAYIS : 1966 FİATI : 250 KRŞ.

Kurucusu :
CEMAL KUTAY

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

Muhabere ve para gönderme adresi : Posta Kutusu 67 — İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI :
Yıllık 24 lira. Dış Ülkelere iki mislidir.

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

Sizinki ve Bizimki

Millî Mücadelenin Ege cepheleri dışındaki ilk zaferi, yüz çizgilerini bu satırların içinde gördüğünüz emekli Albay Halil Nuri Yurdakulun'dur: Halk ona, kısaca, Yavuz Nuri derdi. Başarısı düşmana karşı bir cephe kurabildiği gün de, yaşının yirmibeşin altında olmasına rağmen Nuri Paşa dedi.

★ ★ ★

Ve, 1935 de, Yüzbaşı Halil Nuri Bey, Berlin'deki askerî müzeyi gezdikten sonra, Müze Müdürü Amiral Loray'a şu suali sordu :

"— Sayın Amiral!.. Müzeniz, bir tarih hatasının boşluğu içindedir. Bakınız, Siz burada, Birinci Dünya Harbini, Versay anlaşması ile mağlûbiyet hükmüne bağlamışsınız. Bu neticede ısrar ediyor musunuz?"

Amiral, şaşırmıştı bu soruya...

"— Tabiî... Versay muahedesi ile Birinçi Dünya Harbi bitti ve neticeleri bu anlaşma tâyin etti."

Halil Nuri Bey başıyla bu hükme katılmadığını işaret etti :

"— Hayır, dedi, bu Sizinki... Bizimkisi Lozan'dadır : Biz, Birinci Dünya Harbini ne Londros'ta, ne Sevr'de bitirmedik. Biz, Çanakkaleyi, Dumlupınarla tamamladık ve bu gerçeği Lozan'da dünyaya tescil ettirdik. Galeri'nizi yanlış bir bitimle nesillerin önüne çıkarmış olmak günahından kurtulmanız şart sanırım..."

Halil Nuri Bey, vatana döndü, Erçiş'te askerlik şubesi reisi iken, Almanya'da Neptun Werke deniz tezgâhlarında vazifeli olan ve bu ziyaret sırasında, kendisine refakat eden rahmetli Yüksek Mühendis Harun İlmen'den şu mektubu aldı :

"— Amiral Loray, benim vasıtamla Size, ikazınızdan duyduğu teşekkürü iletiyor ve Berlin Askerî Müzesine Türk Millî Mücadele Galerisi ilâve edildiğini, böylelikle Türk milleti tarafından kabul edilmemiş Sevr anlaşmasının hukukî mesnedden mahrum olduğunun kabul ve yerine, Lozan'ın konulduğunu tasrih ediyor."

★ ★ ★

Sonra ne oldu ?

Bu ülkeye, bunu ayırabilecek düşünce de, bunu ayırabilecek insan da a ğ ı r geldi: Vatanı sinsi bir alev gibi saran h a f i f l i k, milliyet, ahlâk, fazilet, mânevîyâtı tahribe başladı : Hadiseleri, kendi öz duygularımız ve ölçülerimizle değerlendiren şuur, yerini, bir eyyam sahteciliğine bıraktı.

Şimdi bu nesil'in sol kulağı Moskofların Bizim Radyo'sunda, sağ kulağı da, Arab'ın Yâlellisi'nde... — K u t a y.

Dünyanın en büyük İmparatorluğunun en zengin idarecileri:

OSMANLI VEZİRLERİNİN SERVETLERİ

YAZAN : ZİYA ERKİNS

Köprülü Mehmet Paşa... Şahsî hizmetleri yanında, vezir serveti bahsinde tarihe geçebilecek kudreti gösteren ünlü kişi.

Osmanlı devleti sadrıazamları ile kubbe vezirlerinin, senevî gelirleri, rütbelerine göre 15 yük (1) hasları vardı. Bunlardan mada devlete vergi veren memleketlerin hükümdar ve beyleri ile, eyalet valileri vesair tarafından her sene sadrıazam ve kubbe vezirlerine bir çok kıymetli hediyeler gönderilmesi adet olduğundan, resmî tahsisatın senevî geliri derecesinde bir gelir elde edilirdi. Şimdi burada Osmanlı vezirlerinden bazılarının muhallefat defterlerine göre servetlerini veriyoruz :

Fatih Sultan Mehmed'in sadrıazamı Mahmut Paşa haftada iki defa ülemaya ziyafet çeker, sofrada büyük bir lenger içinde altın taneli nohutlu pilâv bulundururdu. Davetlilerden herhangi birisinin kaşığında altın nohut çıkarsa o, onun olurdu. Vezirin misafirlerine sık sık böyle altın nohutlu pilâv yedirmesi, kendisinin Divanyolunda bir cami, bir han, bir hamam, bir medrese yaptırmasına mani olmamıştı .

Sadrıazam Ayas Paşanın sarayında 40 beşiğin sallandığı ve bu çocukların hepsinin kendisinin olduğu bilinmektedir. Böyle olduğu halde vefat ettiği zaman 120 çocuğu bulunduğu ve her birine bir kaç milyonluk servet bıraktığı Peçevî Tarihi'nde bildirilmektedir.

SÜLEYMAN VE SİNAN PAŞALARIN SERVETLERİ

Yemen fatihi Süleyman Paşa, İstanbul'da ve Anadolunun muhtelif yerlerinde, Rumeli ile Arabistan'da bir çok emlâk ve evkaf bırakmış ve bunların ayrıca idaresi için büyük bir teşkilât kurmuştu. Kendi vezirliği zamanında İstanbul'da şiddetli bir kış olmuş, zeytinyağı, pirinç yesair yiyecek maddeleri piyasada bulunmaz olmuştu. Paşa, bu hali haber alınca sarayının mahzenindeki ihtiyacından fazla bulunan yüzlerce fıçı zeytinyağını ve yüzlerce çu-

(1) **Bir yük 100 bin gümüş kuruştu. Bir gümüş kuruş, bugünkü para ile 150 kuruş olduğuna göre, 15 yük, 2 milyon 250 bin lira demektir.**

val erzakı çıkartarak cami ve tekkelerle ihtiyaç sahiplerine tevzi ettirmişti.

Kanunî Süleyman'ın sadrıazamlarından Sinan Paşanın dairesinde binden fazla uşağı bulunuyordu. Bütün bunlar altından kuşak kuşanır, üzerine mücevherli hançer takarlardı. Müverrih Selânikli Mustafa Efendiye göre, Sinan Paşanın vefatında menkul eşyası şöyle tesbit edilmişti: 600 bin kese (2) meskûk kuruş, 29 yük kıymetinde altından yapılmış hançer, gaddare (3) ve mihver, 100 kantar (4) altın ve gümüş kap-kacak, 1000 kıt'a kadife ve saire..

Hammer Tarihi, Sinan Paşanın metrukâtını şöyle gösterir :

20 sandık zebercet, 15 inci tesbih, 30 roza elmas, 20 miskal (5) altın tozu, 20 altın ibrik, 1 mücevherli satranç takımı, elmaslı 7 sofra örtüsü, 34 çift altın üzengi, 32 mücevherli altın kalkan, 140 incili miğfer, 120 mücevherli ziynet takımı, 16 altın sahan, 600 samur kürk, 30 siyah tilki kürk, 1075 parça kumaş, 900 adi kürk, 61 ölçek inci, 2 elmas gerdanlık, 22 incili eyer takımı, 600 bin duka altını, 2 milyon 900 bin akçe.

BIRAKTIKLARI SERVETLER..

Sadrıazam Sokullu Mehmet Paşa, Havza'da, Bergos'da, Şam ve Tarsus'ta büyük vakıf binalar yaptırmış, Derinsu üzerine büyük bir köprü inşa ettirmiş, Edirne'de hamam, Kadırga ve Galata'da iki cami ve bunlara mahsus evkaf bırakmıştı. Sultan Ahmet meydanındaki sarayını yaptırdığı zaman İkinci Selim kendisine 100 bin altın göndermiş, Sokullu bunu kabul etmemiş, zevcesi Esma Sultana hediye etmişti.

Kanunî Sultan Süleyman'ın sadrıazamlarından damad Rüstem Paşanın muhallefatını kaydeden Peçevî Tarihine göre, 130 u mücevher ciltli olmak üzere 8 bin Kur'anı Kerim, 5 bin cilt kitap, 170 köle, 2900 halis kan beygir, 1100 altmış deve, 5000 kat hil'at ve kürk, 1100 altın başlık, 2000 altın zırh, 500 ü altın kaplı, 600 ü gümüş kaplı 1100 eyer takımı, 130 çift altın üzengi, 860 mücevher kabzalı kılınç, 1500 gümüş miğfer, 1000 çiftlik, 476 değirmen, 1000 yük muhtelif meskûkat, 780 bin kese kuruştur.

Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşanın bir çok taraflarda inşa ettirdiği büyük camiler, hanlar, hamamlar ve çeşmelerden maada, vefatında 60 bin altın nakdi çıkmış, satılan eşyasının bedeli 500 bin altın lira tutmuştur.

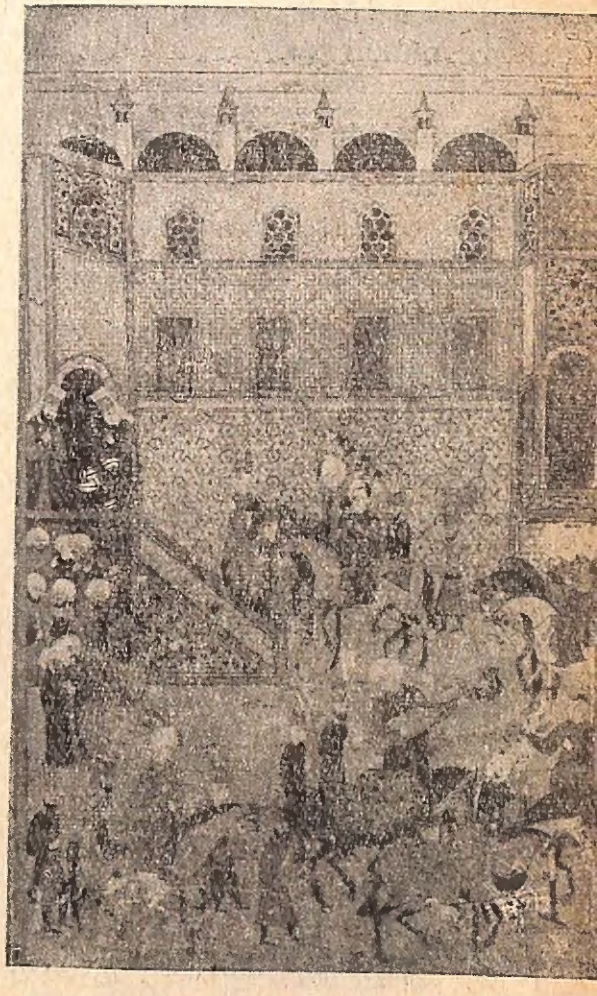

Kanuni'nin şehzadesinin sünnet düğünü.. Hünername, ikinci cild.

(Bir sünnet düğününde, servet ve ihtişamı temsil eden yaşama düzeni.)

(2) Bir kese beş altın lira, yani bugünkü karşılığı ile 750 liradır.

(3) Gaddare : Hançerin daha büyük olanına verilen ad.

(4) Bir kantar, 100 Kg.

(5) Bir miskal 4,5 gram.

Sultan Üçüncü Murad'ın damadı ve sadrıazamı İbrahim Paşa, Ayşe Sultan ile evlendiği zaman, zevcesine 300 bin altın lira vermiş, düğün masrafı için de 100 bin altın sarfetmiştir.

Birinci Sultan Ahmed'in sadrıazamlarından Cafer Paşanın muhallefatında bir milyon duka altını kıymetinde keseler dolusu inci ve mücevherat, 1018 mücevherli kılınç, 400 asil kısrak, 700 binek kısrak, 4000 adi beygir, 4000 katır, 6000 inek ve öküz, 500 bin koyun, 18 bin deve, 400 çift mücevherli altın üzengi ile mağazalar dolusu İran ve Mısır halıları ile Hint kumaşları vesaire kayıtlıdır.

VE, DİĞERLERİ...

Üçüncü Sultan Ahmed'in sadrıazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşanın servetini "Netayic-ül Vukuat" şöyle zaptediyor: İbrahim Paşa daima padişaha ve hareme hesapsız mücevherat takdim etmiş, Nevşehir'i imar etmiş, İstanbul'da büyük hayrat binaları yaptırmış, katledildiği zaman 2400 kese altını ve kethüdası Mehmet Paşanın da 23 bin 309 keselik nakdi zuhur etmiş, "Netayic-ül Vukuat" a göre, bu servet bir milyon beş yüz bin altını bulmuştur.

Kılıç Ali Paşa...
(Serveti, deniz üzerinde cami mesnedi bulacak sağlamlıkta toprak zemin yapabilen vezir...)

Dördüncü Sultan Mehmed'in sadrıazamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın sarayında 2000 cariyesi bulunuyor, bunların talim ve terbiyesine, mücevher hançerli 700 hadım ağası bakıyordu. Paşanın binlerce atlarına ve av köpeklerine bakmak için 1000 adam vazifeli bulunuyor, günde sarayına 5000 okka ekmek giriyordu. Büyük çiftliklere sahip olan Merzifonlu, İstanbul'da, Merzifon'da, Yenişehir'de hayrat binalar yaptırmıştı. Varidatı senede 243 bin kese idi.

Üçüncü Sultan Ahmed'in sadrıazamlarından enişte Hasan Paşa, Basra vilâyeti dahilinde, Aziziye sancağında büyük vakıf binalar yaptırmış, oradaki ahalinin huzur ve asayişi için bir kale inşa ettirip, içinde bir cami, iki hamam, 90 ocaklı bir han, bir mektep ve büyük imarethane, 34 dükkân ve bunların idaresi için kâtip, muhafızlar, imam, müezzin ve kayyumlar için müteaddid ikâmetgâhlar yaptırdığı gibi, her birine ayrı ayrı maaşlar tahsis etmiş, gelip geçenlerin beslenmeleri için senede 1880 kilo pirinç, 440 okka sade yağ, 3200 koyun, 300 okka bal vakfetmiştir.

Sultan Birinci Hamid'in Kaptan-ı Deryalarından olup, kapısında beş binden ziyade kölesi bulunan Gazi Hasan Paşa, 1786 Rus seferinde maliye hazinesinin müzayakasını hafifletmek için almamak kaydile 500 bin altın iane vermiştir.

Osmanlı sadrıazamlarının ve vezirlerinin servetleri hakkındaki bu malûmatı daha da uzatmak mümkündür. Biz sadece bazılarını vermekle yetindik. Bu defterlerde gösterilen servetlerin menkul ve gayri menkul olanlarından (vakıf olanlar hariç), maliye hazinesi vergi alırdı. Yalnız bu servetlerin Padişah iradesi ile Hazine-i Hümayun için müsadere edilmiş olanlarından vergi alınmazdı. Bu da gösteriyor ki, Osmanlı maliye teşkilâtında bugünkü servet beyannameleri ve veraset kanunu vardı, fakat başka bir şekil altında uygulanıyordu.

İKİ FRANSIZ **Millî Mücadelede İKİ FRANSIZ'ın adı, politika ve fikir hayatında çok sık duyuldu: Franklen Buyyon ve Klod Farer!.. Birincisi, daha çok siyasî, ikincisi edib idiler. Bir de üçüncüsü vardı amma, o, daha çok İstanbul'un gönüllüsü idi: Piyer Loti!..**

Millî Hükümetimiz, Batı'lılarla ilk anlaşmayı, Fransa ile ve Franklen Buyyon'un aracılığı ile yaptı: O zamanki adıyla, Kilikya olan Adana ve çevresinin millî sınırların içine katılması, bu anlaşma ile mümkün olmuştu: Urfa ve Antep'in o dillere destan kahramanca müdafaasının çâresizleştirdiği durumu, Franklen Buyyon, usta bir maharetle neticeye bağlamıştı. Klod Farer de, bu başlıyan dostluğun fikriyatını cesaretle başardı.

Yukarıki klişede Klod Farer'i, zaferden sonra, İzmit'te verilen çay ziyafetinde Mustafa Kemal'in sağında görüyoruz. Kendisiyle konuşan kalpaklı zat, daha sonra Vaşington sefirimiz olan rahmetli Münir Ertegün'dür.

FRANKLEN BUYYON, MÜTTEFİKLERİN SULH ŞARTLARINI İZMİR'E NASIL GETİRMİŞTİ?

YAZAN: CEMAL KUTAY

Başkumandanlık meydan muharebesinin neticeleri, askerî olduğu kadar siyasî idi: Başta o mağrur, o sicilli Türk düşmanı Loyt Corc ile Klemanso, İngiltere'nin sırtlanı ile Fransa'nın kaplan'ı *-bu iki devlet adamı hakkındaki tâbirler bizim değildir: İngilizler Loyt Corc'a sırtlan, Fransızlar Klemanso'ya kaplan derlerdi...-* Mehmetçiğin mucizesi önünde, siyasî ikballerinin karardığını görüyorlar ve *"— En aşağı iki yüz senelik dünya düzeni..."* dedikleri Versay Sulh Sisteminin Ege denizine dökülen Yunan ordusunun artıkları ile beraber çöktüğünü hissediyorlardı. Acaba muzaffer Türk Başkumandanı barış için ne düşünüyordu? O, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin düşüncesini temsil eden en sadık ve açık yürekli sulhcülük düşüncesiyle, Londra ve Paris'i üç defa denemiş, fakat her seferinde başkaldıran sömürgecilik ihtirası ile Türk denemesi yarı yolda kalmıştı. Şimdi onlar sulh'ü arıyorlardı ve Mustafa Kemal'in önüne çıkartacak bir *"eski dost"* buldular:

Fransız devlet adamı ve edibi M. Franklen Buyyon...

BİR ESKİ DOST SESİ

Franklen Buyyon, Ankaranın karanlık ve buhranlı günlerinde Türk Hükumet Merkezine gelmiş, Güney Bölgemizdeki kan ve ateş seylâbını durduran *Ankara İtilâfnamesi* imzalanmıştı. Bu anlaşma, MİLLÎ HÜKUMET'in 1914 - 1918 devresinde harb halinde olduğumuz bir Batı Ülkesi ile aramızdaki ilk anlaşma idi; bu sebeple de, hem millî hakimiyet prensiplerimizi tatbik mevkiine koyuyor, hem de vatanın can damarlarından baha biçilmez bir bölgeyi, millî sınırlar içine alıyordu. Anlaşma, o günün basit bir Anadolu şehri hüviyeti içindeki Ankarasında, Hariciye Vekâletine ayrılmış vilâyet binasının ikinci katındaki "bakanlık makam odasında", Yusuf Kemal Beyle Franklen Buyyon arasında imzalanmıştı. Fransız politika adamı vatanına döndükten sonra, bilhassa Mustafa Kemal için müsbet konuşmuş ve ancak ondan sonra Roymon Puankare, Fransız Parlâmentosunda *"Ankara âsîleri"* tâbirine itiraz etmiş :

"— Fransız an'anelerine göre bunlar, âsî değil hürriyetperver ihtilâlcilerdir. Hakikatleri hislerimize fedâ etmiyelim," demişti. Franklen Buyyon, böyle bir kadîm dostluğun mümessili idi ve artık düşmandan temizlenmiş olan İzmir'deki Başkumandan Mustafa Kemal, bu eski aşinânın kendisi ile sulh şartlarını görüşmek üzere gelmesinden memnun olmuştu: Fransız edibi Klod Farer'i İzmitte kabul etmesi gibi...

SARI ZADE AHMET BEYİN EVİNDE

Klod Farer, Edgar Gine isimli Fransız harb gemisi ile, 23 eylül 1922 de İzmir'e geldi. Yanında, Fransız Hariciye Nazırı Lord Gürzon, İtalyan Hariciye Nazırı Kont Sforça'nın itimatname ve selâhiyetnameleri vardı. Rıhtımda kendisini Mustafa Kemal ve Başvekil Rauf Bey *(rahmetli Rauf Orbay)* karşıladılar. Yanında, Piyer Loti ile beraber İstanbul'a gelmiş olan doktor Etyen Piyer'le özel sekreteri Jan Luşer vardı. Hâlâ yanan ve yangın kokusu, kesif bir sis halinde şehrin afakına çökmüş İzmir'de, bugün adı *Güzelyalı*, o gün ismi *kokaryalı* olan semtte, taş olduğu için yangından kurtulabilmiş Sarı Zade Ahmet Beyin evi tahsis edildi. Mustafa Kemal de, o günlerde Uşşakî Zade Muammer Beyin evinde misafir idi ve evin genç kızı Lâtife Hanımı burada tanıyacak, hayatının ilk ve son izdivacını, evin sempatik ve aydın sahibesi ile yapacaktı.

Mustafa Kemal, rıhtımda Franklen Buyyon'la sarılmış, kucaklaşmışlardı. Fransız devlet adamı, İzmir'in yangın yerine dönmüş harâbeleri içinde doğan yeni Türk devletinin ümidini ve azmini bir ân kaybetmemiş kırk bir yaşının içindeki genç zafer Tanrısının, dört yılın insanüstü çabası içinde gergin yüzüne ve çelikleşmiş o eşsiz mavi gözlerine hayranlıkla bakarak :

"— Dünya ne düşünürse düşünsün ben mes'udum ve bu zafer, hakka ve adalete şeref getirmiştir", demişti. Yüksek sesle, haykırır gibi söylenen ve daha sonra tenkidlere uğrıyan bu cümleler, Franklen Buyyon'un elinde olmıyan sebeplerle aynı hava içinde devam edemedi.

Milli Mücadele yıllarında, adı ve şahsiyeti, en sık geçen yabancı diplomat: M. Franklen Buyyon... İlk anlaşmayı o yaptı ve zaferden sonra ilk defa sulh şartlarını o getirdi.

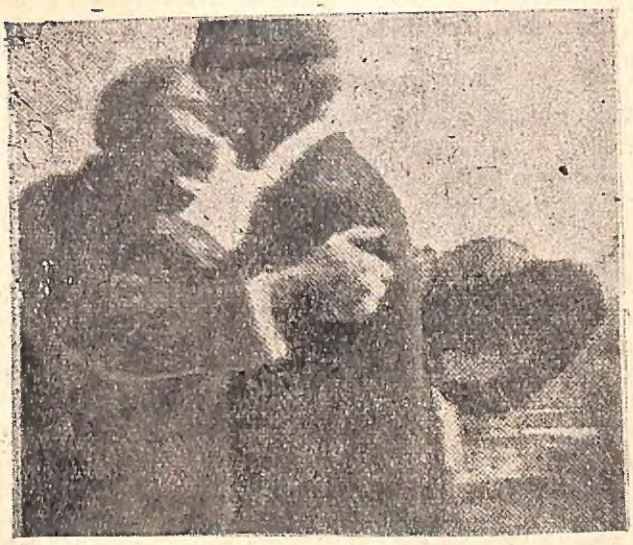

Bu sıfık resim, tarihî bir hatıradır: Mustafa Kemal, Edgar Gine kruvazörüyle İzmir'e gelen M. Franklen Buyyon'u rıhtımda kucaklıyor. Başyaver Cevad Abbas: "— Fransız sefiri öyle heyecanlı idi ki, Gaziye doğru koşarken, az kaldı düşecekti. Ayağı kaydı ve Gazi kolundan tutarak düşmesine mâni oldu. Yanlarında olan Fethi Beyin anlattığına göre, kapaklanmaktan kurtulan şişman Fransız politika adamı Başkumandanımıza demiş ki "—Teşekkür ederim, Ekselâns.. Çok heyecanlı idim. Fakat beni düşmekten kurtarmanızı hiç yadırgamıyorum. Çünkü Siz, büyük ve şerefli bir milleti sendelerken de elinden tuttunuz..."

MUSTAFA KEMAL'in REDDETTİĞİ İKİ ŞART

Çünkü çok ümidli ve müsbet hava içinde geçen iki celseden sonra, 25 eylül 1922 gecesinde, ÜÇ MÜTTEFİK, yâni İngiltere, Fransa, İtalya hariciye nazırlarından bir nota geldi. Bu nota ile müttefikler, sulh masasına oturabilmek için iki şart ileri sürüyorlardı: Birincisi, Çanakkale önlerine varmış olan Türk süvarîlerinin *"tarafsız bölge"* olarak adlandırılan Boğazlar Mıntakasına girmemesi, ikincisi Trakya üzerine askerî harekât yapılmaması idi. Mustafa Kemal, dudaklarında acı bir tebessümle gelen notayı, Franklen Buyyona gösterdi :

"— Biz, ne zaman ve nerede bîtaraf mıntakayı konuştuk ve kabul ettik? Biz, böyle kayıtların dışında kalmak için dört senedir, daha doğrusu on senedir harbediyoruz. İcab ederse harbe devam edeceğiz. Bu hakikatler anlaşılıncaya kadar elimizden silâhlarımızı bırakmıyacağız," dedi. Bu celsede olan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Müşir Fevzi Paşa *(rahmetli Mareşal Çakmak)* ile Başvekil Rauf Bey, Mustafa Kemal'in kısa bir müddet içinde terkettiği toplantıda, Fransız murahhasına anlattılar ki, Türk askerinin ileri hareketine riyazî bir sed çekmek imkânsızdır ve eğer karşıdakiler, bu hakikati tasdik etmemek gibi, aklın, mantığın, askerlik ilminin ve hatta ahlâkın reddedeceği bir kin inadında bulunurlarsa, Türk Orduları, millî misak sınırlarının bitimine kadar ileri harekâta devam edeceklerdir.

Mustafa Kemal, bu sırada kısa bir zaman için terkettiği toplantıya tekrar iştirâk etmiş ve Erkân-ı Harbiye Reisi ile Başvekil'in izahlarına iştirâk ederek: *"— Artık hakikatler inkâr edilmemelidir. Ortadaki isbatlar aklıselimin kabul edilmesi için kâfidir,"* demişti. Franklen Buyyon, daha sonra Le Temps gazetesindeki hatıralarında bu safhaları uzun uzun anlatmıştı. Kendisi, bu not'larında Mustafa Kemal'e şunları söylediğini kaydeder: *'— Trakya elbette Türklere teslim edilecektir. Boğazlar için endişeye de asla lüzum yoktur. Biz sizinle, dört sene evvel Adana ve havalisi için en gayr-ı müsaid şartlar altında konuştuk ve bunları hallettik. Yok, yok... Yeter artık dökülen kanlar... Sulhü imzalıyacağız ve devamlı bir huzur devri başlıyacak dünyada..."*

FRANKLEN BUYYON İZMİRDEN AYRILIRKEN...

Üç devlet Hariciye Nazırının müştereken verdikleri nota'ya, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükumetinin resmî cevabının metnini, Franklen Buyyon, eliyle götürdü. Başvekil Hüseyin Rauf Bey'in hazırladığı metne göre, hükumetimiz, Venedik veya başka bir mahalde

toplanacak ve karşı tarafı, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Rumanya (Sırp, Hırvat, Sloven) devlet ve Yunanistanın davetli olacağı sulh konferansını kabul edebilmek için, evvelâ bir mütareke akdini istiyorduk.

Franklen Buyyon, o geceyi de Sarı Zade Ahmet Beyin evinde geçirdi ve sabahleyin erken saatlerde Edgar Gine kruvazörüyle İstanbul'da hareket etti. Ertesi akşam, Mustafa Kemal Paşa'dan, mütareke konferansı için yer soruluyordu: Artık, kurtarılmış bir vatan köşesi olan Mudanya tercihini bildiren Mustafa Kemal de, aynı akşam Ankara'ya dönüyordu.

Franklen Buyyon, İzmir'den ayrılırken, vali Mustafa Abdülhalik Beye *(Büyük millet meclisi reisi rahmetli Mustafa Abdülhalik Renda)* gönderdiği teşekkür mektubunda, bir daha İzmir'e geldiği zaman, Türk azminin ve himmetinin bu harâbeyi, yine bir mamûre haline getireceği ümidini bildirdi. İstanbula vardığı zaman, yerli ve yabancı gazeteciler merakla etrafını çevirdiler. Şunları söyledi :

"— Konferansın neticesi mi? Elbette muvaffakiyetle neticelenecektir. İsmet Paşayı tanıdım. Netice almasını bilen bir kumandandır. Neden dolayı dünya yeniden bir harbe girsin? Trakya Türklere iade edilecektir. Rusyanın sulh konferansına davet edilip edilmiyeceğini soruyorsunuz. Bunu bilemem ve Sizlere bir şey söyliyemem. Fakat kanaatım odur ki, bir sulh masasına oturanlar ne kadar çok olursa, ortaya o kadar çok mesele çıkar."

BİRİNCİ LOZAN'IN KESİLMESİNDEN SONRA...

Malûmdur ki, Lozan sulh müzakerelerinin birinci devresi başarısızlıkla neticelenmiş ve sulh masasına oturan murahhas heyetleri memleketlerine dönmüşlerdi. Otuz altı gün sonra başlıyan ikinci safha ise, gergin bir hava içinde açılmıştı.

Franklen Buyyon, bu fasıla içinde yeniden harekete geçmiş, Ankara'ya gelmek istemiş, fakat M. Puankare, İngiltere'yi kuşkulandırmamak için bu seyahatı tasvip etmemişti. Çünkü, daha konferansın ilk günlerinde, İngiltere ile Fransa arasında, bilhassa Arabistanın nüfuz bölgeleri taksimi üzerinde derin ihtilâflar başgöstermişti. Türk zaferi, Almanya'da da derin tesirler yapmış, Ruhr kömür bölgesini işgal etmiş olan müttefik kuvvetlerine karşı başkaldırmalar çoğalmıştı. Nasyonal - Sosyalist hareket gün geçtikçe kuvvet buluyordu. Franklen Buyyon'un Ankara'da, Fransa adına müsbet neticeler elde etse dahi, bunun İngiltere tarafından hoş karşılanmıyacağını iyi bilen tecrübeli Puankare, Millî Mücadelede adı Türkler arasında en çok geçen yaşlı siyasîye *yeni bir Ankara yolculuğu* imkânı daha vermedi.

1919-1923 buhran devresinde, Türk davasına alâka göstermiş ve doğruyu konuşabilmiş Fransız şahsiyetlerinin adları, Piyer Loti, Klod Farer caddelerini isimlendirirken, Franklen Buyyon'un unutulmuş olmaması lâzımdı. Misafir kaldığı Sarı Zade Ahmet Beyin evinin bulunduğu sokağa adının verilmesi, bu tarihî sahneyi tesbite yarar sanırım.

İnsanlar için de, vaktiyle esirgemedikleri ilginin en büyük mükâfatı bu hatırlanış değil midir ?

HATAY ve FRANKLEN BUYYON

Ankara İtilâfnamesini Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey ile imzalıyan Franklen Buyyon, o zamanki adile "Sancak" olan bugünkü Hatay'ımızı Türk sınırları dışında Fransız mandasına verilmesini temin ederken, Millî Mücadelimizin temeli olan Millî Misak neşredilmişti.

Franklen Buyyon hatıralarında hududun tesbitinin aceleye geldiğini itiraf eder ve gerçek bir sınırın tesbitini daha sonraya bırakır. Ne yazık ki, bu "daha sonra" Lozan'da değil de hasta Atatürk'ün sağlığına mal olan şahsî şahlanışı ile mümkün olabilmiştir. Böylelikle Franklen Buyyon'un 1922 deki kehaneti, 1937 de hakikat olabildi. Eğer O'nun adının anılması gereken yerler varsa, Hataylılar kendilerini Ana - Vatan'a hukuk yoluyla da kavuşabilme imkânını sağlamış "Ankara İtilâfnamesi" ni hatırlıyarak bu vazifeyi yerine getirebilirler.

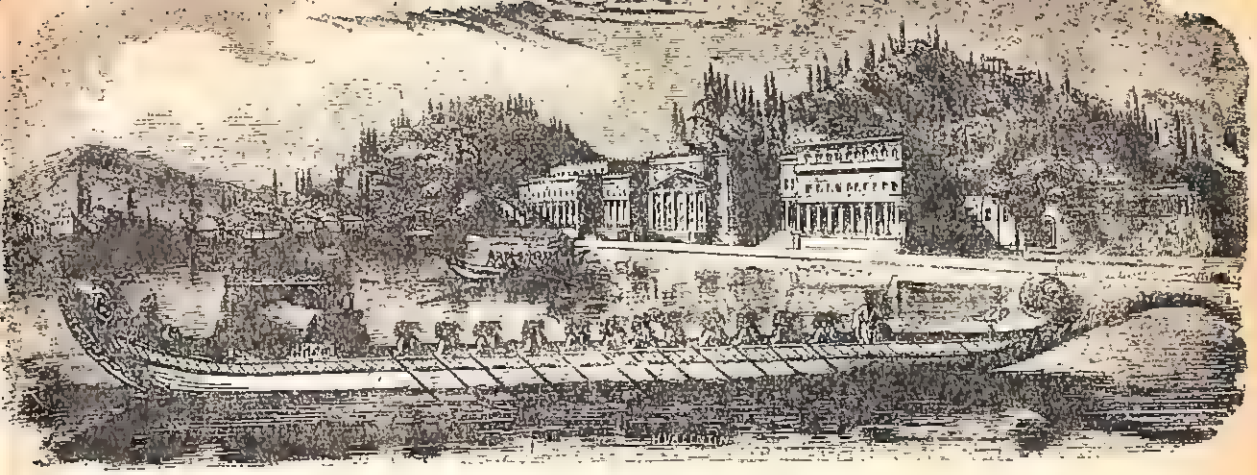

Sultan İkinci Mahmud'un saltanat kayığı...
(Görünüşü muhteşem olmakla beraber, diğer hükümdarların gezintilerindeki törenler yoktu).

Halk adamlığı vasfı ve

Sultan İkinci Mahmud

YAZAN : NİYAZİ AHMET BANOĞLU

Osmanlı tarihinde büyük hamleler ve inkılâplar yapan hükümdarlar arasında İkinci Mahmud en baş yeri işgal eder. Fatih, Genç Osman, Üçüncü Selim, getirdikleri yenilikleri halk tabakalarına hazmettiremedikleri için hayatları ile ödemişlerdir. (1) Alemdar Mustafa Paşa da halk içinden geldiği halde, o da halk adamı olamamış ve netice olarak hayatını vermiştir.

Yüzyılların kökleştirdiği Yeniçeri kuvvetini hiçe sayarak tarihe gömen, sosyal hayatta yaygınlığı derecesinde kudret ve nüfuza da sahip olan tarikatlere harp ilân eden İkinci Mahmut, getirdiği yenilikler dolayısı ile gerçi "Gâvur Mahmud" diye adlandırıldı, fakat halk adamı hüviyeti ile benimsenmesi çok güç yenilikleri de halka mal edebildi.

Bütün din adamlarının bid'at saydıkları resme, kendi resmini Selimiye kışlasına astırmak suretiyle cevap verdi; bunu yaparken gericilerden asla çekinmedi.

İkinci Mahmud'un bu hususiyetlerini diğer inkılâpçı hükümdarlarda bulamayız. Gerçi birçok padişahlar tebdil gezer, halk ile ilgilenirlerdi, fakat İkinci Mahmud tebdil gezmeleri dışında da hükümdar olarak halk arasında görünmekten zevk alır, bundan sakınmazdı. Hattâ Harem dairesi

(1) Fatih Sultan Mehmed'in Yahudi doktoru tarafından zehirlendiğini kabul ediyorum.

güzellerle dolu iken padişah bu zevkini de diğer vatandaşlar gibi saray dışında tatmin ederdi.

Bu iddialarımızı ispat eden pek çok vesikaya sahip bulunuyoruz.

Mesela en ileri fikirli hükümdar olarak tanıdığımız Selim III bile asla halk adamı olamamıştı. Selim III ile Mahmut II nin gezintilerini mukayese edecek olursak bunu bütün açıklığı ile görürüz.

ÜÇÜNCÜ SELİM'İN KAYIK GEZİNTİLERİ

Melling, Selim III ün saltanat kayığı ile gezintiye çıkmasını şöyle anlatır :

"Padişah gezintiye çıkacağını bir gün önce haber verir ve hazırlık yapılırdı. Padişah kayığına altı büyük sandal yol açar, bunlara yüz elli içoğlanı binerdi. Hasekiler ayakta dururlar, ellerindeki değneklerle halkın sandallarına emirler verirlerdi. İçoğlanlarının sandallarından sonra "sarık sandalı" denilen bir sandal gelirdi. Buna padişahın kavuğunu nakleden adam binerdi. Halk bu sarığa bakamaz. Güya padişahın yüzüne bakıyormuş gibi herkese bir ürperme gelir. Kavuk sandalının arkasından altı kayık gelir. Bu kayıkların herbirinde bir ağa bulunur. Bu ağalar arkalarını padişahın kayığına dönmüş olmamak için yüzlerini kayıklarının kıç tarafına çevirirler. Padişahın binmesine mahsus kayık iki tanedir. İkisinde de üç fenerli, etrafı som gümüşten yapılmış parmaklıkla çevrili ve aynı madenden dört sütun üzerine bir köşk oturtulmuştur. Padişah bu kayıklardan birinde yatmış gibi görünür. İkinci kayık padişahın kılıcını taşır, içinde silâhtar ağa bulunur. Padişah dönerken arkadan gelen kayığa biner. Arkadan gelen diğer kayıklarda haremağaları bulunur.. Kızkulesinden atılan toplar padişahın geçtiğini bildirir."

Çok kısaca verdiğimiz bu gezinin yanında Mahmut II nin gezintisini Hayrullah Efendi günlük notlarında şöyle nakleder :

"Cuma selâmlığı Otakçılar camiinde oldu. Sonra padişah kayık ile Kâğıthaneye teşrif etti. Hava güzel olmakla süvarilere pek çok talimi fenn-i harp buyurdular. Akşama doğru zelzele oldu. Asker hergün talime çıkıyor. Ayın on birinci çarşamba günü padişah, Esma Sultan sarayına giderek gece orada kaldılar. Akşam üzeri yemeği silâhtar ağanın yalısında yediler. Gece saat ikide kışlaya döndüler."

Bu iki padişahın gezintilerinin mukayesesinden, İkinci Mahmud'a halk adamlığı beratını verecek sonuç meydana çıkar.

"Vermeyince Mabut, Neylesin Mahmut" anektodu ise, İkinci Mahmudun halk adamlığının halk arasında kendi yaşadığı devirde bile ne derece yaygın olduğunun belgesidir. Tebdil gezdiği bir gün, bir kunduracının çekicini örsün üstüne her vurdukça: **"Tıkandı da tıkandı."** dediğini görmüş. Padişah bunun sebebini sormuş. Adam, anlatmış: **"Bir gece rüya gördüm. Çeşmeler vardı. Bazılarından şarıl şarıl sular akıyor, bazılarından sızıyor, bazılarından da sadece tıp tıp diye damlıyordu. O sırada ak**

sakallı bir adam peyda oldu. Ona bu çeşmeleri sordum. Dedi ki: "Şu şarıl şarıl akan padişahımızın talihidir. Öbürü falan paşanın, daha öbürü falan zenginin, şu tıp tıp diye damlıyan da senin talihindir?" Ben bunu öğrenince bir çöp bulup benim talihim olan çeşmeye yaklaştım, çöple kurcalayarak açmaya, biraz daha fazla akıtmaya çalıştım. Ellerim kırılsaydı da bunu yapmasaydım, çöp kırıldı, damla da damlamaz oldu. O günden sonra bu dükkânıma bir kişi uğramaz oldu. Ben de talihime küserek: "tıkandı da tıkandı" diyip duruyorum." İkinci Mahmut adama Dolmabahçe sarayının adresini verir ve: "Yarın oraya gel Mahmud diye beni ara" der.

"VERMEYİNCE MABUT NEYLESİN MAHMUD"

İhtiyar, ikinci günü Dolmabahçeye gelip Mahmudu sorar. İhtiyara bir tepsi içinde büyük bir hindi kızartması verilir. "Bunu al afiyetle ye" derler. İhtiyar sevinçle tepsiyi sırtlayarak giderken biri yanına yaklaşmış: "Babalık bu hindi kızartmasını bana satar mısın" demiş. İhtiyar önce razı olmamış, adam bir altın teklif edince, ihtiyar düşünmüş ki, evde kendisi gibi ihtiyar karısından başka kimsesi yok, bu hindiyi onbeş gün bitiremezler. Bir altın ise kendisi için bir servet... Hindiyi derhal vermiş. Halbuki hindinin içi altın dolu imiş. İkinci Mahmud ihtiyarı takip ettiriyormuş. Hindiyi sattığını öğrenince ikinci günü tekrar dükkânına gider: "Baba yarın gene gel demiş", ikinci günü gene bir hindi kızartması vermişler ve bu defa sıkı sıkıya tenbih ederek: "Sakın satayım veya birine vereyim deme" demişler.

İçi altın dolu hindiyi alan adam gene karşısına çıkmış, başlamış pazarlığı ve bu defa tam on altın vererek, hindiyi gene almış. İkinci Mahmud bunu da öğrenince üçüncü defa ihtiyarın dükkânına giderek: "Baba demiş, yarın gün ağarırken, çok erken köprüyü geçerek gel" tenbihinde bulunmuş ve bu defa köprünün başından itibaren yola altın serptirmiş. İhtiyar-

Sultan İkinci Mahmud devrinde Boğaziçinden bir görünüş.

dan başkası da geçmiyeceğine göre eskicinin bu altınları toplayarak zaruretten kurtulmasına en rahat yolu seçmiş. İhtiyar sabahın erken saatinde köprünün başına gelerek kimsecikler görmeyince: **"Şu köprüyü bütün hayatımda açık gözle geçtim. Şimdi tenha, kimsecikler yok. Bu defa da gözlerimi kapayarak geçeyim"**, demiş ve gözlerini kapayarak, altınları çiğneye çiğneye geçip gitmiş.

İşte bu hikâyeden sonra : **"Vermeyince mabut, neylesin Mahmud"** sözü İkinci Mahmudun iyi kalbli ve halk adamı oluşunun efsanesi haline gelmiş.

SULTAN MAHMUD'UN FOTİNİ İLE ÂLEMLERİ

Sultan Mahmud, bir gün Beykoz çayırındaki dibağhanedeki dairesine gelmiş, adamlarından birini Mehmet Beyin yalısına göndererek: "Bildiği gibi gelsin" emrini vermişti. Mehmet Bey: "Baş üstüne, şimdi geliyorum" diye adamı savmış ve biraz sonra padişahın huzuruna çıkmıştı. Sultan Mahmud, Mehmet Beyi görür görmez: "Çıkar bakalım" emrini verdi. Mehmet Bey gülmüş, kutu içinden bir şişe rakı çıkarıp takdim etmişti.

Sultan Mahmud, üstüste birkaç kadeh içtikten sonra : **"Mehmet Bey, dedi. Çayırda yaşlı bir hiristiyan kadınla gezen bir kız gördüm. Şimdi eve dön, bacıya söyle, onları takip etsin ve kandırsın, sizin yalıya getirsin. Yarın gece ben bir çifte kayıkla saat ikide geleceğim, yeşil fener asılı kayık, benim bindiğim kayık olacaktır. Beni bekle ve evi de boşalt, kimse kalmasın."**

Mehmet Bey hemen eve koşmuş, karısını hiristiyan kadının takibine göndermiş, hiristiyan kadın durumu öğrenince isyan etmiş: **"Kendimi öldürür, fakat bu teklife razı olamam"**, demiş. Mehmet Beyin karısı durumun ciddiyetini anlatınca kadın: **"Yeniköy'de Fotini isminde bir Rum kızı var. Kimsesizdir, gidelim, ben de yardım edeyim, onu alıp götürürsün. Padişah nereden bilecek... Hem güzel kızdır, böyle teklife can atar."**

Mehmet Beyin karısı ister istemez buna razı olur ve Yeniköylü Fotini'yi kandırıp yalısına getirir.

Sultan Mahmud, dediği gibi o gece Rıza ve Fethi Ahmet Beylerle yalıya gelmiş, içki sofrası kurulmuş, Padişah her hafta buraya gelerek Fotini'yle âlemlerini devam ettirmiş. Fotini gebe kalır. Padişah çocuğun alınmasını emreder, fakat kadın razı olmaz. Bir erkek çocuğu doğar. Kadın az sonra eceli ile ölür. Sultan Mahmud çocuğu saraya aldırır, fakat kimin nesi olduğu asla ifşa edilmez. Çocuk büyür ve Sultan Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarına kadar Boğaziçinde güzel bir yalıda yaşadıktan sonra öldü. (1)

İkinci Mahmudun hakiki bir halk adamı olduğuna delil daha pek çok tarihi örnekler mevcuttur. Ve bu karakteri ve davranışları neticesindedir ki, devlet idaresinde muvaffak oldu, kurduğu nizamı da yaşattı.

---

(1) "Babıâlinin son elli yılı", Eski Babıâli Teşrifat Müdür Muavini Sadık.

KİN ve KORKU **Dögol, son seçimlerde, sosyalist Mitterand önünde, Fransız halkının sevgisini gitgide kaybettiğinin acısını tattı. Fakat bugün asıl kaybı, Avrupa Birliği akıl ve mantık yolunda toplananların mizânındadır. Şahsına karşı 1945 de esirgendiğini sandığı kıymetin vehim acısı, kuvvetli ve birleşmiş Almanyaya karşı duyduğu kuşkudan nefsini kurtaramamış olmanın bedelini Avrupayı parçalamakla ödetmek istiyor.**

Yukarıki klişede Dögol'ü, Fransanın kurtulmasından sonra hürriyet meş'alesi önündeki törende görüyoruz.

De Gaulle'ün Geçmişi ve Geleceği

YAZAN : M. ŞEVKİ YAZMAN

1943 senesinin Ekim ayında Tahranda Stalinle birleşen Ruzvelt ve Çörçil, Fransanın muvakkat hükûmet reisi olarak Londrada bulunan De Gaulle'in de buraya gelmek istediğini ve kendilerinin, mevcud olmayan bir hükümetin temsiline lûzum görmediklerinden buna rıza göstermediklerini beyan ettiler. Stalin ise köpürdü :

"— Kim oluyormuş bu general? Ortada bir Fransız devleti ve hükûmeti varmı ki, bir de onun mümessilini kabul edelim. Hattâ benim kanaatim odur ki, hazır Fransa ortadan kalkmışken onun müstemlekelerini de işgal etmeli ve emperyalist faaliyetlerine son vermelidir."

Ruzvelt de bu teklife taraftar göründü ve Çörçil'e dönerek :

"— Fransız müstemlekelerini üç büyük devletin (Amerika, İngiltere, Rusya) azalarından kurulu bir yedi emine (emniyetli ele) teslim etsek nasıl olur?" dedi. Ancak Çörçil, - o da her halde İngilterenin müstemlekelerini düşünerek -

bunun doğru olmayacağını, er veya geç bir Fransız hükümeti teşekkül edeceğini ve müstemlekelerine sahip çıkacağını, o vakta kadar da geçici hükûmetlerle bu işin idare edileceğini ileri sürdü ve bu bahsi kapadı.

ZAFERDEN ÖNCEKİ GİZLİ PAZARLIKLAR

De Gaulle, ancak bir sene sonra, yani 11 Ekim 1944 de, o da gene Çörçil'in zorlamasile Moskovaya giderek Stalin tarafından kabul edildi ve arzularını ona anlatabildi. Amma Stalin hep:

"— Bu Almanları eninde sonunda biz yere sereceğiz. İngiliz ve Amerikalıların yeter derecede kuvvet yığacağından emin değilim. Bu harbin ıstırabını biz çektiğimiz gibi, onun nimetlerini de biz idrak etmeliyiz" dedi.

De Gaulle, aslında Fransa'nın Ren bölgesinden başka bir yerde gözü olmadığı ve Almanyanın alabildiğine parçalanmasını arzuladığı için Stalin'in bütün dileklerini yerine getirmeye hazırdı. Yalnız Alman sulhu üzerinde söz sahibi olabilmesi için, Fransaya da bir işgal bölgesi ayrılmasını istiyordu ve bunda ısrar etti. Stalin ise her defasında:

"— İşgal bölgeleri harpte harcanan gayretle mütenasip olarak verilir. Siz ne kadar kuvvetle son saldırıya katılırsınız? Bunu görmeden bir şey söyleyemem", diye diretti; aslında ise Fransızlara bir işgal bölgesi ayırmaya ve Almanya üzerinde söz sahibi yapmaya asla yanaşmadı, hattâ Amerika ve İngilizlerin Fransaya da bir işgal bölgesi verilmesini ısrarla istemeleri karşısında:

"— Siz kendinize ayrılmış bölgeden istediğiniz kadar sahayı Fransızlara tahsis edin. Ben bedavadan kimseye arazi ve söz hakkı vermeğe niyetli değilim" dedi ve sonuna kadar da bu fikrinde ısrar etti; yerine de getirdi. Amerikalılar kendilerine ayrılan Garbî Almanyada ve Ren nehri ile Saar arasında bir mıntıkayı Fransızlara ayırdılar.

MÜTTEFİKLERLE YAPILAN ÇETİN MÜCADELELER...

Bundan sonra De Gaulle'in bütün gayreti Almanyanın birleşmesini ve kalkınmasını önlemekle geçer.

1947 de Amerikalılar parçalanmış Almanya kalkınmadıkça ve normal bir çalışma düzenine girip memleketlerini açlık ve sefaletten kurtarmadıkça Garbî Avrupada düzeni yerine getiremeyeceklerini anladıkları ve Marşal yardımından Alman kalkınmasını sağlamaya kalkışdıkları zaman, itiraz Ruslardan evvel De Gaulle'den geldi. Merkezî bir Alman Hükûmeti teşkiline gene en çok itiraz eden Fransızlar oldu. Halbuki bu işler artık yalnız günlük zaruretler değildi. Sulhe taraftar olmadığı, ve dünyayı komünist ihtilâli ile altüst etmeyi hedef tutan Rusların karşısına bir Alman devleti çıkarılmazsa, İngiltere hariç bütün Garbî Avrupanın zamanla komünistler ve Ruslar eline geçeceği ortaya çıkmış bir hakikatti. Buna rağmen Almanyada ufak da olsa bir ordu teşkilinde, ve bilhassa Garbî Almanyanın Natoya alınmasında (ki bugün Nato emrindeki en büyük kuvvet Alman ordusudur) Fransa daima ayak diredi; fakat takatı yetmediği, bizzat kendisi yardıma ve kalkınmaya muhtaç olduğu için sesini fazla çıkaramadı. Almanya Garbî Avrupa devletleri içinde, ikiye bölünmüş olmasına rağmen, mucizeler yaratarak yalnız orduda değil, sanayi ve ticarette, her sahada ön safa geçmesini becerdi.

Bu başarı Garbî Avrupa devletlerinin de zararına değil, bilâkis kârına oldu : Avrupa Ortak Pazarı kuruldu, işledi, kâr etti; bütün Garbî Avrupada belirli bir refah devresi başladı ve bu yüzden komünizm çıktığı diyarlarda gerilediği; bizzat Fransa bundan dolayı çok şeyler kazandı. İngilizlerin Commewelt dolayısile başlangıçta bu topluluğa girmemelerinden istifade ederek kârlı vaziyete gelmiş Ortak Pazara sonradan onları sokmayan gene De Gaulle'dir. Çünkü ezeli düşman olarak Almanlara karşı nasıl sonsuz bir nefret duyuyorsa, tümen komutanı olarak sığındığı Çörçil'in memleketinde Ondördüncü Lui olarak itibar görmediği için onlara da iyi gözle bakmaz. Keza kendisine asla büyük kıymet vermemiş Amerikalıların da dostu değildir. De Gaulle'in dostu kimdir? Orasını ancak Allahu Teala bilir. Eski Berlin Fransız Sefiri Fransoi Ponce'nin dediği gibi, nasıl Hitler bütün ha-

yatı boyunca yalnız düşman topladı ise, De Gaulle de aynı şeyi yapmıştır ve yapıyor.

YENİ TAKDİKDEN BEKLENENLER...

De Gaulle'in başka bir hususiyeti de son zamanlarda Hitlerin 1939 da tatbik ettiği ve bütün dünyanın felâketine sebep olduğu bir taktiği, tatbik sahasına koymaya kalkmasıdır. Hitler en büyük düşmanı Stalinle kısa bir zamanda anlaşarak garbe dönmüş ve Polonyayı işgale kalkışdığı için kendisine harp ilân edeceğini bildiği İngiltere ve Fransa ile harbe tutuşmuştu. Yani, İkinci Dünya Harbinin başlamasına sebep olmuştu. Vakıa De Gaulle'de böyle harbi tahrik edici bir niyet ve kuvvet yoktur. Ancak De Gaulle de bu sene Haziran ayında ziyarete gideceği komünist Rusya devlet adamlarının kendisini iştiyakla kabul edeceklerini bilmektedir. Çünkü bu hareketile Fransa hem Ortak Pazarı ve hem de Natoyu torpillemiş olacak, garp tesanüdünü ortadan kaldırmaya çalışacaktır. Sovyet büyükleri ise böyle bir hareketi yapanı canı gönülden kucaklamaya hazırdırlar.

Acaba De Gaulle bu Hitler usulü dönekliği neden yapar? Cevap oldukça basittir :

1 — Almanyanın birleşmesine mani olmak ve bu suretle Avrupada her itibarla birinciliği elde tutmak. Rusya da senelerdir Almanyanın birleşmesine engel olduğu için, De Gaulle'in bu talebini şüphesiz kayıtsız şartsız kabul edecektir.

2 — Nato, Garbî Avrupanın şarka karşı müdafaasını sağlamış bulunduğuna ve garpten Fransaya hücuma geçecek bir düşman bulunmadığına göre, Fransa Natodan ayrılmasından dolayı bir zarara uğramayacaktır. Geopolitik durum buna müsaittir.

3 — Şeflik hastası olan De Gaulle, Amerika, İngiltere ve Almanyanın bir arada bulunduğu toplulukta bunu temin edemediğine göre, ekserisi kendi eski müstemlekeleri olan ve bitaraf görünen Afrika ülkelerini etrafına katarak onlara şeflik yapabilir ve bu hevesini de tatmin edebilir. (Bunlardan bir çoğunu Avrupa Ortak Pazarına aldırmıştır).

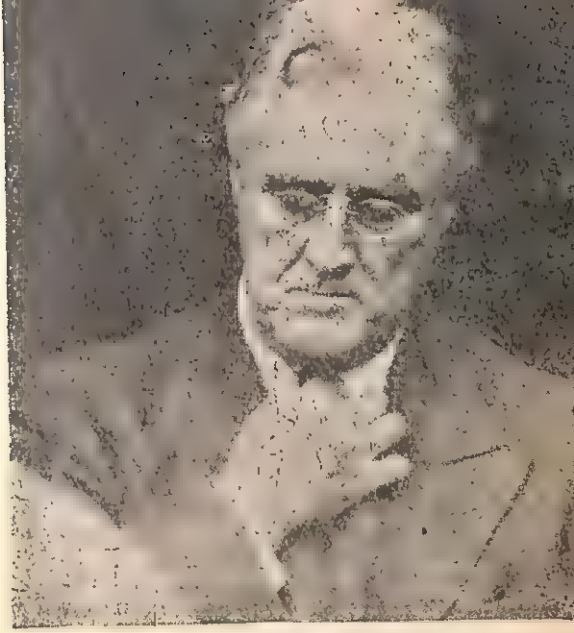

Ruzvelt... Arkasında bıraktığı binbir dert, insanlığın yakasını bırakmıyan bir garip Hürriyet Şampiyonu...

Bu, De Gaulle'in basit hesabı olabilir, amma hadiseler, Avrupa topluluğu, Nato camiası bunu böylece ve kolaylıkla kabul edip Fransanın üçüncü kuvvet olarak karşısında yer almasına müsaade eder mi? Ezeli düşmanlıktan çıkıp canciğer olduğu için bizzat Fransanın da çok kazanç sağladığı Almanya, ezeli düşmanlığından asla şüphe etmediği Rusyanın yanında görürse ve bilhassa Alman birleşmesini onunla torpilleyen bir kuvvet haline gelirse, son senelerdeki zahiri Alman dostluğu nasıl devam ettirilebilir? Bu takdirde Avrupa ortasında Sovyetlere karşı biricik sed olarak görünecek Almanyanın etrafında toplanacak Avrupalı veya Amerikalı devletlerin Fransaya karşı tutumu ne olur?

De Gaulle gibi boyu iki metreye yaklaşık bir çok kimselerin dahi kolaylıkla kavrayabilecekleri bu hareketlerin neticesini inşaallah Fransız cumhurbaşkanı da iş işten geçmeden anlayarak münasip bir noktada durur da garbin ve

Adolf Hitler... Dögol'un kalbindeki şifasız kuşkunun son ilhamlarından birisi!

dünyanın çok ihtiyacı olan Avrupa Birliği ve Nato camiasından Fransa gibi geopolitik ve iktisaden çok lüzumlu bir devlet ekarte edilmeden ve yukarıda bahsi geçen topluluklar zarar görmeden bu badire de münasip bir noktada durur. Aksi halde Hitlerin ve Hitler Almanyasının başına gelenler kadar ağır olmamakla beraber şu vaziyetlerin meydana gelmesi beklenebilir :

Kurulmuş ve Avrupaya refah ve huzur getirmiş bir sürü teşkilâta, sırf bencilik ve şeflik aşkile arka çevirip torpilleyecek bir Fransa, Hitler Almanyası derecesinde olmamakla beraber bir Avrupa toplum düşmanı gözile bakılıp ona göre muamele göreceği şüphesizdir. Vakıa toplum ve Nato Fransayı kaybetmekle çok şey kaçırmış ve güçlüğe girmiş olacaktır amma, Avrupa toplumunun bugünkü yardımı ve desteği olmadan Fransanın da bugünkü müreffeh halini olduğu gibi sürdürmesi akla gelemez. Farzedelim ki Natonun mevcudiyeti ve garpten bir taarruza uğramaması dolayısile, Sovyetlerin Almanya ve diğer komşu devletleri alt etmesi halinde müstakil ve hür bir Fransanın sürüp gideceği düşünülebilir mi?

Hakikat şudur ki, yüz sene evvelki mevzii çarpışmalar ve hâkimiyetler artık tarihe karışmıştır. Milletler etrafında aynı ideoloji ve gayelerle çalışan topluluklarla hâkimiyet ve refahlarını temin edebilirler.

ŞEFLİK HEVESİNDEN ALINACAK DERSLER..

Hitler de başlangıçta hattâ İngilizlerin dahi el altından yardımile Birinci Dünya Harbinden harap ve perişan çıkan Almanları oldukça müreffeh bir duruma getirmişken, sırf şeflik hevesile Moskovaya yönelip bu sahte dostla anlaşmalar imzaladıktan sonra Avrupa ve dünyanın ümidini altüst etmiş, arkasından sahte dostla kapışarak bildiğimiz felâketlere sürüklenmiştir. Temenni olunur ki, De Gaulle veya onun dayandığı Fransız milleti, tarihin ekseriya bir tekerrürden ibaret olduğunu unutmayarak halen görünmeye başlayan hatalı yoldan dönmesini bileceklerdir. Aksi takdirde bugün Hitler politikasını takip etmeğe yeltenen De Gaulle'in de yarın aynı yenilgiye uğraması kaçınılmaz bir hal alır. Baksanıza bir zamanlar Alman şansöliyesi Adenauerin bir numaralı adamı olan eski Alman Millî Müdafaa Vekili Josef Strauss bile, bugünden yüzseksen derecelik bir dönüş yaparak, bir zamanlar göklere çıkardığı De Gaulle'in karşısında yer almıştır. Yarın eski ve samimî dost Adenauer'in de aynı yolu tutmasına hiç kimse şaşmayacaktır.

Düne kadar Alman dostu görünen De Gaulle'in son günlerde en fazla üzerinde durduğu meselelerden birisi de Alman Ordusuna atom silâhları verilmesini önlemeğe çalışmak olmuştur. İlk hücumun en yaman kısmını üzerine çekecek olan Alman topraklarında ve onun müdafaa gücü elinde atom silâhı bulundurmamak ne demektir? Buna tahammül edemeyen müttefikten ne beklenebilir? Kim ne derse desin, hâlâ Avrupanın birleşmesinde yalnız Almanyaya karşı değil, kuvvetli ve kendisine rakip gördüğü herkese, İngiltereye, İtalya ve diğerlerine karşı da oklarını çekmekten sakınmayan Fransa, aklını başına almazsa, bütün garantili vaziyetlere rağmen Avrupa ortasında muvaffak olamaz.

Biz, millî tarihe esas olacak malzeme bakımından fakir bir nesiliz. Tarih, yaşanılan devre kaside yazmak değildir; masal da değildir: İbret ve istikbali aydınlatan ışıktır.

İmparatorluğumuzda gerçek tarihçilerden ziyade vak'anüvisler itibar gördü: Yaşanılan devir övüldü, istenilmiyen devirler yerildi. Bu arada kısmen de olsa, bize yaşadıkları devirlerden hakikat ışıkları iletebilmiş olanları saygı ile anıyoruz. Bunlar arasında huzur ve saadete mazhar olanlar bulunduğu gibi, tesbit etmek istediği hakikat uğruna başını vermiş olanlar da vardır.

Bu sayıdan itibaren imparatorluk tarihimizi bizlere kadar ileten bu unutulmaz simaları teker teker tanıtmağa çalışacağız.

Mazimizi anlatan aydın çehreler:

Tarihçi NAÎMÂ

Yazan: **Ali Rıza ALP**

Kendinden evvelki tarihçilerden farklı bir anlayışla hadiselere bakan ve bu yüzden çeşitli hakaretlerle sürgünlerde ömür tüketen tarihçi Naima.

Yeni bir tahsil ve terbiye sistemi ile yetişmemesine rağmen tarihçiliğimizde klâsik ölçülerin dışına cesaretle çıkabilen tek müverrih Naîmâ'dır. Tarihçimizin mahlası öylesine ağır basmıştır ki, hem asıl adı olan Mustafa adını, hem de tarihine koyduğu **"Ravzatül Hüseyn fi hülâsa-i ahbâr-ı hâfikin"** adını unuttumuştur.

Naîmâ tarihçiliğe vak'anüvis olarak başladı. Peçevi gibi Osmanlı tarihinin "Altın Çağı" nı yazmak da Naîmâ'ya nasib olmadı. İmparatorluğun duraklama devri, hattâ bir bakıma yıkılışını hazırlayan devrin çetin mes'eleleri karşısında Naîmâ daha evvelki tarihçilerin hiçbir yeni metod ve irşadına nail ve şahid olmadan kendi başına bir tarih görüş ve anlayışı ortaya attı.

Tarihin metotlarının tesbit edildiği 19 ve 20 nci asır zihniyetiyle Naîmâ'ya bakıldığı zaman, tarihçimiz gereği kadar yüce bir hizmetin sahibi olarak görülmeyebilinir, hatta Naîmâ'ya yöneltilen hücûmlar, onu sade asrına kadar olan tarihçiler arasında değil, daha sonraki birkaç kuşak tarihçi arasında da "Ebültarih" olarak kabul edilmeğe hak kazandırır. Bir asra yaklaşan süre içinde çok defa tarihi yazan Naîmâ'nın tarihi yapanlardan daha fazla olayların derinliğine indiğini, hadiselerin niçinini

ve nedenini cevaplandırmağa çalıştığını görüyoruz.

ÜZERİNE ŞİMŞEKLER ÇEKEN BİR TARİHÇİ

Vak'anüvisliğin klâsik hüviyeti bir objektif sadakatı ile olayların cereyan tarzını kaydetmektir. Vak'anüvis, sadece olayla ve olayın cereyan tarzı ile ilgilidir. Olayların kışrı altındaki gerçekleri tahlil etmek suretiyle olaylara ışık tutmak veya olayların cereyanından sonra mânevî bir muhasebe yapmak şark tarihçisinin, yani vak'anüvisin vazifesi değildir. Esasen vak'anüvis kelimesi, vak'a yazan anlamındadır. Şarkın "Nass" şeklinde kabullendiği formüller tarihçilerimiz tarafından da kendi sahalarında itirazsız benimsenmiştir.

Naîmâ'dan evvelki tarihçilerimizin vakaları anlatışı yanında, üslûplarında da tam bir benzerlik müşahade edilmektedir. Naîmâ işte bu klâsik tarih anlayışını yer yer parçalamış, şair mizacı ile, nücûm ilmine olan merakı bazı faraziyeler ortaya atmasına, birtakım kaziyelerden hükümler çıkarmasına sebeb olmuştur. Naîmâ hükümlerinde yüzde yüz haklıydı denemez. Ancak kaziyesiz ve hükümsüz alışılagelmiş bir vak'anüvislik devrinde bazı yargılar ortaya atmak cidden büyük bir teceddüt hareketi idi.

Büyük şairimiz Nef'inin dilinden çektiği belâları Naîma da kaleminden dolayı üzerine çekmiştir. Naîmâ ikbal ve idbarın saadet ve meşakkatlerine göğüs germiştir. Devrin ikbal sahibi kişilerini, vüzerayı, sadrıazamları, hattâ "Zıllullah-ı fil âlem" olan Osmanlı sultânlarını bile çok kerre tenkidden kendini alamamıştır.

"Ravzatül Hüseyn fi hülâsa-i ahbar-ı hafikin" bir klâsik tarih olmaktan ziyade bir tahlil ve tenkid eseridir. Psikolojiden sosyolojiye, mantıktan ilm-i nücûma kadar devrinde malûm olan bilgilerden tarihçimiz istifade etmiştir. Tarihine yer yer ilâve ettiği manzum parçalar, müsecca metinlerle Naîma herzaman orijinal mevzuları, kendine has bir üslûpla takdim eden tarihçi olarak tanınacaktır.

Tarihinde "Bende-i bikes Naîm ve Daî-i fakir Mustafa Naîm" ibaresi kullanan tarihçimiz, şiirlerinde vezin icabı kâh Nâîm, kâh Naîmâ mahlâsını kullanmaktadır.

NAÎMÂ KİMDİR ?

1655 tarihinde Halep'te dünyaya geldi. 23 yaşında İstanbula gelmiş, aynı yıl "Baltacılar" ocağına girerek saray hizmetine başlamıştı. Küçük yaşta ilme karşı olan alâkasını saraya intisap ettikten sonra genişletti. Bayazıt Camii derslerini takibe başladı. Divanı Hümâyun kâtipliğine girmek için Baltacılar ocağından çırağ edildiği zaman, kendisi gibi ayni ocaktan yetişen Koz Ahmet Paşa'ya intisap etti .

Nâîmâ'nın hayatında dönüm noktası olan olay, Amcazade Hüseyin Paşa ile tanışmasıyla başlar. Paşa ilim ve irfan adamı olduğu kadar, onları himâye etmekle de şöhret yapmıştı. Ayrıca Hüseyin Paşada büyük bir hazine kıymetinde bazı müsveddeler vardı. Bu müsveddeler Şarih-ül-menârzâde Ahmet Efendinin yazdığı tarih müsveddeleri idi. Hüseyin Paşa bu müsveddeleri esas tutmak suretiyle Naîmâ'dan bir tarih yazmasını istedi. Naîmâ'nın vak'anüvisliğinin böylece başladığı sanılmaktadır. Vak'anüvislik tarihinin de 1700 yılı olduğu iddia edildiğine göre, tarihçimiz 45 yaşında iken eser vermeğe başlamıştır.

Amcazade Hüseyin Paşadan başka Reisülküttap Rami Paşa, Rumeli Kazaskeri Yahya Çelebi'nin de himayesine mazhar oldu. Rami Paşa İstanbul gümrüğünde günde 120 sağ akçe ile Naîmâyı vazifelendirmişti.

Naîmânın ikbâl devri Kalaylı Koz Ahmet Paşanın sadareti ile başladı. Naîmâ hacegânlık rütbesi ile Anadolu muhasebeciliğine tâyin olundu. Bu ikbal devri uzun sürmedi. 1706 tarihinde Çorlulu Ali Paşa tarafından Hanyaya sürgün edildi. Fakru zaruret içinde bulunan karısı Hâce Havva tarafından paşaya sunulan bir arzıhal üzerine Naîmâ Bursaya nakledildi. Bir sene de Bursada sürgün hayatı yaşadıktan sonra yine Çorlulu Ali Paşa tarafından affedilerek İstanbula dönmesine müsaade edildi. Naîmâ'nın gözden düşmesine ve sürgünlerde ömür tüketmesine "Hıfz-ı lisana ria-

NAÎMA, DEFTERDAR MUSTAFA PAŞANIN KATLİNİ ANLATIYOR

"Pâdişah-ı âlempenah Defterdar Hüseyin Efendiyi azl ve Yedikulede hapsedip Niğdeli merhum Mustafa Paşayı vezaret ile defterdar ettikde mezbûr tenkmeşreb ve su-i hulk sahibi olmağla mahsusan pâdişâh-ı âlempenah hazretlerinin çerağ-ı efrûhte sîm deyû garralanup ibâdullaha hüsn-i muamele etmeyüp ve bir ferdi gözüne aldırmayup hadden tecavüz eyledi. Bu makule harekâtı ve bazı zillâtı cenab-ı padişahîye ma'lum oldukda birgün pâdişah-ı âlempenah Alemdağında şikârda iken Bostancıbaşı Rıdvan Ağayı gönderüp defterdar merkumu ahz ve saray-i hümâyuna getirip mah-ı zilhiccenin on ikinci gecesi ki, leyle-i yekşenbe idi. Merhum Niğdeliyi katl edüp Hasfırın önüne ilka ve alessabah ehl-i divan temaşa ettiler. Yerine orta defterdar İbrahim Efendi Başdefterdar oldu ki, bir halûk kimse idi."

yet etmediği" sebeb olarak gösterilmektedir. Yani Naîmâ'nın tenkidci ruhu, diline ve kalemine de aksediyordu.

Sürgünden döner dönmez yeniden ikbâl kapılarının kendisi için açıldığına şahit oldu. Tekrar Anadolu muhasebeciliğine, bilâhare Defterdarlığına ve Başmuhasebe hâceliğine getirildi. Artık Naîmâ Sadrıazamın meclisine teklifsizce devam edenlerden biri olmuştu. Sadrıazam Damad Ali Paşa Venedik Seferine hazırlanırken, Naîmâ'nın bu seferin sonucu hiçbir fayda sağlıyamıyacağı hakkındaki kat'i kanaati, gözden düşmesine sebeb oldu. Naîma Başmuhasebeden silâhtar kitabetine indirildi. Anadolu Muhasebesi defterleri diğer kalemlere tevzi edildiğinden tarihçimiz gelirsiz bırakıldı. Mora seferi sona erince Naîmâ Mora defteremini olarak bırakıldı. Bu hakaretlere tahammül edemiyen Naîmâ, 1716 da Patras'ta vefat etti ve oradaki cami haziresine defnolundu.

HAKKINDAKİ HÜKÜMLER

Naîmâ'yı tenkid etmek istiyenler, Şârih-ül menârzadeyı nakletmekle itham ederler. Halbuki Naîmâ, tarihini hazırlarken Peçevî İbrahim Efendi, Karaçelebizade Abdülaziz, Vecihî ve Abdi Paşadan da istifade etmiştir. Fezleke'den de bol bol nakiller yapan Naîmâ, Kâtip Çelebînin "Düsturul âmal ve Mizanül hak" ından da iktibaslar yapmıştır.

Felsefe ilminde bile, zâtî bir felsefe söz konusu olamazken, tarih gibi vakıalara istinad eden bir ilimde mehazsız ve iktibassız kalmak meziyet değil, kabahat sayılması gerekir. Esasen Naîmâ'yı yüce gösteren taraf, yaptığı nakiller, iktibaslar değil, bunlar arasında tarihi münasebetler kurması ve muhkem hükümler istihraç etmesidir.

Naîmâ 1591 - 1660 yılları arasındaki karışık devirlerin tarihini yazmıştır. İlk defa İbrahim Müteferrika tarafından 500 nüsha basılmıştır. İlk baskısı 2 cilt halinde olan eser, sonraki baskılarda 6 cilt halinde basılmıştır. Yaşadığı devir ile hikâye ettiği devir arasındaki farka dikkat edenler, Naîmâ'nın "gördüğünü hikâye eden" bir tarihçi olmadığını anlarlar. Yaşadığı devirden yetmiş yıl evvelini yazan Naîmâ'nın bazı eserlerden yararlanması tabiî idi. Ancak istifade ettiği eserleri öylesine bir üslûpla yoğurmuştur ki, bir kopyacı olduğunu iddia etmek insafsızlık olur.

Naîmâ tarihi hâlâ en muteber tarihlerimizin başındadır. Naîma ebediyete göçtüğü zaman onun için düşürülen tamiyeli beyit şudur :

Ne zibâ düştü tarih-i vefatı
Naîmâ gitti firdevs-i naîme.

Mekânı cennet olsun...

KUBİLÂY'ın KAATİLLERİ Kubilây'ın kaatillerinin nüfus tezkeresine göre kimlikleri malûmdu. Fakat kafalarının içindekilerin mahiyeti kimseler tarafından biliniyor muydu? Bunu iddia etmek pek güç, hattâ imkânsızdır.

MENEMEN İRTİCAI adı altındaki cinayetin esrar dolu iç yüzü

Derleyen :
A. CEMALETTİN SARACOĞLU

Bundan 35 yıl evvel Türk İnkilâp Tarihine *"Menemen İrtica Olayı"* adı altında geçen, rahmetli Kubilây gibi genç, ateşli bir Türk delikanlısı ile iki mâsum bekçinin tüyler ürpertici bir şekilde şehit edilmeleri ile neticelenen bu kanlı irtica' davranışı hakkında şimdiye kadar pek çok şeyler yazıldı, çeşitli izah şekilleri ortaya sürüldü.

Fakat resmî belgelere dayanan ve bu korkunç olayı ilmî tarih bilgisine uygun bir eleştirme ile inceleyen satırlara pek rastlamak mümkün olmadı.

Meselâ bu kanlı taassub ve irtica' vak'asının asıl müsebbibleri, gerçek elebaşıları kimlerdi ?

Olay nasıl tertip ettirilip, ne yolda tatbik alanına geçirildi ve bu işde bilinen kişilerden başka, faciada rol oynamış, fakat perde arkasında kalmış, sorumlular var mı idi? Var ise bunlar kimlerdi?

Bu işde resmî makamların, bilhassa o devrin iç işleri bakanlığının ihmali, umursamazlığı olmuş mu idi? Olmuş ise bu ihmalden kimler ve hangi makam mesul idi?

Genç subayla iki bekçinin tatlı canlarına mal olan bu silâhlı isyanın kökü yalnız irtica'a, yani dinî taassuba mı, yoksa aynı zamanda politik bir sebebe, yani rejim düşmanlığına da dayanıyor mu idi?

Vak'a suçlularından kimler birinci derecede sorumlu görülerek ölüm cezasına

çarpdırıldılar? Hangi sanıklar bir yıldan yirmi dört yıla kadar hapis cezasına mahkûm edildiler ve nihayet kimlerin suçsuzluğu anlaşılarak, haklarında beraat kararı verildi? Bütün bu kişilerin hüviyetlerini kesin ve gerçek olarak nasıl tesbit etmeli ve herbirinin suçu, günahı kısmen de olsa bu tüyler ürpertici olaya iştirâk derecesi ne yoldan tayin edilmeli ?

Soyadlarının kesin ayrıcılığından yoksun ve hemen hepsi (Ali oğlu Hüseyin), (Ahmed'in Mehmed) gibi, pek çoklarının birbiriyle karıştırılması mümkün düzünelerce sanık adları arasında gerçek suçlunun hüviyetini sahih olarak nasıl bulup ortaya çıkarmalı?

Ve, daha bir sürü tâli, fakat objektif tarih gerçeği bakımından bir hayli sorular, muammalar..

YORUCU DİDİNMELER

İşte, bütün bu soruları cevaplandırabilmek ve Türk Devrim tarihini kaleme alacak geleceğin millî tarihçisine emniyetle dayanabileceği, ilmî esaslar ve malzeme sağlayabilmek amacı ile aylar süren yorucu bir araştırma ve çalışma sonunda, okuyacağınız şu satırlar meydana geldi.

Dikkat buyurulursa görülecektir ki. bu satırlarda ben konuşmuyorum.

Konuşan resmî belgeler, bu kanlı olaya el koymuş "Menemen idare-i örfiyesi" savcılığı, bazı sanıklar hakkında raporlar vermiş olan zamanın emniyet müdürlüğü gibi, yine resmî ve yetkili makamlar, kaynaklardır.

Ayrıca büyük günahlarını idam sehpalarında ödeyerek asılmış; çeşitli hapis cezalarına çarptırılmış örfi harb divanı istintak hâkimliğince muhakemelerinin men'ine karar verilmiş ve nihayet berat etmiş sanıkların tam bir listesini de yine resmî belgelere dayanarak tanzim suretiyle, bu kanlı faci'aya isimleri karışmış kişilerden kimlerin suçlu, kimlerin günahsız olarak alın aklığı ile hürriyetlerine kavuştuklarını tesbite çalıştım.

Bütün bunları başarmaya çalışırken de, karınca kararınca fehvasınca millî inkılâp tarihimize naçiz bir hizmette bulunabilmişsem, aylar sürmüş bir didinmenin boşa gitmemiş olacağına inanır, emeğimi helâl ederim.

ESRARENGİZ HADİSELER...

Şimdi olayların akışını daha kolayca kavrayabilmek için kanlı olaylardan aylarca evvel bazı esrarengiz hadiseleri yine örfî harb divanının resmî belgelerine dayanarak açıklamak suretiyle söze başlayalım :

Bu resmî evrak arasında, divan-ı harb-ı örfî savcılığının tahkikat evrakı arasındaki vesikalar meyanında bir İstanbul gazetesi dikkat nazarımı çekmektedir.

Anlaşılan harb divanı savcılığının isteği, yahut da istintak hâkimliğinin talebi üzerine mahkemeye getirtilmiş olan bu İstanbul gazetesi 18 temmuz 1930 tarihli "Vakit" gazetesidir ve diğer belgeler arasında (3) sayıyı taşıyan bu gazetenin birinci sayfasında 36 puntoluk iri harflerle dizilmiş : *"Erenköyünde bir dedikodu"* başlığı altında da biraz daha ufak puntolarla tertiplenmiş şu ara başlık okunmaktadır :

"Yüzlerce mürşidi olan bu esrarengiz şeyh kimdir?"

Ve aynen şöyle devam etmektedir :

"Son zamanlarda bütün Erenköyü ve civarı halkının dilinde dikkate şayan bir dedikodu dolaşmaktadır. Beyaz bir konak etrafında temerküz eden bu dedikodular polis müdüriyetine (Emniyet müdürlüğüne) kadar aksetmiştir.

Söylenenler, Erenköyünün ücra bir köşesinde, çamlıklar arasında saklı bir köşkde gizli âyinler yapıldığı, gündüzleri de bu ibadethanede oturan ihtiyar bir şeyhin çocuk, kadın, erkek, yüzlerce kişi tarafından ziyaret edildiği mahiyetindedir.

Yine rivayetlere göre bu beyaz konak yalnız civarın, çok daha geniş bir sahada oturan halk içindeki cahillerin, safdillerin nazarında ulvî bir mâbed (tapınak) telâkki edilmekte, muhterem şeyh efendi hastaları iyileştiren, kayıpları birleştiren kerametler sahibi bir evliya, bir ermiş olarak tanınmaktadır.

Bu şeyh efendinin şöhreti tâ Trabzon ve Of sahillerinden, Antalya, Adana havalisine kadar yayılmış ve her mevsimde buralardan bazı biçareler, işlerini güçlerini bırakıp, türlü türlü he-

diyelerle gelerek şeyh efendiye istirhamlarda bulunmaya başlamışlardır.

Mesele ile biraz yakından alâkadar olacak olursanız, duyacağınız şeyler şunlardır: Erenköyünde, Kazasker camii civarında, (E...) efendi adında 99 yaşlarında, beyaz sakallı bir şeyh var-

Kubilây'ın şehadetinden önceki son resmi.

dır. Bu zat tekkelerin ilgasından (kaldırılmasından) sonra meçhul bir semtten Erenköyüne gelmiş ve bir köşkün bölüğüne kiracı olarak yerleşmiştir. Efendi, aradan çok geçmeden muhitte dedikodulu bir alâka uyandırmış ve herkes bunun kerametinden bahse başlamıştır.

Biraz sonra şeyhin oturduğu evde kalabalık bir mürid kafilesiyle âyin yaptığı, onun ayrı ayrı topluluklara vaız ve irşadlarda bulunduğu ve her isteyenin, bir tekke imiş gibi burada günlerce yatabildiği şayi' olmuş, iş büyümeğe, dallanıp budaklanmaya başlamıştır.

Bu sıralarda (E...) efendinin müridlerinden (Z...) Paşanın yakini (S...) hanım, şeyhin şimdi oturduğu beyaz konağı ona satın almış, diğer bir mürid köşkü boyatmış, bir başkası da baştan aşağı muşamba döşetmiş, atlas perdeler, mobilya, hatta siyah bir fayton araba ile iki at alarak şeyhin istirahatını temin etmiştir.

Her gidenin mutlaka bir şeyler götürdüğü, uzakdan gelenlerin, kimsesi olmayanların bir imaret gibi orada yatırıldıkları, iaşe edildikleri (yedirilip içirildikleri) söylenmektedir.

Bunlara nazaran şeyh efendi, yeşil çamlıklar içinde gömülü beyaz köşkünde beş para masraf etmeden bir cennet hayatı yaşamakta, tenekelerle yağ, un, kahve, şeker, hatta çikolata, sağdan soldan yağmaktadır.

İLGİLİ MAKAMLAR UYUYORLAR MIYDI ?

Dikkat buyruldu ise bu haber "Vakit" gazetesinde 18 temmuz tarihinde yayınlanır, Menemen irtica' yangınının tarihi ise 22 Aralıkdır, yani arada tam beş ay dört günlük bir fasıla var.

Bu kadar kesin, bu derece endişe verici bir gazete haberi karşısında ilgili makamlar acaba uyuyorlar mıydı? Neden harekete geçmemişlerdi? Bu soruyu soranlar haklı idi: Çünkü Erenköyündeki çamlıklara gömülü beyaz köşkde oturan keramet sahibi (!) şeyh (E...) efendi, beş ay kadar Menemen'de dört esrarkeş yobazın tutuşturmaya çalışacakları kanlı irtica' faciasının başlıca tertipçisi olarak örfî harb divanı tara-

fından yargılanan ve idama mahkûm edilen Erbilli Şeyh Esad'dan başka bir kimse değildi ve bu adam elini kolunu sallaya sallaya, tam beş ay dört gün İstanbul'da propagandasını yapabilmiş, maddî ve manevî arabasını dörtnala koşturabilmişti.

Yukarıda: "— Bu durum karşısında, ilgililer uyuyorlar mıydı?" demiştik. Hayır, uyuyan belki bazı makamlar vardı, lâkin İstanbul emniyet teşkilâtı uyumuyordu, hatta pek uyanık davranıyordu ama, derdini bir türlü Dahiliye Vekâletine duyuramıyordu.

Bunu da, yine Menemen örfî harb divanı vesikaları arasında bulunan aşağıdaki belgelerden açık olarak öğreniyoruz :

Anlaşılan, Menemen kanlı faciası patlak verdikten, ihtiyat subayı rahmetli Kubilây'ın kafası, esrarkeş yobaz sütcü Mehmed tarafından bağ bıçkısı denilen, ağzı ince destereli, hilâl şeklinde bir bıçakla, bağırta çağırta kesilip, tekbirlerle, hatta adetâ alkışlarla cami'den getirilen sancak gönderine geçirildikten, kesik kafa durmayınca birisi tarafından belinden çıkardığı kuşağiyle bağlanınca ve yine durmayınca bir kunduracı dükkânından getirilen iple nihayet bağlanıp, başlayan çarpışmada iki masum bekçi de şehid edildikten sonra, olaya el koyan Manisa savcılığı "Vakit" gazetesinin beş ay evvelki bu haberini duymuş olacak ki, keyfiyeti İstanbul savcılığından bir şifreli telgrafla soruyor ve bahis konusu gazetenin gönderilmesini istiyor. Bunu da aşağıdaki cevabî şifreden öğreniyoruz :

Manisa Cumhuriyet Müddelumumiliğine

15 ocak 1931 tarih ve 86 numaralı şifre tele cevapdır: Erenköy'de beyaz konakdan bahs eden "Vakit" gazetesinin 18 temmuz 930 tarih ve 4498 numaralı nüshası leffen gönderildi. 19 temmuz 930 tarihli nüshasında bu meseleye dair neşredilmiş bir fıkra görülmediği beyan olunur efendim.

İstanbul müdde-i umumiliği

Manisa savcılığı, İstanbul savcılığının gönderdiği "Vakit" gazetesini derhal divan-ı harbe sunmuş olacak ki, divan da şu yazısı ile bu meselenin derinleştirilmesini İstanbul savcılığından rica ediyor :

Menemen faciasının tertipcisi Erbilli Şeyh Esad mahkeme heyetinin kararını dinlerken.

"İlişik "Vakit" gazetesinin neşriyatı üzerine İstanbul zabıtasınca yapılmış olan tetkikat ve muamelâtın tetkiki ile muvazzahan (açık olarak) iş'arı ricasiyle İstanbul Cumhuriyet Müdde-i umumiliğine. 21.1.1931"

Manisa divan-ı harbinin gönderdiği bu yazıyı İstanbul savcılığı da, 5 şubat 1931 tarihli *"bâlâdaki derkenara nazaran cari muamelât ve vaki' tahkikatın sürat-i iş'arı"* kaydiyle polis müdüriyetine havale ediyor.

ERBİLLİ ŞEYH ESAD EFENDİ KİMDİR ?

İstanbul Emniyet Müdürlüğü, savcılığın bu tezkeresine şu cevabı veriyor :

Vakit gazetesinin 18 temmuz 1930 tarihli nüshasında intişar eden "Erenköy'de bir dedikodu" serlevhalı makale üzerine o zaman yapılan tetkikatta bu

şeyhin uzun müddetdenberi tarassud altında bulundurulan Erbilli Şeyh Esad Efendi olduğu ve bu zatın 331 (Milâdî 1915) senesinden çok evvel memleketi olan Erbil'den İstanbul'a gelerek han, otel köşelerinde yaşamakta iken intisap ettiği ve vükelây-ı sabıkadan merhum Derviş Paşanın iane ve yardımı ile Şehremininde kâin ve şimdi kapalı bulunan "Kelâmi" dergâhına (tekkesine) şeyh tayin edilerek bir çok rical ve vükelânın (istibdad devri büyük ve nazırlarının) teveccühünü celbetmesi ve az zamanda halk üzerinde büyük nüfuza sahip olması üzerine devrin padişahı Abdülhamid'in şüphesini uyandırdığından Erbil'e sürüldüğü ve meşrutiyetin ilânından sonra tekrar İstanbul'a gelen şeyhin adı geçen tekkede âyin yapmaya başladığı ve biraz sonra da "Bab-ı Meşihatta" âza ve bilâhare meclis-i meşayihde (şeyhler meclisinde) riyasete terfian tayin kılındığı ve o babdaki kanun hükümlerine tevfikan tekkesinin kapatılmasından sonra Erenköy'de Ziya Paşa köşküne naklederek bir müddet kira ile oturduktan sonra, iki sene evvel şimdi oturduğu Şevki Paşa köşkünü Erbil'deki emlâkini satmak suretiyle tedarik ettiği para ile 2000 liraya satın alarak bu köşkte bazı tamirat ve tadilât yaptırarak oturduğu ve bundan başka gerek Erbil, gerekse İstanbul'da müteadid ev ve dükkânları bulunduğu ve kendi malı bulunan iki eşeği satıp üzerine de bir miktar para ilâvesiyle 80 liraya bir körüklü araba ve bir at aldığı, mamafih seksen yaşlarında bulunan mumaileyhin evine Konya'dan ve diğer mahallerden bir çok zengin ziyaretçiler gelerek kendisine para yardımında bulundukları ve hediyeler de getirdikleri dosyasında mevcut malûmattan anlaşılmış ve keyfiyet 25 Ağustos 930 günü Dahiliye Vekâlet-i celilesine de tafsilen (uzun uzadıya) arz edilmişti.

Daima takibimiz altında bulunan Şeyh Esad'ın köşküne, Konya ve sair vilâyet halkından birçok misafirlerin geldikleri ve hediyeler getirdikleri ve cuma günleri İstanbul'dan birçok misafirler gelerek şeyhi ziyaret ettikleri cihetle de ayrıca vekâlet-i celileye (yani Dahiliye Vekâletine) bildirilmişti.

Fakat âyin ve zikirler yapılmadığı gerek haricî tarassutlarımızın verdikleri raporlar ve gerekse dahile nüfuz çareleri düşünülerek eskiden şeyhi tanıyan ve bu sebeple şeyhin evine hizmetkâr suretiyle sokulan teşkilâtımıza mensup bir memurun valdesinden alınan malûmattan anlaşılmakta idi.

Nakşî tarikatını ihya ve inkişafına hâdim olmak üzere ve kanunen müdahaleyi davet ettirecek bir şekil ihdas edebilmek gayesiyle Konya vilâyetinde hadis olan bir meseleden dolayı mezkûr vilâyete yazdığımız tahriratta Şeyh Esad Efendinin tevsi'i tarikat için Konya'da şebeke teşkil ettiği hakkında evrak-ı tahkikiye tanzimine kifayet edebilecek derecede bir malûmat mevcutsa, ifadelerin zaptedilerek gönderilmesi yazılmış ve tevessül kılınan kanunî yollar ile de bu noktanın ihzarına medar olacak müsbet bir cevap alınamamıştı.

Binaenaleyh Şeyh Esad'ın şahsî şeytaneti ve dikkati câlip halleri dolayısiyle tekkelerin daha kapatılmalarından evvel nazarı dikkati celbederek tarassut altına alınmış ve hakkında malûmat istihsal olundukça Dahiliye Vekâlet-i celilesiyle muhabereler cereyan eylemiş olduğu maruziyle İstanbul cumhuriyet müdde-i umumiliği canib-i âlisine takdim kılınır.

9 şubat 1931
Polis müdürü
İmza

Bu resmî vesikalardan anlaşılmaktadır ki, İstanbul teşkilâtı, Menemen hadisesinin patlak vermesinden aylarca, hatta yıllarca evvel övülmeye değer bir uyanıklık göstererek seksenlik şeyhin köşkünü daimî bir tarassut altında bulundurmuş, elde ettiği malûmatı Dahiliye Vekâletine bildirmiş ve yine övülmeye değer bir kanunsayarlıkla resmen müdahaleyi mucip olacak âyin ve zikir icrası gibi bir suç görülmediği için de filen müdahaleden çekinmiştir.

Gelecek sayıda

FACİA NASIL TERTİP EDİLDİ, NASIL BAŞLADI?

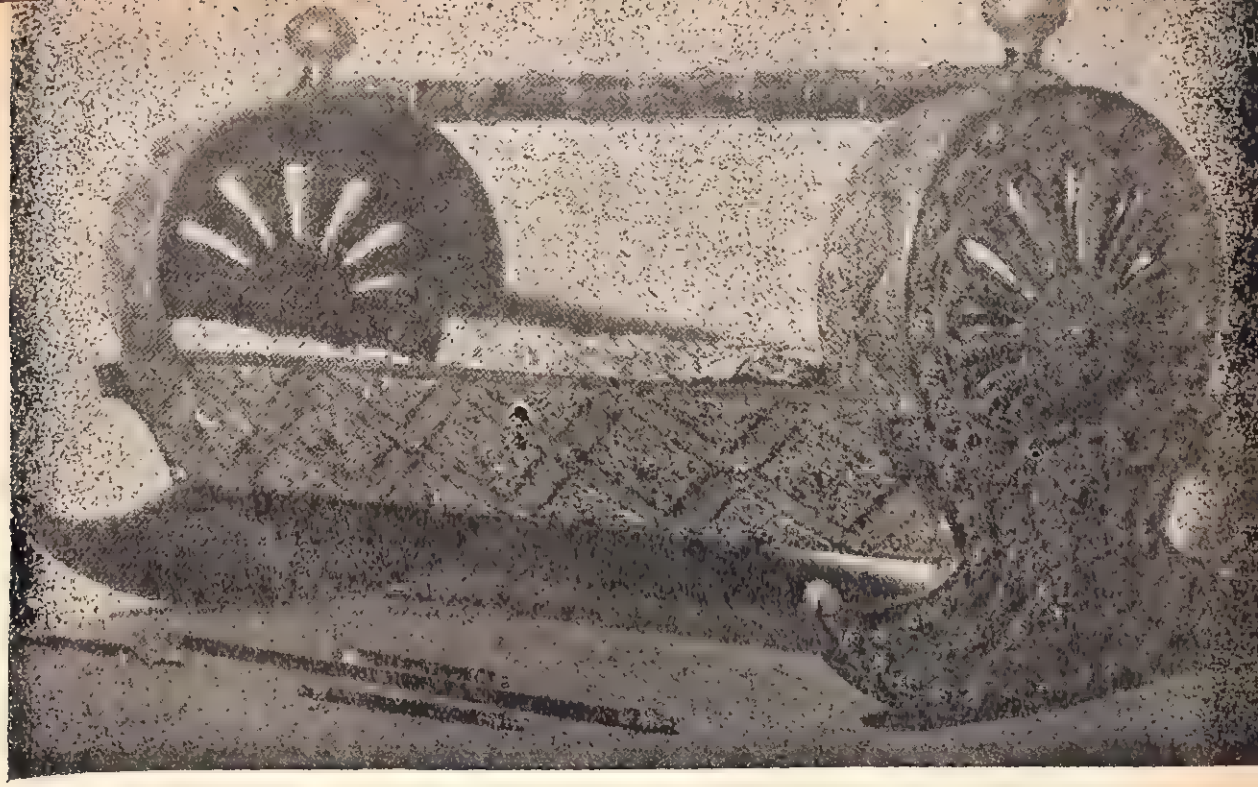

Bir saltanat beşiği... İçinde, kimlerin sallandığını bir anlatabilse...

Osmanlı saraylarında beşik alayı

YAZAN : İBRAHİM ARTUK

Muhteşem Osmanlı İmparatorluğunun saray teşkilâtında biat merasimi, cenaze alayı, kılıç kuşanma, valide alayı, gelin alayı, sünnet alayı, sürre alayı, sancağı şerifin çıkarılması, beşik alayı, Hırkayı Saadeti ziyaret, ihracı mevacib, muayede merasimi gibi daha birçok alaylara rastlamaktayız. Biz burada sadece beşik alayından bahsetmek istiyoruz.

Bu alay padişahın yeni doğan çocuğu için yapılmaktadır. Hamile bulunan sultan doğum zamanı yaklaşınca, padişahın hazır bulunduğu cuma namazında nöbetçi bulunan hocalardan biri doğum duası okur ve duayı müteakip hükümdar tarafından kendisine samur kürk ihsan olunurdu. (1) Doğumun vuku bulduğunu Darüssaade ağasının oda lâlâsı ağa, Silâhtar ağaya haber verdiğinde, Silâhtar ağa kendisine bir bohça hediye verirdi. Bundan sonra Silâhtar ağa bu doğumu alâkadarlara bildirmek mecburiyetinde idi. Doğan çocuk erkek ise, sarayın her koğuşunda beşer, kız ise üçer koyun kesilirdi.

Bir taraftan koyunlar boğazlanırken diğer taraftan millete doğumu bildirmek için toplar atılırdı. Genel olarak kızlar için üç gün, şehzadeler için de bir hafta top şenliği yapılırdı. (2)

1232 (1816) senesi muharremin 23 üncü pazartesi gününde İkinci Mah-

mud'un doğan şehzadesine Süleyman adı verilerek yedi gün yedi gece şenlikler yapılmıştı. Ayrıca hazineyi hümayun kethüdası Sadullah ağa marifeti ile valide sultana incili bir cibinlik ve şehzadeye de darphaneyi amireden gayet zarif bir beşik ısmarlandı. (3) Doğumun yedinci gününde alay ile beşiğin Haremi hümayuna teslim edilmesi kararlaştırıldığından, Enderunu hümayunda gayet debdebeli bir alay tertip edilerek Hırkayı Saadet kapısından taa Kuşhane kapısına kadar Saray ağaları meydanı süslediler. Bundan sonra alaya dahil olan Çavuş, Çukadar, ve bütün bunların üstünde bulunan Has odalı, Mabeyinci, Arz ağaları ve nihayette Silâhtar, resmî elbiseleri ile yürüyerek sağlı sollu olmak üzere dizildiler. Başefendi, Başkullukçu, Nöbetçi başı, Çantacı başı, Kaftancı denilen saray memurları ile Enderun ve koğuş ağalarından mürekkep olan heyet, ellerinde beşik olduğu halde kemali tazimle Harem dairesinin divan yerine bakan kapısına geldiler. Bu sırada çalınan mehter, bu alaya daha ihtişamlı bir hava veriyordu. Beşik, oradan da Darüssaade ağasına teslim edildi. Darüssaade ağası, yanında hazinedar ağa, hazine vekili, başkapı gullami ve nöbetçi bulunan ağalar onları karşılıyarak beşiği haremi hümayuna teslim ettiler.

(1) Cemal Yener, Yeni Sabah Gazetesi 1 Ekim 1947 tarihli nüsha.
(2) Cevdet Tarihi, C. 10, S. 102.
(3) Lataif-i Vakayii Enderuniye, Matbaayi Amire 1276, S. 137.

BÜYÜK
OSMANLI
LÛGATI

"Tarih Konuşuyor" mecmuası abonelerine yine 100 liralık tasarruf bonosu ve 20 lira karşılığında verilmektedir.

4 ciltlik lûgat, 2 büyük bez ve yaldızlı kapaklar içindedir.

Müracaat Adresi:
Posta Kutusu 44
Bayazıt - İstanbul

1 9 2 9 DA Otuz yedi yıl önce, Sofya'da, Bulgar Türklerinin meşru davalarını ortaya koyan tarihî kongreden bir görünüş. Oturanların sağbaşında, bu tarihî hatıranın yazarı sayın Mahmut Necmeddin Deliorman.

Otuz yedi yıl önceki:

Bulgaristan Türkleri Millî Kongresi

Yazan : M. NECMEDDİN DELİORMAN

1878 den 1929 yılına kadar Bulgaristan Türklerinin elli yıllık mahkûmiyet hayatında, ilk ve son defa millî bir kongre Sofya'da toplanmıştı. Bulgaristan Türklerini bir araya getiren kongrenin toplanmasını elçimiz Hüsrev Gerede gizlice teşvik ve telkin etmişlerdi. O zaman Sofya'da eski vakıflar müdürü rahmetli Mehmet Celil, "REHBER" adlı bir gazete neşretmekte idi. Gazetenin rengi ve meşrebi, Türk inkılâplarına uygun değildi. Hem başmüftülüğü, yani müteassıp cahil zümreyi, hem de, millî Türk inkilâplarını canü gönülden benimseyip tatbik etmekte olan inkilâpçı zümreyi memnun etmeye çalışıyor ve iki yüzlü bir siyaset takip ediyordu. Böyle olmasına rağmen, Sofya'da sefarethaneye yakın ve devlet merkezinde türkçe başka bir gazete bulunmadığı için, Hüsrev Bey REHBER'den istifadeyi düşünmüştü. Her ne kadar Sofya'da HALK SESİ adile eski mektep müdürlerinden Ahmet Hilmi Bey tarafından da türkçe ve bulgarca bir gazete çıkarılıyor ise de, inkılâpçılar ve sefarethane bu gazeteye itimad edemezdi; çünkü gazetenin ortağı olan Mehmet Seyfeddin, Sofya kıptilerinden mağşuş bir kimse idi.

Kırcaali'de RODOP ismile ve Mehmet Lutfi Takanoğlu tarafından da başka bir gazete çıkarılıyordu. Fakat rahmetli Takanoğlu, millî politikamıza geniş çapta yararlı bir zat addedilmiyordu. Şumlu'da çıkan İNTİBAH gazetesi ise,

doğrudan doğruya Türkiye düşmanı ve başmüftülüğün organı idi.

1922 yılından beri Razgrad'da çıkan DELİORMAN gazetesi etrafında milliyetçi ve inkılâpçı Türk gençleri toplanmışlardı. Hüsrev Bey, kongre toplanmazdan bir müddet evvel, sefaret kâtiplerinden Fikret Şefik imzasile bir mektup göndermiş ve görüşmek üzere beni Sofya'ya çağırmıştı. Fakat ben gidemezdim. Çünkü mektup Razgrad'da Deliorman idarehanesine verildiği gün, ben Niğbolu'da sürgünde idim. Peşimde hafiyeler vardı. Sofyada sefarethanemize girip çıkarken görecekler ve vatan hiyaneti ile ittiham edeceklerdi. Bu yüzden Sofya'da milli kongre toplandığı güne kadar sefaretle konsoloshanemiz memurlarından hiç kimse ile görüşmemiştim.

KONGRE TOPLANIYOR

Kongre hazırlıkları bir yıl devam etmişti. Biz gazetemizde Rehber gazetesinin sefarethanemiz tarafından dikte edilen yazılara uygun neşriyat yapıyor ve kongreye bütün milletçe katılmanın lûzumundan bahsediyorduk.

Nihayet kongre, 31 Ekim 1929 günü sabahı Sofya'nın muhteşem Hemüs tiyatro salonunda açıldı. Müzakereler dört gün devam etti. Harsî, ilmî ve hayrî birinci Türk milli kongresinde ruznamenin en önemli noktası, Bulgaristan'daki Türk mekteplerinin idaresi ve Bulgar maarif kanununun 359 ncu maddesi idi. Uzun münakaşalardan sonra bu hususta bizim görüşümüze uygun kararlar alındı.

Kongrede müftülükler, başmüftü, Türk cemaatları, müessesat-ı diniye müdüriyeti ve cemiyet-i hayriyelere ait bütün meseleler müzakere ve münakaşa edildi, kararlara bağlandı.

Kongreye bütün Bulgaristan'dan 300 kadar murahhas, müşavir ve 100 den fazla misafir katılmıştı.

Fakat kongre daha toplanmazdan evvel ikilik olacağı anlaşılıyordu.

Kongre müteşebbis heyetinden Rusçuk mebusu Hafız Sadık, Eskicuma mebusu Mehmet Said ve Rehber gazetesi sahibi Mehmet Celil kongre riyaset divanına seçilmelerini istediler ve senelerden beri yaptıkları hazırlıkların iş başında bulunmıyacak olurlarsa heba olacağını söylediler. Halbuki inkılâpçılar buna razı olmuyorlardı. Bu anlaşmazlığa bir çare bulmak üzere 30 Ekim 1929 gecesi seçkin delegelerden yirmi beş kişinin bir araya gelmesi ile bir toplantı yapıldı ise de, bir netice alınamadı. İnkılâpçıların ekseriyette olduğu ve kongre idaresini ele alacakları anlaşılmakta idi. Kongre toplanıncaya kadar müteşebbis heyetle işbirliği yapmış olan mebuslardan Preslav mebusu Mehmet Ali Giray ile Kırcaali mebusu Ali Mustafa, Paşmaklı mebusu Ağuşoğlu Emin ve Paşmaklı mebusu Hüseyin Hacıgaliboğlu, "sefarethanenin gizli telkini ile" inkılâpçılar tarafına geçmişlerdi.

İNKILÂPÇILARIN ZAFERİ

Kongre başkanlığına inkılâpçıların adayı, eski mebuslardan Gümülcine müftüsü Previştalı Bekir Sıtkı Beydi. Kongre toplanmazdan önce ekseriyetin bizim tarafımızda olduğunu iyice anlamış olan sefarethanemiz de, arkadaşlarımızdan bir kısmını gece konsoloshaneye davet etti ve itidal ve temkinle hareket etmemiz tavsiyesinde bulundu.

Konsolos Nüzhet Haşim Sinanoğlu, Türkçü ve milliyetçi bir münevver idi. Bulgaristan Türklerinin mukadderatı hakkında bizim kadar heyecanlı ve ateşli görünüyordu (1). Elçi Hüsrev Bey, konsolos Nüzhet Haşim Beyi bizimle meşgul olmıya memur etmişti.

Kongrede inkılâpçıların reylerile riyaset divanı şu şekilde teşekkül etti: Başkan: Bekir Sıtkı. İkinci Başkan: Öğretmen ve muharrir Eğridereli Ebu Şinasi Hasan Sabri. İkinci Başkan: Rusçuk münevverlerinden Süleyman Peynircioğlu. Kâtipler: Öğretmen ve Deliorman gazetesi muharrirlerinden Arif Necib Kaskatıoğlu ile Eskizağralı öğretmen ve halen İstanbul'da avukat olan Aliş Ekrem Atakul.

Bulgar hükümeti ve o zaman Bulgaristanı idare eden Izgovor Partisi lideri

(1) Rahmetli Nüzhet Haşim Sinanoğlu, halen Ankarada Prof. Samim ve Suat Sinanoğlu kardeşlerin babasıdır. O zamanlar 14 - 15 yaşlarında olan Samim Sinanoğlu'nun Sofya'da çıkan Deliorman gazetesinde italyancadan tercüme ettiği "Pinokyo" eseri tefrika edilmişti.

ve Başvekil Liyapçef, kongrede inkilâpçıların kazanacağını zannetmiyordu. Bulgar başvekili, kendi partisinden olan müteşebbis heyetin kongreyi ele alacağını ve Bulgaristan Türklerini de kendi taraftarlarının kazanacaklarını ve netice itibarile muhteşem bir rey avcılığı yapabileceklerini hesaplamıştı; çünkü bu sırada millet meclisi (Sobranya) seçimleri de çok yaklaşmıştı (2).

Kongreyi inkilâpçılar ele aldıktan sonra memnun olmıyan müteşebbis heyet taraftarları toplantıyı terkederek başka bir salonda içtima ettiler. Bir taraftan da başvekil Liyapçef'e müracaat ederek kongrenin feshedilmesini istedilerse de, Hüsrev Beyden çekindikleri için Bulgar hükümeti buna cesaret edemedi.

KONGRENİN KARARLARI

Müteşebbis heyet, menfi teşebbüslerinde muvaffak olamayınca, kongrenin üçüncü günü taraftarları ile birlikte kongre salonuna döndüler ve heyet umumi kâtibi Mehmet Celil, hazırladıkları bir lâyihayı okudu. Bu lâyihayı kongre mesaisi ile karşılaştırmak üzere bir komüsyon seçildi. Kongre reisi Bekir Sıtkı, ikilik kalmadığını, kongrenin hükümet tarafından kapatılmasına dair bir teşebbüs olduğu hakkında verilen haberin doğru olmadığını ilân etti.

O gece, müteşebbis heyet ile kongre idare heyeti ve komüsyonlar toplanarak müteşebbis heyet lâyihasını müzakere ve tadilâtla kabul etti. O geceki toplantıda Razgrad'da çıkan Deliorman gazetesinin kongre riyaseti organı olarak S o f y a'da çıkarılması kararlaştırıldı (Hüsrev Gerede'nin arzusu ile). Ertesi günü kongre kapandı ve alınan kararları hükümete tatbik ettirmek üzere kongre başkanlığının Sofya'da daimi olarak faaliyette bulunması muvafık görüldü. İlk evvel mektepler hakkındaki lâyiha maarif nazırı Naydenof'a verildi. Diğer lâyihaları başkan Bekir Sıtkı ile gazeteci Mahmut Necmeddin ve gazeteci Ahmet Hilmi, başvekili, reisini ve ha-

(2) Kongre kararlarını tatbik mevkiine koymıyan Başvekil Liyapçef'in partisi seçimleri kaybetmiş ve Türklerin reylerini alamadığı için seçimlerden sonra Demokrat Partisi Lideri Malinof'un başkanlığında koalisyon bir kabine iktidara gelmişti.

İkinci Meşrûtiyetin ilânı yılında Sofyada toplanan Bulgaristan "Maarif-i İslâmiye Encümenleri" heyeti.

Bulgar Türklerinin mücadelelerinde adı ve himmeti unutulmıyan Hafız Sıtkı Bey.

riciye nezareti başkâtibini görerek takdim ettiler.

Kongre dağıldıktan sonra Deliorman matbaası Razgrad'dan Sofya'ya naklolundu. Cumhuriyet gazetesi eb'adında bütün Balkan Türklerine şamil büyük bir gazete yeni harflerimizle neşredilmeğe başlandı. Gazeteyi sefarethanemiz destekleyip, dirije etti. Kongre başkanı Bekir Sıtkı, Hüsrev Beyin telkini ile gazetenin umum müdürü oldu. Mahmut Necmeddin sahib ve mes'ul müdür mevkiinde kaldı.

1929 YILINDA BULGARİSTAN TÜRKLERİ

1929 yılında Bulgaristanda 1400 kadar Türk okulu vardı. Kasabalardaki 57 ilkokulda 3261 erkek, 2466 kız okuyordu. Bu okullarda 146 erkek, 83 kadın öğretmen bulunuyordu. Köylerdeki 869 ilkokulda 22785 erkek, 18525 kız öğrenci vardı. Bu okullarda 1323 erkek, 249 kadın öğretmen bulunuyordu. Kasabalardaki 20 rüştiye okulunda 1029 erkek, 281 kız öğrenci vardı. Öğretmen sayısı 67 idi. Köylerdeki rüşdiye okulunda 168 erkek, 5 kız öğrencimiz okuyordu.

Müftü ve müftü vekillerinin sayısı 33 idi.

Sofya'da başmüftülük ile vakıflar umum müdürlüğü vardı ki, o tarihte müdür Filibeli Vahdet Hafız Cevdet idi.

Bulgaristan'da o tarihlerde 850.000 kadar müslüman yaşıyordu. Bunlardan 590 bini temiz Türk, 120 bini kıpti, 140 bini pomak idi.

Bulgar hükümetleri kongre kararlarını hiçbir zaman tatbik etmediler. Sık sık Sofya'ya çağrılan vilâyetlerdeki belli başlı kongre murahhasları, başta Bekir Sıtkı olduğu halde heyetler halinde vekâletlerin kapılarını yıllarca aşındırıp durduk. Kongreden altı ay sonra Hüsrev Gerede Sofya'dan elçi olarak Tahran'a gönderildi. Konsolos Nüzhet Haşim Bey ondan evvel Tiryesteye nakledildi. İnkılâpçıların destek bulduğu kişiler Sofya'dan gitmiş ve yerlerine Bulgaristan Türklerinin dertlerine bigâne memurlar gelmişlerdi. Diğer taraftan eski müteşebbis heyet mensupları da kongre başkanlığına karşı cephe alarak el altından başmüftü ile birlik oldular ve Sobranya'ya kanunlaşmak üzere bir lâyiha verdiler. Bu lâyiha, Türkiye'de kabul edilen Medeni Kanuna bir mukabele idi. Müftülüklerin miras davaları hakkında selâhiyetlerini perçinliyor ve şeriat kanunlarının mer'iyette kalmasını sağlamlaştırıyordu. Bulgaristan'lı Türklerin cahil ve garp medeniyetinden uzak kalmasını istiyen Bulgar şovenistleri de bu kanunu Sobranya'dan geçirdiler. Hatta esbak temyiz mahkemesi başkanı ve parlâmentoda Makedonya Grupu şefi Gosbodin Karanculof bile yerinden hasta hasta kalkıp lâyihayı müdafaa etti. Bu zat kandırılmıştı ve Türklere iyilik yaptığını zannediyordu. Çünkü mebus Hafız Sadık ile esbak başmüftü ve büyük din âlimi Hocazade Şumlulu Mehmet Muhiddin ve sabık müessesat-ı diniye ve vakfiye müdürü ve Rehber gazetesi sahibi Mehmet Celil lâyihayı imzalamışlardı.

MÜCADELE NASIL KAYBEDİLMİŞTİ?

O günlerde Mehmet Celil, Rehber gazetesinde bir Müslüman Kardeşler

Cemiyeti fikrini ortaya attı ki, bu fikir inkilâpçı Türk gençlerinin kurdukları Turan Cemiyetleri idealine muhalifti. Kongre kararlarını tatbik ettirmeye uğraşan kongre başkanlığının ve onun organı Deliorman gazetesinin karşısına çıkanlar, sadece muhafazakâr ve şeriatçılar değil, Bulgar polisinin gizli servisleri, yüz ellikler, hilâfetçiler, şovenist Brannik ve Rodnazaştita Bulgar teşkilâtları ve bunlara yardım eden Trakya komitacıları da bulunuyordu. Bizi müdafaa edenler Makedonya komitesinden bazı ileri gelenlerdi ve bunların başında Dimo Akçof vardı.

Nihayet öyle bir gün geldi ki, Trakya komitecileri bir gece Deliorman matbaasına gelerek Bekir Sıtkı'nın derhal Sofya'yı terketmesini, terketmiyecek olursa, öldürüleceğini bana bildirdiler. Bunu hükümete bildirdik ise de, müzaheret göremediğimiz için Bekir Sıtkı Bey Kırklareline gitmeye mecbur oldu ve orada vefat etti. Arkasından Deliorman gazetesinde yalnız kalan beni Sofya civarında sayfiye köyü Gorna Banya'da suikastta bulunup ağır yaraladılar. En nihayet 1934 yılı mayıs ayında yapılan askeri bir hükümet darbesinden sonra bütün Türk gazetecilerini, cemiyetleri, cemaatleri, meclisleri kapattılar. Ne gazete kaldı, ne gazeteci; ne mebus, ne de millî kongre.., Turan cemiyetleri de kapatıldı, arkasından ölüm, sürgün, dayak ve binlerce göçmen ana vatan yollarına döküldük. Ama, her şeye rağmen bugün Bulgaristan'da bir milyon yüz bin Türk kardeşimiz yaşamaktadır. Fakat kızılların kamçısı altında ve çok sefil bir halde...

TÜRK Donanmasının DERYA KAPTANLIĞI ve MEŞHUR İSİMLER

Yazan : **FARUK ERUS**

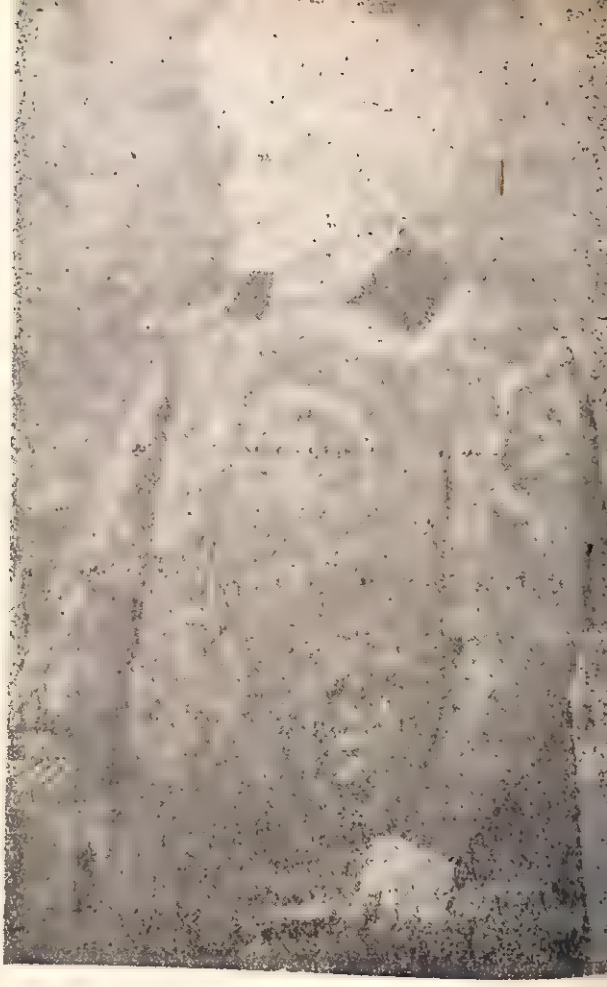

Denizlerin unutulmaz adı : BARBAROS.

Muhakkak ki, Türk deniz tarihi Selçuk Türklerinin Anadoluya hakim oldukları onbirinci asırda açılmış ve bunlardan Osmanlı Türklerine geçerek sahifeleri göğsümüzü gururla kabartacak şekilde yazılmaya başlamıştır.

Şarkî Roma İmparatorluğu sınırlarını aşarak Orta Asyadan Ön Asyaya ayak basan Selçuk Türkleri, Ege yalılarına vardıkları ve önlerindeki sonsuz maviliğe baktıkları zaman, yabancı oldukları bu âlemi, hiç te yadırgamamışlar, İzmir'de derhal bir tersane kurarak 40 parça gemiyi denize indirmişler ve Amiral Çaka Bey komutasında, Midilli ve Sakız adalarına akınlar yapmağa başlamışlardı.

Şarkî Roma İmparatorluğuna Türkleri 30 ağustos 1071 de ilk tanıtan Malazgirt savaşı yanında, 19 mayıs 1090 da da Çaka Bey, Sakız adası kanalını geçerken, Koyun adaları yakınında Bizans donanmasını mağlûp ederek ilk Türk deniz zaferini tanıtıyordu.

DERYA KAPTANLIĞI NE ZAMAN BAŞLADI

Onüçüncü asırda Ön Asyadaki Türk Selçuk hakimiyeti yerini Osmanlı Türklerine bırakıyordu. Osmanlı Türkleri Bizans hudutlarına dayanarak Marmara sahillerine ayak bastıkları ve buralarda fetihlere devam ettikleri sıralarda, Karesi ümerasından Karamürsel Bey, İzmit körfezinin güney sahilindeki "Prenetos" kasabasını zaptetmiş ve ilk Osmanlılar devrinde görülen bir teâmül mucibince, bu kasabaya ismi verilmiş ve bu kasaba ile etrafındaki sahil boyları kaptanlık sancağı şeklinde sultan Osman tarafından kendisine tevcih edilmiştir. İşte Osmanlı deniz tarihinde derya kaptanlığı 1324 yılında Karamürsel Beyin Karamürsel kasabasında tezgâhlarını kurarak denize indirdiği ince donanmanın kurulması ile başlamıştır. Bu bakımdan Karamürsel Bey, ilk Türk Derya Kaptanıdır.

Osmanlı bahriyesinin en büyük amiri ve donanmanın başkomutanı kaptan paşa veya kaptanı derya rütbesiydi. Bahriyeye ait büyük, küçük bütün tayinlerden bu şahıs mesuldü. Kaptan pa-

şaların tersanesindeki ikametgâhlarına "divanhane" denirdi.

Osmanlı deniz tarihinde ölüm tarihi dahi belli olmayan Karamürsel Beyden sonra halefi bilinmemektedir. Ancak derya kaptanlığının kuruluşundan 30 sene sonra Şehzade Süleyman Paşanın Geliboluya geçip Çanakkale Boğazında Osmanlı hakimiyetini tesisi ile birlikte Osmanlı Türkleri Germiyan, Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerini de kendi hudutları içine alarak Ege Denizine kadar genişlediler. Bu zamana kadar bir kara devleti olan Osmanli devleti; bundan sonra iktikbali denizde olan uzun sahillere sahip bir deniz devleti durumu arzetmeye başlamıştı.

BARBAROS'A KADAR

Marmara sahillerinde bulunan bir çok ufak gemi tezgâhları, açık denizlerin gemilerini (Kadırgalarını) inşa edecek kabiliyette olmadığı gibi, arma ve donanımlarını temin edecek teşkilâta da sahip değillerdi. Bu bakımdan 1390 tarihinde Yıldırım Beyazıt zamanında bu ihtiyacı karşılamak üzere Saruca Paşanın nezaretinde Osmanlı Türklerinin ilk resmi tersanesinin inşaasına Geliboluda başlanmıştı.

Gelibolu sancak beyliği kaptanlık sancağı ihdas edilmiş ve Osmanlı Türklerinin ana tersanesi İzmit körfezinden buraya nakledilmiştir. İşte bu tarihte Derya Kaptanlığı makamında Saruca Paşayı görüyoruz. Gelibolu tersanesinin kurucusu olan bu derya kaptanından sonra bilinen Çavlı Bey, ve Fatih Sultan Mehmedin İstanbulu muhasara ettiğinde Türk donanmasının Derya Kaptanı Baltaoğlu Süleyman Beye kadar (1451) bilinen dört kaptanı derya arasında tarih açıklıkları vardır ve bu tarihlerde de kimlerin derya kaptanlığını yaptığı meçhul kalmıştır.

İstanbul'un zaptı ile birlikte Bizansın kadırga ve langa tersaneleri de yıkılmış, bozulmuş ve kısmen dolmuştu. Bu bakımdan Fatih Sultan Mehmet Bizans tersanesinin ihyasına lüzum görmemiş, Kasımpaşadan Hasköye kadar Haliç sahilinde yeni bir tersanenin kurulmasını emretmişti. Bu suretle genişleme sahası büyük, merkezî ve her türlü malzeme ikmali kolay olan İstanbul tersanesi gittikçe büyümüş ve devletin ana tersanesi olmuştur.

Osmanlı deniz Tarihinde Derya Kaptanlığının ehemmiyeti Cezayir hükümdarı ve Türk denizciliğinin unutulmaz komutanı Barbaros Hayrettin Paşanın ülkesini Osmanlı devletine bağlayıp kaptanlık vazifesini kabulünden itibaren kıymet kazanmıştır.

Barbaros Hayrettin Paşa, Osmanlı donanmasının 25 inci derya kaptanlığını yapmıştır.

KALYONLARA KARŞI KADIRGALARLA HARB

1645 de Girit harbi başladığı zaman Venediklilerin kuvvetli kalyon sınıfı donanmalarına karşı kadırgalardan müteşekkil Türk donanması başarı sağlıyamıyor ve bu sebeple Girit harbi uzayıp gidiyordu. Bu harpten yedi yıl sonra Dördüncü Mehmet (Avcı) zamanında kalyonlardan müteşekkil bir donanmaya gene kalyonlarla karşı durulabilir neticesine varılarak ilk kalyon inşaasına başlanmıştır.

1682 de kalyonlar filosu kurulunca, deniz işlerine önem verilerek bütün kuvvetlerinin idaresini üzerinde toplamış kaptan paşaların görevlerini hafifletmek ve daha çok harekât, talim ve terbiye sahasında çalışmalarını sağlamak maksadı ile mali işleri yürütmek üzere baş muhasebeci Mustafa Efendi "Şıkk-i Salis Deftardarlığı" rütbesi ile kalyonlar deftardarlığına getirilmiştir. Bir müddet sonra bu göreve Tersane Eminliği denilmiştir. Selim III zamanında 1804 de donanmanın kuruluşu modern bir düzene konduğu sırada, bu göreve Paris elçiliğinden dönmüş olan Moralı Seyid Ali Efendi tayin edildiği vakit, kendisine "Şıkk-i Salis ve Tersane-i Amire Defterdarlığı"ndan başka "Umuru Bahriye Nazırı" unvanı da verilmişti. Böylece ortaya çıkan Umuru Bahriye Nazırı görevi III ün tahtından indirilmesine kadar devam etmiş ve o sırada bu görevde bulunan Kedhüda İbrahim Efendinin öldürülmesi üzerine kaldırılmıştır.

Sultan İkinci Mahmud'un son yıllarında tersanede işler arttığında ve deniz

Çengeloğlu Tahir Paşa.

kuvvetlerimiz önemli bir durum almağa başladığı devirde yine mali meselelerle meşgul olmak üzere 1 temmuz 1837 de "Bahriye Müsteşarlığı" kurulmuştu. Bu göreve de tanzimat devrinde uzunca bir süre Vezir payesi ve Paşa sanı ile maliye nazırlığında bulunmuş olan ve o tarihte Evkaf Nazırı bulunan Saffeti Musa Efendi getirilmiştir.

DENİZ TARİHİNE ŞANLI SAHİFELER YAZANLAR...

1867 de ise donanma komutanlığı, Kaptanı Deryaya bırakılarak deniz işlerinin maliye ile ilgili kısımlarına bakmak üzere yeniden Umuru Bahriye Nazırlığı kurulmuştur.

İşte bu tarihte altıncı defa Kaptanı Derya makamında bulunan damat Mehmet Ali Paşa, bu karardan gücenerek istifa etmiş ve bir hafta sonra da Derya Kaptanlığı makamı fes edilmiştir.

Bu süre içinde gelip geçmiş derya kaptanlarımızdan Barbaros Hayrettin Paşa, Piyale Paşa, Kılıç Ali Paşa, Uluç Hasan Paşa, Deli Hüseyin Paşa, Mısırlı oğlu İbrahim Paşa, Mezemorta Hüseyin Paşa, Hoca Süleyman Paşa, Cezayirli Hasan Paşa, Çengeloğlu Tahir Paşa, memlekete büyük hizmetleri olan Derya kaptanlarıdır.

Osmanlı Türklerin'n Derya Kaptanı Karamürsel Beyden itibaren son Kaptanı Derya Damat Mehmet Ali Paşaya kadar 161 şahıs bu makamı işgal etmiştir. Bunlardan bazıları bir kaç kere bu makama gelip gitmiş olmalarından dolayı da 543 yıl zarfında 200 tayin yapılmıştır.

Derya kaptanlığını deruhte etmiş 161 şahısdan ancak 57 si Türk olup, diğerleri dönme ve milliyetleri belirsiz şahıslardır.

Türk deniz tarihinin şanlı sahifelerini yazanların büyük bir ekseriyeti Türk kanından gelenlerin içinden çıkmıştır. Bunların sayı azlığı karşısında yaptıkları iş ve memlekete olan hizmetleri, diğerlerinden çok üstündür.

KAPTANI DERYALAR

Sıra No :	Lâkabı	Adı	Başlama Tarihi	Ayrılma Tarihi
1	—	Karamürsel Bey	1324	?
2	—	Saruca Bey	1390	?
3	—	Çavlı Bey	?	29 mayıs 1416
4	Baltaoğlu	Süleyman Bey	1451	21 nisan 1453
5	—	Hamza Bey	21.4.1453	ocak 1456
6	Has	Yunus Bey	Ocak 1456	1460
7	—	Kasım Bey	1460	1461
8	Hadım	İsmail Bey	1461	1462
9	—	Yakup Bey	1462	1463
10	Zağanoz	Mehmet Paşa	1463	1466
11	—	Mahmut Paşayı Veli	1466	1472
12	Gedik	Ahmet Paşa	1473	1480
13	Meslh	Ahmet Paşa	1430	1491
14	Güveği	Sinan Paşa	1491	1493

Sıra No :	Lâkabı	Adı	Başlama Tarihi	Ayrılma Tarihi
15	Küçük	Davut Paşa	1493 (1.)	1502
			1503 (2.)	1506
16	Kara Nişancı	Davut Paşa	1502	1503
17	Hersek Zade	Ahmet Paşa	7.9.1506	temmuz 1511
18	Ağa	İskender Paşa	1511	1514
19	—	Sinan Paşa	18.12.1514	26 nisan 1516
20	Ağa	Cafer Paşa	26.4.1516	1520
21	Palak (veya) Yaylak	Mustafa Paşa	1520	1522
22	—	Bayram Paşa	1522	?
23	—	Süleyman Paşa	?	1532
24	Kemankeş	Ahmet Paşa	1532	6 nisan 1534
25	Barbaros	Hayrettin Paşa	6.4.1534	4 temmuz 1546
26	Sokullu	Mehmet Paşa	4.7.1546	1550
27	Koca	Sinan Paşa	1550	1554
28	—	Piyale Paşa	1554	1568
29	Müezzinzade	Ali Paşa	1568	7 ekim 1571
30	Kılıç	Ali Paşa	1572	21 haziran 1587
31	Damat	İbrahim Paşa	6.7.1587	14 nisan 1588
32	Uluc	Hasan Paşa	14.4.1588	12 temmuz 1591
33	Cağaloğlu (veya) Cağalzade	Yusuf Sinan Paşa	17.7.1591 (1.)	25 haziran 1595
			8.4.1598 (2.)	24 ocak 1605
34	Damat	Halil Paşa	26.6.1595	8 nisan 1598
35	Kaya Paşa Zade	Kubat Mustafa Paşa	24.1.1605	18 ocak 1606
36	Derviş	Mehmet Paşa	18.1.1606	21 haziran 1606
37	—	Cafer Paşa	21.6.1606	9 şubat 1608
38	Müezzinzade	Hafız Ahmet Paşa	9.2.1609	1609
39	—	Halil Paşa	1609 (1.)	1611
			24.11.1613 (2.)	17 kasım 1616
			24.11.1619 (3.)	1621
			1621 (4.)	5 şubat 1623
40	Kara	Mehmet Paşa	1611	24 kasım 1613
41	Çelebi (veya) Güzelce	Ali Paşa	17.1.1617 (1.)	23 kasım 1617
			2.1.1618 (2.)	23 aralık 1619
42	Kara	Davut Paşa	23.11.1617	2 ocak 1618
43	Softa	Mustafa Paşa	1621	1621
44	Topal	Recep Paşa	5.2.1623	13 temmuz 1626
45	Çatalcalı	Hasan Paşa	13.7.1626	20 ekim 1630
46	Canbulatzade	Mustafa Paşa	20.10.1630	1 temmuz 1632
47	Bostancı	Cafer Paşa	1.7.1632	30 haziran 1634
48	Deli	Hüseyin Paşa	30.6.1634 (1.)	21 ekim 1635
			22.2.1640 (2.)	9 eylül 1640
			14.7.1658 (3.)	4 aralık 1658
49	Kemankeş Kara	Mustafa Paşa	21.Ekim.1635	23 aralık 1638
50	Silâhtar Beyceğiz	Mustafa Paşa	24.12.1638	22 şubat 1640
51	—	Siyavuş Paşa	9.9.1640	1 şubat 1642
52	Uzun	Piyale Paşa	23.12.1642	13 mart 1644
53	—	Ebubekir Paşa	13.3.1644	16 haziran 1644
54	Silâhtar	Yusuf Paşa	16.6.1644	26 ocak 1646
55	Koca	Musa Paşa	22.1.1646	22 ocak 1647
56	Kapıcı başı kara	Musa Paşa	22.1.1647	temmuz 1647
57	Damat	Fazlullah	temmuz. 1647	aralık 1647
58	Ammâr Zade	Mehmet Paşa	25.12.1647	18 aralık 1648
59	Voynuk	Ahmet Paşa	18.6.1648	28 temmuz 1649
60	Bıyıklı	Mustafa Paşa	16.3 1649	10 ekim 1649
61	Haydar Ağa Zade	Mehmet Paşa	10 10 1649	7 ekim 1650
62	Hüseyin Bey Zade	Ali Paşa	7.10.1650 (1.)	3 ekim 1652
			16.4.1660 (2.)	16 mayıs 1661
63	Derviş	Mehmet Paşa	3.10.1652	21 mart 1653
64	Çavuşoğlu (veya) Çavuşzade	Mehmet Paşa	23.3.1653 (1.)	26 kasım 1653
			20.12 1657 (2.)	14 temmuz 1658
65	Kara	Murat Paşa	26.11.1653	11 mayıs 1655
66	Telli (veya) Dellâk	Mustafa Paşa	11.5.1655	21 mayıs 1655
67	Zurnazen	Mustafa Paşa	21 5 1655	29 mart 1658
68	Firari kara	Mustafa Paşa	30.3 1656	4 mayıs 1656
69	Topal (veya) Sarı	Kenan Paşa	4 5 1656	18 temmuz 1656
70	Seyyid (veya) Seydi	Ahmet Paşa	18.7.1656	12 aralık 1656

Sıra No :	Lâkabı	Adı	Başlama Tarihi	Ayrılma Tarihi
71	Topal	Mehmet Paşa	12.12.1656	20 aralık 1657
72	Kılavuz (veya) Köse	Ali Paşa	4.12.1658	16 nisan 1660
73	Hüsam Bey Zade	Abdulkadir Paşa	haziran 1661	23 aralık 1661
74	Merzifonlu Kara	Mustafa Paşa	23.12.1661	6 şubat 1666
75	Kaptan	Mustafa Paşa	6.2.1656 (1.)	şubat 1672
			25.11.1678 (2.)	5 aralık 1680
76	Köse	Ali Paşa	? 4.1672	aralık 1675
77	Seydi Zade	Mehmet Paşa	? aralık 1675	13 kasım 1677
78	Kara Kethuda (veya) Kara	İbrahim Paşa	13.11.1677	23 kasım 1678
79	Bozoklu (veya) Silâhdar	Mustafa Paşa	14.1.1680	20 aralık 1683
80	Müsâhip	Mustafa Paşa	20.12.1683	27 kasım 1685
81	Sarho	Ahmet Paşa	27.10.1685	20 aralık 1685
82	Mısırlıoğlu	İbrahim Paşa	20.12.1685 (1.)	7 aralık 1688
			8.2.1690 (2.)	16 ocak 1692
83	Kalaylı Koz	Ahmet Paşa	7.12.1683	4 ocak 1690
84	Mezemorta	Hüseyin Paşa	4.1.1690 (1.)	8 şubat 1690
			11.5.1695 (2.)	21 temmuz 1701
85	Helvacı (veya) Palabıyık	Yusuf Paşa	16.1.1692	13 aralık 1694
86	Amcazade Sarhoş	Hüseyin Paşa	13.12.1694	11 mayıs 1695
87	—	Abdulfetlâh Paşa	21.7.1701	23 aralık 1702
88	Aşçı	Mehmet Paşa	23.12.1702 (1.)	14 aralık 1703
			7.11.1713 (2.)	13 ocak 1714
89	Küçük	Osman Paşa	14.12.1703	6 kasım 1704
90	Baltacı	Mehmet Paşa	6.11.1704	25 aralık 1704
91	Frenk	Abdurrahman Paşa	27.12.1704	15 ocak 1706
92	Veli	Mehmet Paşa	15.1.1706	16 aralık 1706
93	Aşçı (veya) Çorlulu Kethudâsı (veya) Kâhya Hacı	İbrahim Paşa	16.Aralık.1706 (1.)	28 ekim 1709
			14.2.1717 (2.)	5 nisan 1718
94	Köse Ali Paşa Zade	Mehmet Paşa	1.11.1709	23 aralık 1711
95	Kirli	Ahmet Paşa	24.12.1711	16 ocak 1713
96	Hoca	İbrahim Paşa	16.1.1713	6 nisan 1713
97	Silâhtar Köle	Süleyman Paşa	6.4.1713	7 kasım 1713
98	Hoca	Süleyman Paşa	13.1.1714 (1.)	23 aralık 1714
			5.4.1718 (2.)	7 eylül 1722
99	Canım Hoca Hacı	Mehmet Paşa	23.12.1714 (1.)	14 şubat 1717
			25.10.1730 (2.)	13 mayıs 1731
			7.5.1733 (3.)	14 kasım 1736
100	Kaymak	Mustafa Paşa	11.9.1721	30 eylül 1730
101	—	Abdi Paşa	30.9.1730 (1.)	8 ekim 1730
			18.5.1731 (2.)	16 haziran 1731
102	Damat Hafız	Ahmet Paşa	8.10.1730	25 ekim 1730
103	Şahin	Mehmet Paşa	16.6.1731	30 kasım 1731
104	Maryol (veya) Murâbıt Hacı	Hüseyin Paşa	30.11.1731	12 haziran 1732
105	Hacı Ebubekir (veya) Damat	Bekir Paşa	12.6.1732 (1.)	7 mayıs 1733
			9.6.1570 (2.)	16 ocak 1751
106	Laz	Ali Paşa	14.11.1736	2 aralık 1736
107	—	Süleyman Paşa	?.12.1736	30 ocak 1741
108	Emir âhur (veya) Elçi	Mustafa Paşa	30.1.1741 (1.)	3 temmuz 1742
			18.10.1744 (2.)	16 nisan 1746
109	Hatip Zade	Yahya Paşa	3.7.1743	29 eylül 1743
110	Pir	Mustafa Paşa	29.9.1743	20 aralık 1743
111	Damat	Ratip Ahmet Paşa	20.12.1743	18 kasım 1744
112	Soğan Yemez	Mahmut Macit Paşa	16.4.1746	28 kasım 1746
113	Şehsuvaroğlu Hacı	Mustafa Paşa	28.11.1746	9 ekim 1750
114	Durak	Mehmet Paşa	16.1.1751	7 kasım 1752
115	Damat Melek	Mehmet Paşa	8.11.1752 (1.)	10 nisan 1765
			19.1.1767 (2.)	15 aralık 1768
			27.2.1774 (3.)	temmuz 1774
116	Karabağlı	Süleyman Paşa	10.4.1755 (1.)	1756
			12.11.1757 (2.)	12 eylül 1759
			?.3.1763 (3.)	8 aralık 1763
117	Kel Ahmet Paşa Zade Hacı	Ali Paşa	1756	12 kasım 1757

Sıra No :	Lâkabı	Adı	Başlama Tarihi	Ayrılma Tarihi
118	—	Abdülkerim Paşa	12.9.1759	11 ekim 1760
119	Benli Hacı	Mustafa Paşa	11.10.1760	şubat 1761
120	Kazıkçı (veya) Uzun Hacı	Hasan Paşa	?.2.1761	ocak 1762
121	Kethuda	Mehmet Paşa	?.1.1762 (1.)	temmuz 1762
			19.1.1767 (2.)	mart 1763
122	Damat Küçük (veya) Sinek	Mustafa Paşa	7.7.1762	mart 1763
123	Damat Nişli Ağa	Mehmet Paşa	8.12.1763	7 şubat 1765
124	Ağa Hüseyin	Hüsnü Paşa	7.2.1765	1766
125	Tosun	Mehmet Paşa	1766	19 ocak 1767
126	Eğribozlu Osman Paşa Zade	İbrahim Paşa	15.12.1768	26 nisan 1770
127	Canım Hoca Torunu Mendel (veya) Mandal Zade	Hüsamettin Paşa	26.4.1770	temmuz 1770
128	—	Cafer Paşa	?.7.1770	ekim 1770
129	Cezayirli Palabıyık Gazi	Hasan Paşa	?.10.1770 (1.)	27 şubat 1774
			?.7.1774 (2)	20 nisan 1789
130	Giritli	Hüseyin Paşa	20.4.1789	10 mart 1792
131	Tayazade Damat Küçük	Hüseyin Paşa	11.3.1792	7 aralık 1803
132	Mehmet Abdülkadir (veya) Mehmet	Kadri Paşa	12.12.1803	24 kasım 1804
133	Bostancı Başı Hafız	İsmail Paşa	24.11.1804	26 nisan 1805
134	Bostancı Başı Hacı	Mehmet Paşa	24.4.1805	21 kasım 1806
135	Hacı	Salih Paşa	21.11.1806	24 şubat 1807
136	Cezayirli Seyyidi (veya) Seydi	Ali Paşa	24.2.1807 (1.)	23 ağustos 1808
			22.11.1808 (2.)	20 mart 1809
137	Seyyid	Abdullah Rasim Paşa	23.8.1808	17 kasım 1808
138	Çarhacı Hacı	Ali Paşa	20.3.1809	7 haziran 1809
139	Hafız	Ali Paşa	4.2.1810	18 kasım 1811
140	Kara Kedhudâ (veya) Kara	Mehmet Paşa	18.11.1811	22 aralık 1811
141	Koca	Hüsrev Mehmet Paşa	22.12.1811 (1.)	2 mart 1818
			9.12.1822 (2.)	9 şubat 1827
142	İçelli (veya) Müftizâde	Seyyit Ahmet Paşa	2.3.1818	15 ağustos 1818
143	Kasapbaşı	Hasan Paşa	15.8.1818	13 temmuz 1819
144	Bostâncıbaşı Deli	Abdullah (veya) Hamdullah Paşa	13.7.1819	15 kasım 1821
145	Nasuhzade	Ali Paşa	15.11.1821	18 haziran 1821
146	Topçubaşı Kara	Mehmet Paşa	26.6.1822	9 aralık 1822
147	Topal	İzzet Mehmet Paşa	9.2.1827	24 ekim 1828
148	Kapıcı başı (veya) Papuççu Oğlu	Ahmet Paşa	24.10.1828	13 ocak 1830
149	Damat	Halil Rıfat Paşa	13.1.1830 (1.)	16 kasım 1832
			16.2.1843 (2.)	10 ağustos 1845
			20.7.1847 (3.)	27 nisan 1847
			29.5.1854 (4.)	30 ağustos 1855
150	Çengeloğlu	Tahir Mahmut Paşa	16.11.1832 (1)	10 kasım 1836
			29.3.1841 (2.)	16 şubat 1843
151	Hain (veya) Firari	Ahmet Fevzi Paşa	10.11.1836	8 ocak 1840
152	Damat	Mehmet Sait Paşa	8.1.1840	29 mart 1841
153	Damat	Mehmet Ali Paşa	10.8.1845 (1.)	20 temmuz 1847
			27.4.1847 (2.)	11 mart 1849
			6.8.1851 (3.)	3 ekim 1852
			30.8.1855 (4.)	28 ağustos 1858
			21.10.1858 (5.)	2 ocak 1863
			15.4.1866 (6.)	13 mart 1867
154	Kilâri	Süleyman Rıfat Paşa	11.3.1849	6 ağustos 1851
155	Topçubaşı Zade	Mahmut Paşa	3.10.1852	17 aralık 1853
156	—	Hasan Rıza Paşa	17.12.1853	30 ocak 1854
157	Kıbrıslı	Mehmet Emin Paşa	30.1.1854 (1.)	29 mayıs 1854
			28.8.1858 (2.)	21 ekim 1858
158	İngiliz (veya) Hacı	Mustafa Paşa	2.1.1863	17 ocak 1863
159	Ateş	Mehmet Salih Paşa	17.1.1863	20 ocak 1865
160	Hacı	Ahmet Vesim Paşa	21.1.1865	29 mayıs 1865
161	—	Halil İbrahim Paşa	29.5.1865	15 nisan 1866

O GÜNLER İÇİNDE **Aşağıda sunduğumuz meraklı maceranın tam bir gerçek olan safhaları içinde, bunları başaranların kıyafetleri de yaşadıkları hayat şartlarına uygun hususiyetler taşırdı. O yüzyıllar, kişilerde ve toplum varlığında tam bir bütünlüğün ifadesiydi. Yukarıki klişemizde bu gerçek ne güzel belliriyor.**

Bir yiğit kişinin cesaret destanı:

Çomar Bölükbaşı

YAZAN: ZİYA HANHAN

Dokuz kişilik kafile, müthiş kar tipisinin altında, adetâ sürüklenircesine yol alıyordu.

1638 kışı, Orta Anadolu yaylalarının üstüne, beyaz bir ölüm kefeni gibi serilmişti. Sabahleyin hava güneşliydi. Öyle olmasa, bu küçük elçilik heyeti yola çıkar mıydı?.. Kafile bir süre yol aldıktan sonra, ufukta siyah bulutlar belirdi, etrafı beyaz bir karanlık sardı ve gök, adetâ yere abandı.

Aslında kafile onbeş at ve on bir kişiden kuruluydu. Atların altısı mekkâre beygiri, adamlardan ikisi de, at uşağıydı. Öğle vakti kesif kar tipisi başlayınca herkes canı kaydine düştü. Tıknaz, tombul, hafif göbeklice bir çelebi :

"— Bun demidir, dedi. Sağ olan başa börk bulunur. Sizi Allah'a ısmarladım. Seysanelere ve mallara bir iyi mukayyet olun, biz kuşça canımızı kurtarmağa bakarız."

Bu şekilde, altı mekkâresini ve iki kölesini yol boyunda bırakarak canı derdine düşen tombul adam, bizim *"seyyah-ı şehîr, nedim-i bînazir"* imiz Evliya Çelebi'ydi. Manevi karındaşı Ketenci Ömer Paşaya "Ulak" gidiyordu.

Evliya Çelebiye, "tamahkâr" denemezdi. Fakat, sevimli seyyahımız, ba-

zan kılıcı hakkı, bazan efendisi bergüzarı olarak edindiği mallarına karşı, herkes kadar düşkündü. Güler yüzlü, tatlı dilli, hoşsohbet bir adam olan "Evliya-yı Bî riya" süt kardeşi Melek Ahmet Paşadan, yengesi Kaya Sultandan, manevî kardeşi Ketenci Ömer Paşadan, kısacası sohbetine girdiği her "devletlü" den ağır hediyeler alır, düştüğü yerden bir avuç toprakla kalkardı.

KURTULUŞ ÜMİDİ YAVAŞ YAVAŞ KAYBOLUYORDU..

Bunca emekle elde ettiği altı mekkâre yükü malı ve iki kölesini terkedip gitmesi için Evliya Çelebi'nin mutlak bir ölüm tehlikesiyle karşılaşması gerekirdi ve gerçekten tehlike burunlarının dibine kadar gelip sokulmuştu. Bu tehlike, yukarda da belirttiğimiz, amansız tipinin elinden can kurtarma kaygısı idi. Evliya Çelebi, adamlarına seslendi :

"—Barıt kutularınıza sahip olun! Kuburlarını amade eylen, kurt gelmek ihtimali vardır."

Çelebinin bu emrine karşı hiç cevap veren olmadı. Zira, soğuk o derece sert, o derece acıydı ki, kimselerde tüfek dolduracak takat kalmamıştı. Çelebinin adamları, soğuktan ölmekle, kurtlara yem olmak arasında bir fark görmüyorlardı. Evliya Çelebiyi malından vaz geçiren soğuk, onun adamlarını canında bezdirmişti. Çelebi birbiri üstüne giydiği çifte kürkün içinde yarı donmuş bir haldeydi, adamları ise, yarı ölü haldeydi.

Vaktin ne kadar ilerlediği belli değildi. Evliya Çelebi, koynundaki "Kaya Sultan Yadigârı" saatine el atamıyordu. Fakat, akşamın yakın olması lâzımdı. Kafile, saatlerdir, istikamet tayin etmeden, sürüklenircesine ilerliyordu. Belirli bir yönde mi gidiyorlardı, yoksa oldukları yerde dönüyorlar mıydı, orasını Allah bilirdi. Tipi, etrafı öylesine gözgözü görmez bir hale getirmişti ki, ihtimallerden her ikisi de olabilirdi. Yani, belirli bir istikamete doğru gitmeleri de, oldukları yerde dönmeleri de mümkündü. Nihayet "beyaz karanlık" gittikçe "siyah karanlık" olmağa başladı. Akşam oluyordu. Ankara bozkırlarının ölüm kokan akşamı ağır ağır yaklaşıyordu. Kafilenin kurtuluş ümidi yavaş yavaş kayboluyordu. Tam bu sırada beklenmedik bir şey oldu. Kalın ve tok bir köpek sesi duyuldu. Bu bir kurtuluş müjdesiydi. Bir köye, hiç değilse, içinde insan bulunan bir eve yaklaşıyorlardı.

Evliya Çelebi musikişinastı. O zamana değin bir çok fasıllarda bulunmuş, gerçek ses ve saz ustalarını dinlemişti. Fakat, bu karanlıktan gelen köpek sesi kadar tatlı, bu ses kadar ferahlık verici bir musiki işitmemişti. Eğerin üzerinde doğrularak :

"— Bre medet, diye seslendi. Bre Allah rızasıyçün, bre Ali aşkına, bre Hasan Hüseyin aşkına bize imdat eylen."

Sesine cevap alamadı. Köpek hâlâ havlıyordu. Bu ses onlar için bir deniz feneri mahiyetindeydi. Fırtınaya tutulan gemiler, nasıl kıyıdaki ışıklara bakarak yol alırsa, kafile de, köpek seslerine doğru gidiyordu. Başka zaman olsa, "ite dalanmamak için çalıyı dolanmayı" göze alan Evliya, atını sesin geldiği tarafa doğru sürdü. Geniş bir avlu kapısından içeri girdi :

"— Bre hane sahibi, bre canım medet... Sekiz nefer huddamımla ölüp gideriz. Mustafa aşkına, Ali aşkına, bizi kurtarın" diye feryat etti. Henüz attan inmeğe hazırlanıyordu ki, evin kapısı açıldı, içerden dalkılıç beş kişi fırladı. Keskin bir nağrayla hava sarsıldı ;

"— Bre davranman, bre kımıldaman... Kimsiz, nerden gelirsiz, dostlukla mı gelirsiz?"

Yalın kılıçların parıltısı Çelebinin aklını başından aldı. Bir ölümden kurtulmuş, bir başka ölümün kucağına düşmüşlerdi. Evliya Çelebi, tatlı sert bir şakayla işi halletmek istiyordu :

"— Bre yiğitlerim, bre şahbazlarım! bizde konuşacak hal mi kaldı. Biz bir alay Hacı Bektaş köçeğiyiz, Paşamıza ulak gideriz. Hele bir yol içeri varalım, maceramızı orada naklederiz" dedi.

Dalkılıç yiğitlerden biri sordu :

"— Paşanız kimdir?.. İbşirli misiniz?"

İşbir Paşa o demlerde padişah fermanı dinlemez bir zorbaydı. Evliya şimdi nasıl bir cevap vermeliydi, evet mi, hayır mı?.. O keskin zekâsı imdadına yetişti, suya sabuna dokunmaz bir cevap verdi :

"— Vezirler ırzına saygılıyız. Ketenci Paşalıyız. İpşir Paşanın duacısıyız. Tuğlara saygı duyarız, bir alay fıkarayız, Hacı Bektaş köçeğiyiz."

Çelebinin bu cevabı üzerine karşıdan bir soru daha geldi :

"— Dostlukla mı gelirsiz?"

"— Allah şahidimizdir, dostlukla geliriz. Soğuğun elinden zebun düştük. Mendilimizi boynumuza takarak kapınıza geldik. Allahın verdiği canı tipide yitirmek istemeyiz."

"— Hoşundu... gelin görelim, nice adamlarsız. Dostlukla geldinizse, başımız, yüzümüz üstüne basa basa geldiniz. Düşman diye geldinizse, görelim düşmanlık nice olur."

Evliya Çelebi, atını uşaklarından birine bıraktıktan sonra ilerledi, ilk önüne gelenin boynuna sarıldı. Bu iri, yağız bir Türkmen delikanlısıydı. Bir adım geri çekilerek :

"— Önce beyimize var," dedi. Beyimiz diye gösterdiği, iri bir adam azmanıydı. Çelebinin tabiriyle *"bıyığı kılıklarına varır, ağzına kırlangıç almış kedi gibi"* bir adam olan Bey, tek başına taburlar bozan, dağlarda bellerde kervanlar alan Çomar Bölükbaşıydı.

"GELİN GÖRELİM NİCE ADAMLARSIZ"

Çomar, İzoli taraflarındandı. Nice vezirlere bayraktarlık etmiş, zeamet sahibi olmuş, gözü pek, ordu içinde aldığı unvana lâyık "çatal yürekli" bir cenk eriydi. Evliya onun methini çok dinlemiş, fakat kendisini görmemişti. Çomara hitaben :

"— Allah seni ocağına bağışlasın, düşmanlarının başına toprak yağsın beyim. Bize ism-i şerifinizi bağışlar mısın?"

Çomar azametle :

"— Bize Çomar Bölükbaşı derler. Bir garip cenk eriyiz. Hükmümüz atımıza, kılıcımıza geçer. Siz kimlerdensiz?"

"— Ben, Ketenci Ömer Paşalı Evliya kulunuzum, Paşamıza ulak gideriz. Tipiden zebun olup ocağınıza düştük."

"— Ya, arkadaşların kimlerdir?"

"— Onlar benim memlûklarımdır."

"— Savaş erleri midir?"

"— Yok sultanım, bir alay garip kişilerdir. Cengi rüyada görürler. Kurda kuşa karşı yanımızda taşırız."

"— İmdi hoş geldin Evliyam. Biz böyle, karılar gibi ocak başında otururken üstümüze vardın, bize kılıç çekmedin, tüfek doğrultmadın, biz de sizi kardaş bildik, sarılıp öpüştük. Sır Ali sırrı... Ekmek tuz hakkıyçün bizi ele verme, gördüğünü de söyleme. Ocak başında yan gelip yatmak erlik değildir. Ama, nice ki böyle oldu, sizlerden sır dilerim. Erenler aşkına, pir aşkına "gördüğünüzü gözün ile beyan etme sözün ile" tenbihini tutalım."

"— On iki koyunum, ondört kuzum (1) hakkıyçün benden sır çıkmaz beyim."

Evliya Çelebinin bu açıklaması karşısında Çomar irkildi :

"— Oniki koyununa, ondört kuzuna keder değmesin. Tanrı onları kurt dişinden saklasın," dedi.

Artık Evliya kendisini tamamiyle emniyette hissediyordu. Aslında O, Alevî değildi. Fakat, yıllarca seyahat etmiş, insan oğlunun her türlüsüyle arkadaş ve yoldaş olmuş, onlardan sır almış, sır vermiş olduğu için, gerektiği yerde Alevî gibi görünmesini çok iyi biliyordu. Evliya, bütün cesaretini topladı :

"— Beyim, şahbazım, arslanım, dedi. Gelirken altı mekkâremle iki adamımı yollarda bıraktım. Medet olursa senden olur."

"— Hangi yöreden gelirsiz Evliyam."

"— Kıble canibinden Yıldız'a yukarı geliriz."

"— Kaygı çekme Evliyam. Şimdi kurtlarımı yola salarım. Bulurlarsa alır gelirler, yok bulamazlarsa, aşağıda oniki yedek atımız var, beğendiğini al feda olsun."

Çomar Bölükbaşı adamlarına emir verdi :

"— Tiz, kıbleye doğru inin. Evliyamın yolda altı mekkâre beygiri ile iki adamı kalmış, bulun getirin!"

Keyifli keyifli yanan ocağın başında akşam yemeğini yediler. Bu arada

(1) Bu bir bektaşi tanıklamasıdır. Oniki İmam ve ondört masum üzerine edilen bir yemindir. Çomar Bölükbaşı Alevi olduğu için Evliya Çelebi onu tanımış ve kendisine bu yolda teminat vermiştir.

Çomar, Evliya Çelebiye macerasını anlattı :

"— Bak imdi Evliyam... Kul başından geçmez iş olmazmış. Ben, Amasya Paşasının bayrağını taşırdım. Paşa bana, Amasya tımarında dört köyü "zeamet" vermişti. Sebep olanların gözü kör olsun, beni paşaya koğ geçtiler. Elimden zeametim alındı. Ben de şeytana uydum. Paşa kethudasının köyünü yaktım. Katlimize ferman çıktı. Başımı alıp dağlara, bellere düştüm. Şimdi kılıcımız hakkına yaşarız. Alıcı kuşlar gibi, rızkımızı havada alır, havada yeriz."

"— Tanrı yardımcın olsun Beyim... Ketenci Ömer Paşa süt karındaşımızdır. Padişah Damadı Melek Paşa yakın akrabamızdır. Onların kapısına girer misin?"

"— Evliyam, Biz cenk meydanlarında sınanmış, ad almış, ün salmış bir kişiyiz. Nerde olsa bir lokma ekmek, bir eski hırka buluruz. Sen bizi Hudaya ısmarla. Paşaların kapısına varmak isterim, ama ne çare... Amasya Paşası peşimizi bırakmaz. Kethüdasının köyünü yaktığımızdan bizi katleylemek diler."

"— Beyim, Ketenci Ömer Paşa olsun, Melek Ahmet Paşamız olsun ırz sahibi vezirlerdir. Ocağına düşmüş, kapısına girmiş bir kimseyi şahin ağzına vermezler."

"— Bilirim Evliyam, biz de şahin ağzına yem olacak kuşlardan değiliz. Deriz ki, bizim yüzümüzden iki Al-i Osman vezirinin arasına nifak girmeye..."

"— Senin gibi bir er, bir bahadır lâyık mıdır ki, böyle dağda, belde sürünüp dursun. Sen vezir tuğu taşımağa lâyık bir yiğitsin. İznin olursa, paşalarımdan birinin kapısına düş. Kısa zamanda gene bir zeamet sahibi olursun."

"— Evliyam, yedide yazılan yetmişte bozulmaz. Takdir neyse, onu görürüz. Sen paşalarına varınca, bizden söz aç, rızaları olursa, hizmetlerine koşarız, olmazsa, Tanrının takdirine boyun eğeriz."

Çomar Bölükbaşı yumuşamıştı. Aslına bakılırsa, onun idam fermanı altında

Van'ın cereyan ettiği yıllarda, Van çevresindeki Kürt aşiretlerinin mahalli kıyafetleri.

dağlara düşmesi pek de arzu ettiği bir şey değildi. Ne çare ki, Amasya Paşasının hışmına uğramış, can kaydiyle dağlara, yollara düşmüştü.

Gece yarısına doğru, Evliya Çelebinin yollarda bıraktığı altı mekkâre beygiri ile iki kölesi geldi. Çomar Bölükbaşının adamları onları donup gitmek üzereyken bulmuşlardı. Evliyanın sevincine son yoktu. Korkunç bir fırtınayı, can ve mal kaybı vermeden atlatmış, ayrıca Çomar Bölükbaşı gibi ünü, şöhreti ülkeyi tutmuş yiğit bir savaş eriyle dost olmuştu.

Yorgun atlara yem takıldı, bitkin kölelere yemek verildi. Kafileyi aramağa çıkan Çomarın adamları, dimdik, dip diriydi. Fırtına ve tipi, bu kaya parçasına benzeyen insanlara hiç tesir etmemişti.

Evliya Çelebiyle Çomarın "can sohbeti" horozlar ötünceye kadar devam etti. Sabah yaklaşıyordu, Çomar adamlarına emir verdi :

"— Varın, atları hazırlayın, yol zamanıdır."

Gelecek sayıda :

ÇOMAR BÖLÜKBAŞININ CENKLERİ ve VAN GÖLÜNDEKİ FECİ ÖLÜMÜ.

SERVET ve SANAT!

Kısaca Hanedân dediğimiz Osman Oğullarına mensub olanlar, umumi olarak, sanatsever, zevk sahibi insanlardı. Ellerindeki imkânları rahat ve huzurlu bir hayat için cömertçe sarfetmişlerdir. Bu gerçek bilhassa, Tanzimat ve Sultan Abdülmecid'den sonra kendisini kuvvetle hissettirmiştir. Sarayların, konakların, yalıların içi tam bir zevkle döşenmişti. Stil eşyalar, nâdide tablolar, en pahalı ve değerli süsleme eşyası ile her taraf, rastgele değil, ince bir zevkin hâkimiyeti ile tefriş edilmişti. Bugün sadece, müzelerin idaresindeki saraylarda gördüğümüz hayranlık telkin eden varlıklar, hemen hemen bütün sultanların, şehzadelerin, damatların sahib oldukları varlıklardı.

Aşağıda ibretli bir safhasını okuyacağımız şekilde, bu değerli eşya, hakiki kıymetinin zerreleri ile, çoğu yabancı ellerde kayboldu, gitti.

Tarihte İstanbul'un en zengin ve elemli

EŞYA MÜZAYEDESİ

YAZAN : CEMAL KUTAY

Tarihlerimize, ALTINCI SULTÂN MEHMET VAHİDÜDDİN olarak giren Osmanoğulları Hanedânının son Padişahının vatanını İngiliz harb gemisi Malaya ile terketmesinden sonra, saltanatın yerinde kalamıyacağı tah-

min ediliyor, fakat Hilâfet Makamının bırakılacağı, bu arada Hânedan-ı Al-i Osman'ın, bir unvan, rütbe, imtiyaz sahibi olmasalar bile, ülkede, diğer vatandaşlar gibi serbestçe yaşıyacaklarından hiç şüphe edilmiyordu. Halife Abdülmecid Efendinin, İhtiyat Zabitleri Heyetini kabul etmesiyle beliren ve tahsisatın kâfi gelmediğini anlatmak için yaveri Şekib Hakkı Beyi Dr. Adnan Beye göndermesiyle başka mahiyet alan hadiseler, hemen hemen son damlaları teşkil etmiş, İzmirde olan Mustafa Kemal Paşaya, Başvekil İsmet Paşanın bildirdiği durumdan sonra, Hilâfetin de ilgası ve Osmanoğulları sülâlesine mensub olanların **-damadlar dahil...-** memleketten çıkarılması kararlaşmıştı. Karar, Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi, Siirt Mebusu Halil Hulki Efendi ve 150 arkadaşı tarafından bir takrirle Halk Fırkası grubuna intikal ettirilmiş, yedi saat süren müzakerelerden sonra kabul edilmiş, Meclis Umumî heyeti toplanmış, kanun yirmi dakikada kabul edilerek, neşrî tarihinden yürürlüğe sokulmuş, resmî gazetede çıkışı ile birlikte de, İstanbula tebliğ ve hükmünün icrası istenilmişti. Bu tarihî vazifede de, Vali Haydar Beyle Polis Müdürü Sadettin Bey yalnız bırakılmamış, Ankara Emniyet-i Umumiye müdürlerinden dört zat, İstanbula gelmişti. Aynı zamanda, İstanbul Kumandanı Şükrü Naili Paşa da, mülkî makamlara icabında müzaheret edecekti.

Karar, bomba tesiri yapmıştı : Halife Abdülmecid Efendi, önce kararı asabiyetle karşılamış, Haydar ve Sadettin Beylerin büyük bir nezaket ve hürmet duygusu içindeki izahları ile yatışmış ve **28 receb 1342 (5 mart 1924) çarşamba günü** sabahı, beraberinde, oğlu Ömer Faruk, kızı Dürrüşehvâr, iki kadınefendisi ve maiyetindeki altı kişi ile beraber, Sivilingrad **(Cesri Mustafa Paşa)** dan, kara yoluyla Bulgar hududuna geçmiş, İsviçreye gitmişti. Halife'den sonra İstanbuldaki, sayıları yüz otuza yaklaşan Sultan, Şehzade, Damad'lar da kendilerine verilmiş olan üç günlük zamanı aşmamak için derhal harekete geçmişlerdi. Millî Hududlar dışına çıkarılacak olan Osmanoğulları mensubları, beraberlerinde, Harem Ağalarını, Dadılarını, Kalfaları ve Saraylarda hayat kademelerini ifade eden çeşidli isimler altındaki **"Saray Kadınları"** ndan kendilerine yakın olanları götürüyorlardı. Damadlar, yâni, Osmanlı Hanedânına mensup bir kadınla evlenmiş olan erkekler, o zamanın şer'î hükümlerine göre karılarını boşarlarsa - **ki, bunun için de sadece boşadım demek ve bunu iki şahidle tevsik etmek kâfi idi...** - gitmiyecek, memlekette kalabileceklerdi. Aralarında, meslek sahibleri, tanınmış doktorlar, mühendisler, fikir şahsiyetleri de bulunan damadlar arasında, bu tercihi yapan olmadı, hepsi birlikte bu kesin karara uyarak vatanı terkettiler.

İSTANBULUN TARİHİNDE GÖRMEDİĞİ EŞYA SATIŞI

Ve, İstanbul, Osmanlı Hanedânının memleketi terketmeleri için kendilerine tanınan üç günlük mühlet içinde, tarihinde görülmemiş ve bir daha görülmesine imkân olmıyan eşya satışlarına şahid oldu. Hiç bir idrâk ve akıl sahibi çıkıp da, asırlarca, dünyanın dört yerinden derlenip toparlanmış olan bu misilsiz, nâdir, antika, bir parçası servetler değerindeki baha biçilmez eşyayı, sahibleri namına olsun ve memleket namına olsun, ele al-

mak, değeriyle satmak, hattâ icab edenleri bedelini Hazineden zamanla ödiyerek müzelere toplamak basiretini düşünemedi: Kapanın elinde kaldı, Yahudi, Rum, Ermeni simsarlar, bu arada meşhuuuuur Dişçi Sami Güzberg, daha sonra Amerikaya, İngiltereye, hattâ Rusyaya aktarılan misilsiz eşyanın güyâ sahibi oldular: Meselâ, Alman İmparatoru İkinci Vilhem'in Sultan Hamid'in kızı Ayşe Sultana hediye ettiği muhteşem bir piyano, otuz beş liraya, Fresko ailesine satıldı!..

4, 5, 6, 7 mart 1924 günleri, bilhassa, Dolmabahçeden Ortaköye kadar uzanan Saray mensublarının mâlikânelerinin çevrelendiği sahada, Fer'iyye Saraylarında, Hanedân yalılarında, Boğazın en güzel ve kıyılmaz sahillerinde basılmıya kıyılmaz salonlar, kaba ve hoyrat sokak satıcıların, koltukçuların, önceden peylenmiş kişilerin hücumuna uğradı. Çoğu meslekden olmıyan rastgele tellâllar, kıymetini bilmedikleri bibloları, el işlemelerini, çeşm-i bülbülleri, eser-i yıldızları, stil binbir eşyayı, isimlerini bile söyliyemeden, gerçek değerinin yüzde biriyle müzayedeye koyuyorlar, bir iki seslendikten sonra "— **Sattım...**" diyorlardı. Başı örtülü, yaşlı, eli bastonlu saraylı hanımlar, ürkek haremağaları, müeddeb ve redingotlu kethüdâlar, sessiz ve sâkin, bir köşede, hamalların salonlardan getirdikleri binbir mahiyetteki eşyanın üstüste atılmasını, ve tellâl'ın "— **Sattım**" ından sonra, alıcının çevresinde bekleşen hamallara işaret ederek taşınmasını hüzünle seyrediyorlardı.

Hânedan âzasının şahsına ait olan mücevherlerin götürülmesine müsaade edildiği için, bunlar arasında taşınılması kolay ve mümkün olanlar, bu garib yağmadan kurtarılmıştı. Polis Müdürü Sadettin Beyle, muavini Kâmil Bey, bütün İstanbul polisini seferber etmişler, oradan oraya koşuyorlar, hırsızlık ve soygunculuğu önlüyorlardı. Şükrü Naili Paşa, şahsen dostu olan Damad Halid Paşaya yaverini göndermiş, telâş edilmemesini ve paniğe kapılmamasını, satışların mutemed kimselere bırakılarak zamanla da mümkün olabileceğini bildirmişti. Fakat ani karar, ve bilhassa Halife Abdülmecid Efendinin çıkış şekli, öylesine bir ürkeklik yaratmıştı ki, Polis Pasaport Dairesi gece yarısına kadar açık olduğu halde, bazı Hanedân âzası,

Saraylar, konaklar ve sahilhanelerde, asırların bir araya getirdiği kıymetli eşyayı, üç gün içinde değerinin çok altında yabancı unsurlara satarak giden Osmanlı şehzadelerinden beşi.

nereye gideceklerini tâyin etmeden ve pasaport almadan, Fransız Pake kumpanyasının gideceklere tahsis ettiği Providans vapuruna girivermişlerdi!

BİR TEK GÜNÜN KÂRI

Saray erkânı ve damadlar arasında koleksiyon meraklıları çoktu. Zaten, Osmanlı Hanedânı arasında, güzel sanatlar sevgisi, hemen hemen umumî idi. Bu arada, Damad Halid Paşanın Kuruçeşmedeki sarayında, 5 mart 1924 çarşamba günü, büyük bir müzayede yapılmış, çok değerli ve nâdide eşya arasında, Paşanın, av hayvanları postları koleksiyonu satılmıştı : Bir çoklarının tabiî cesametinde doldurulmuş olan bu postlar, Sultan Hamidin kayınbiraderi Damad Nuri Paşanın idi; ve Halid Paşa, koleksiyonu büyük bir merak ve titizlikle tamamlamıştı. Toptan dört yüz liraya, evet, dört yüz liraya verilmişti!..

Kırk sekiz odası olan Kuruçeşmedeki Halid Paşa sarayında bulunan eşyalardan, Paşanın bir gece içinde ayırmış oldukları, Yahudi Niyego'lar tarafından **"toptan"** 25.000 (Yirmibeş bin) liraya alınmıştı. Ertesi günü, yâni saray'dan eşyalar taşınırken, bir başka alıcı grub Halid Paşaya 75.000 (yetmiş beş bin) lira teklif etmişti. Paşa, daha evvel söz verdiğini bildirerek, bir gün içindeki bu büyük kayba katlanmıştı. Sonradan duyulmuştu ki, 25.000 kâğıt liraya alınan eşyalardan, sadece satranç takımı, Hindistan'a, beş bin altına satılmıştı!

KAÇAN FIRSAT

Sultan Reşad'ın Başmabeyincisi Lütfi Simavî Bey, saraylardaki bu gidiş satışı dolayısiyle, daha sonra Tanin gazetesindeki bir yazısında şöyle demektedir :

"— Eğer satış işinin vekâletini bir müessese-i hayriye, meselâ Hilâl-i Ahmer (Kızılay) deruhte etmiş olsa idi veya bu mevzu ile asıl alâkadar olması icabeden Müzeler İdaresi mevzuu ele alsa idi, kaniim ki, hem böyle büyük bir talana mâni olunmuş olur, hem de müzelerimiz satılan eşya arasında bir daha elde edilmesine imkân olmıyan çok kıymetli âsâr ile zenginleşir idi. Ben, Sarayda Serkârîn (Baş Mabeyinci) olarak hizmet ettiğim seneler içinde, padişaha, veliahda, şehzadelere, sultanlara öyle değerli ve misli bulunmaz eşya ve hatıralar takdim edilmiş idi ki, bunların şimdi nerelerde olduğu bilinemez. Bunlar, padişahlar tarafından, Hazine-i Hassaya bırakılan ve makam-ı saltanata ait olanlar haricinde, şahıslarına ait olanlar, oğullarına, kızlarına, gelinlerine, torunlarına, damadlara armağan edilmişlerdir. Bu gibi eşya kolaylıkla kabil-i nakil olmadıklarından ve Hanedân mensubları ise, ancak, beraberlerinde alabildikleri kadarını memleket haricine götürmüş olma müsaadesine sahip bulunduklarından kalan eşya ne oldu? Ben, merak sevki ile, bilcümle müzelerimizi ziyaret ettim. Üstad Halil Ethem Beyefendiden kalan eşyanın nelerden ibaret olduğunu sordum. Bana, teessüf ve telehhüf ile, bir daha yerlerine konulması gayri mümkün olan nâdir ve kıymettar eşyanın şunun bunun elinde kaldığını ve mühim kısmının hariçte olduğunu söyledi."

Babası son Halife Abdülmecid Efendi ile beraber giden daha sonra Haydarâbâd Nizamının gelini olan Dürr-ü Şehvar Sultan ve Beşinci Murad'ın torunu Nihat Efendi.

NUMAN MENEMENCİOĞLUNUN ALDIĞI EŞYALAR

Hariciye vekillerimizden rahmetli Numan Menemencioğlu, Paris'te Büyükelçimiz iken, elçilik binamız değişmiş, bugünkü yerine taşınmıştı. Yeni binaya eşya alınması için de sefarete 150.000 lira munzam tahsisat verilmişti. Pariste yerleşmiş olan vatandaşlarımızdan ve bir vezir oğlu olan bir zat, Menemencioğluna müracaat ederek sefarete, üzerinde Osmanlı Hanedânı tuğrası olan sofra takımlarını alıp almıyacağını sormuş ve kendisini İstanbullu bir Musevî'ye götürmüştü: Adamın elindeki eşya, Beşinci Sultan Murad'ın torunu Şehzade Ahmet Nihad Efendiye ait sofra takımları idi!.. Menemencioğlu, bunları sefaret namına alıp alamıyacağını rahmetli Şükrü Saracoğluna sormuş, o da, fiatları normal ise, alınabileceğini söylemişti. Fakat istenen para o kadar fazla idi ki, Menemencioğlu, ancak içinden altı kişilik bir takım alabildi. Merak etmiş, şahsen ahbabı olan dişçi Sami Güzberg'e sormuş, ve öğrenmişti ki, kendisinden istenen para ile, 1924 mart yağmasında alınan takımlar, asgarî elli mislidir!..

Daha sonra, bazı dedikodular çıkmış, o sırada **"bazı nüfuzlu kişiler"** in çok değerli eşyayı ele geçirdikleri söylenmişti. Hâdiselerin içyüzlerini bilenler, gerçeği bir filozof başsallamasına bağlayıp :

"— Bal tutanın parmaklarını yalaması her devirde, her ülkede, her zaman rastlanan beşerî bir tecellidir. Neden şaşmalı?" demişlerdi... Gerçekten, asıl şaşılacak şeyler dururken, teferruata şaşmak yazık değil miydi?

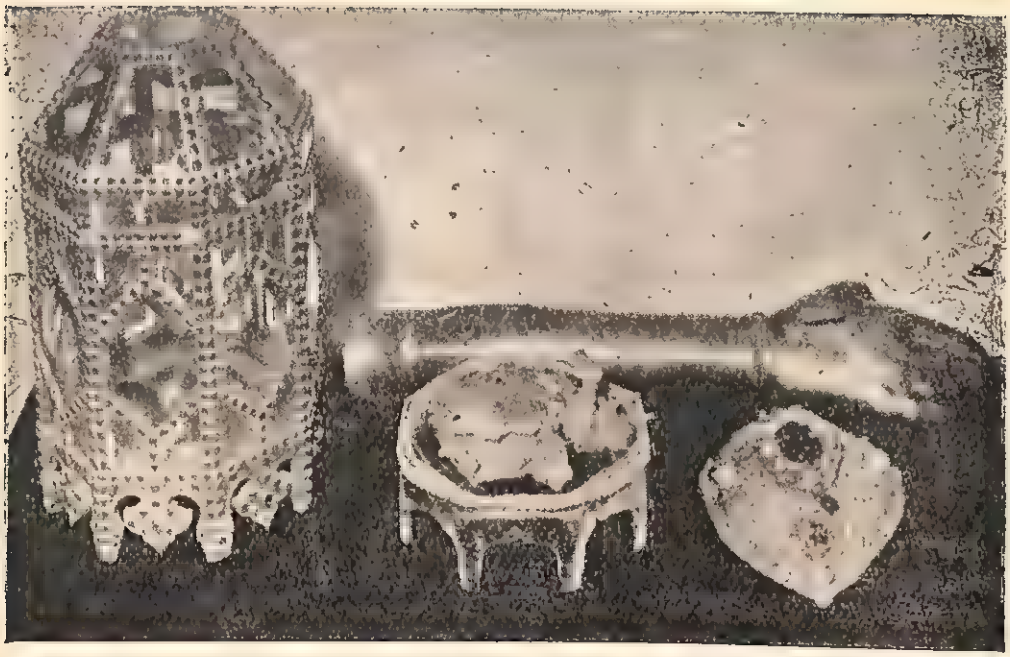

Hazreti Yahya'ya nisbet edilen ve İsa'yı vaftiz eden Yahya'nın eli, kafatası ve mahfazaları.

MÜZELERİMİZ Amerika yolunda

Yazan :
İBRAHİM HAKKI KONYALI

Türkiye Cumhuriyetinin sınırları içinde bulunan Batlamyus'un Öz Asya dediği Küçük Asya (Anadolu), medeniyetlerin kaynağıdır. Medeniyetler bu topraklarda doğmuş, kundaklanmış, gelişmiş, büyümüş, Akdeniz yolu ile garbe atlamıştır. Medeniyetler bu topraklarda içiçe, üstüste girmiş ve toplanmış durumdadır. Sayılamıyacak kadar çok milletlerin, rakamların çerçevelerini yırtan eski eserler, topraklarımızın üstlerini süslüyor, altında uyuyor, Avrupanın, Amerikanın daha kapsayıcı bir deyimle bütün dünyanın müzelerini ve hususi eski eser koleksiyonlarını bu topraklardan çıkan tarih yadigârları doldduruyor. Müze ve koleksiyon yapma zevki doğduğu günden beri bir müzeler, eski eserler kanunumuz, o kanunu istisasız tatbik eden idareler olsaydı, dünya müzeleri ve koleksiyonları tamtakır, bomboş kalırdı. Hâlâ bir müzeler ve eski eserler kanunumuz yoktur.

Müzelerimiz ve eski eserlerimiz 94 yıl önce 20 safer 1291 (1874) tarihinde yapılmış beş maddelik bir âsâr-ı âtika nizamnamesi ile 61 yıl önce 24 safer 1324 (1906) de İstanbul âsâr-ı âtika müzesi için tanzim edilmiş başka âsâr-ı âtika nizamnamesi adını taşıyan bu nizamname ve bazı kararnameler ile idare ediliyor. Eski eser kaçırılmasını yasaklıyan bir kanunumuz yoktur. Bir buçuk asırdan beri eski eserlerimiz, tarih yadigârlarımız bir oluk gibi Avrupaya ve Amerika'ya akıyor. Bunları önlemek

mümkün olmamıştır. Bazı elçiliklerin dokunulmaz çantaları da harıl harıl eski eser taşıyorlar. Milli Eğitim Bakanlığı müzelere eski eser satın almak için yeter derecede tahsisat ayırmadığından, yurttaki antikacılar elde ettikleri kıymetli mazi bergüzarlarını hususi otomobilleri ile yurdu baştan başa dolaşan gayri müslim antikacılara, elçilik mensuplarına satıyorlar. Hususi bazı müze sahiplerinin ve müze personelinin bu yüzden zengin oldukları söyleniyor. Bu kangrenleşmiş bir derttir.

İKİNCİ ABDÜLHAMİD'İN MACAR ELÇİSİNE CEVABI

Şimdi korkunç ve tüyler ürpertici bir teşebbüse parmak basıyorum :

Türkiye müzelerindeki eşsiz, nadir, şaheser tarih yadigârlarının - en eskilerinden en yenilerine kadar - hepsinin bir buçuk yıl sürecek bir Amerika gezisine çıkarılacakları haberini alıyoruz. Gidecek eserler tesbit edilmiş, sigortalanmıştır.

Bazı münferit olaylar istisna edilirse İkinci Abdülhamid eski dede ve tarih hatıralarının toplu bir halde yurt dışına, sergilere gönderilmesine katiyyen müsaade etmemiştir. Bir gün Macar Elçisi Topkapı Sarayında, Askerî Müzede bulunan ve Kanunî, İkinci Selim ve Üçüncü Murat zamanlarında Budin (Budapeşte) den, Macaristan'ın başka şehirlerinden ve yerlerinden alınan, saray hazinesine ve devrinin müzesi olan Aya İrini Cebehanesine konan kitapların, kılıçların, tüfeklerin ve topların en mühimlerinin bir listesini yapmış, hariciye nezareti vasıtasile bunların Budapeştedeki bir sergide teşhirine müsaade edilmesini İkinci Abdülhamid'den istemişti. Gelip geçen bütün Osmanlı padişahları gibi eski eserlere ve tarih hatıralarına çok önem veren Abdülhamid, listeyi incelemiş, bunların içinde 10 - 12 ton ağırlığında, üstlerinde Macar armaları, hükümdarların ve yapan sanatkârların adları bulunan değerleri yüksek, sülün gibi eşsiz topların da bulunduğunu görmüş, verdiği cevap şu olmuştur :

"— Cihandeğer bu Macar silâhları, kitapları ve topları Budapeşteye gider, orada sergilenir de Macarlar bir daha bunları bize iade ederler mi? Bunları almak için Avusturya - Macaristan hükümetine harb mi ilân edelim? Verilmez..."

Abdülhamid bunları vermemiştir amma şimdi bunlar Aya İrini mabedinin önüne perişan bir halde atılmış bulunuyorlar.

BİR RİVAYET VE ÜÇ MÜTEHASSISIN HÜKMÜ

1939 yıllarında Osmanlı sarayının hazinesinde bulunan kıymetli eserlerin elden çıkarılması veyahut rehin konulması düşünülmüş. Topkapı sarayı hazinesinde bulunan Peygamberin mübarek ravzasından getirilen Kevkeb-i Dürrî, Şeb Çırağ, zümrüt, yakut, elmas ile süslü askılar, 2 okka 320 dirhem ağırlığındaki zümrüt, kaşıkçı elması, dökme halinde kıymetli mücevherat ve daha ne kadar eşsiz ve kıymetli eser varsa üç sandığa doldurularak Ankara'ya götürülmüştü. Alındığı gün Enderundan yetişmiş saray müdür muavini İzzet Kumbaracı bunu bana ağlıyarak anlattı. Çok gizli tutulan bu teşebbüsün başkası tarafından duyulmamasını benden istemişti.

Amerikaya giden eşsiz Türk hançerlerinden Yavuz'un ve Kanuni'nin sapları zümrütten, kınları mücevherat ile süslü hançerleri.

Bunlar üç kasa içinde Ankara'ya İş Bankası mahzenine nakledilmişti. Avrupanın muhtelif memleketlerinden üç mücevherat mütehassısı çağırılmıştı. Bunlar niçin çağırıldıklarını bilmiyorlar, birbirlerinden de haberleri yoktu. Hepsi ayrı ayrı Topkapı sarayındaki kıymetli altın, gümüş, mücevher bütün eserleri - mubarek emanetler de dahil - incelediler. Birisi kerpiç büyüklüğündeki zümrüt için :

"— Bunu dünya serveti satın alamaz", İkincisi *"Bunu parçalara ayırıp satmalı"*, üçüncüsü de *"Bu sahtedir"* demiştir.

Yanlışlıkla Şah İsmail'e nisbet edilen muhteşem tahtın üstündeki yakut, zümrüt, elmas ve inci için on milyon İngiliz lirası kıymet biçilmiştir. Bu kıymet yalnız mücevheratı içindir. Gelenler eski eserler mütehassısı olmadıkları için manevi değerlerini hiç göz önünde bulundurmamışlardır. Yayılan rivayete göre bütün kıymetli tarih yadigârları bir devlete rehin edilecekmiş. Bunların bir zırhlı ile rehin alacak devletin payitahtına götürüleceği de şayi olmuştu. Ben o vakit bu şayia üzerine Son Posta gazetesinde şunları yazmıştım :

"Türkiye'nin bir devlete rehin edeceği tarihî eserler zırhlı ile gönderilirken düşman bir devletin bir denizaltısı gemiyi batıracakmış."

Yine şayi olduğuna göre, rehin alacak devlet bunların kendi topraklarında saklanmasında ısrar etmiş, alâkalılar :

"— Rehin edelim amma, onlar Türkiye toprakları içinde muhafaza edilsin," demişler. Karşı taraf bu teklife uymadığı için anlaşma bozulmuş.

SAHİPSİZ KASALAR

Saray hazine kâhyası Refik, Şûray-ı Devlet reisi Nusret ve zamanın maliye vekilinin mühürleri ile mühürlenmiş, üçer anahtarlı üç kasayı dolduran eski eserler İş Bankasının Ankara'daki mahzeninde kalmıştı. Merkez Bankası teşekkül ettikten sonra bunlar bu bankaya nakledilmiştir. Anahtarlar ellerinde bulunanlar ölmüşler, ve kasalar da burada unutulup gitmiştir. Bunu benden başka gazeteci bilmiyordu. Ankara'ya gidip geldikçe kasaların yerlerinde durup durmadığını sorardım. Bir ara Topkapı Sarayı müzesi müdürü Sayın Tahsin Öz'e:

"— Artık bunları istetseniz, getirtseniz" dedim. Şöyle bir cevap aldım :

"— Saraydakileri, elimizdekileri iyi muhafaza edecek yerimiz yok, bir de onları nasıl getirtelim."

Bir gün, Merkez Bankası mahzeninde bulunan bu üç kasanın içlerinde neler bulunduğu, kime ait olduğu araştırılmış, ip ucu bulunamamış, anahtarları da bulunamıyan bu kasaların İstanbul millet vekili Salih Fuat Keçeci'nin başkanlığında bir heyet tarafından oksijenle açılmasına karar verilmiş. Bu haberi gazetelerde okudum. Bir gazetede üç makale yayınladım. İş, Büyük Millet Meclis'ne aksetmişti. Yazılarımı okuyan bir millet vekili :

"— İçlerinde neler bulunduğunu, anahtarların kimlerde olduğunu İbrahim Hakkı Konyalı biliyor" demişti.

Gazeteler, sahipsiz kasalar hakkında yazılar yazarlar, yorumlar yaparlarken Meserret kıraathanesinin önünde üstad Nizameddin Nazif'e rastladım, durumu anlattım :

"— Osmanlı İmparatorluğunun bize kadar getirdiği bu eski şaheserler, dökme mücevherat yağmalandı ise, feryadım çok müthiş olacak..." dedi.

Kasalar verdiğim direktifle açıldı, hiçbir şeyin kaybolmadığını gazetelerde okudum, sevindim. Haber alındığına göre, şimdi bunlar Topkapı sarayına getirilmiştir.

TÜYLER ÜRPERTİCİ BİR TEŞEBBÜS

Türkiye müzeleri, eşsiz, nadir, çok kıymetli eski eser ve şaheser tarih yadigârları bakımından dünyanın en zengin müzeleridir. Her milletten her çeşit turisti ilgilendirecek eserlerle doludur. Şimdi, yanlış bir turizm anlayışı ile, Türkiye'yi tanıtmak bahanesile dünya servetlerile satın alınamıyacak eserlerimiz Amerika'ya götürülüyor.

Tavşan dağın ayağına gelmeyince, dağı tavşanın ayağına götürüyoruz. Bunun adına da "Türkiye'yi tanıtma" diyoruz.

Eski eserler canlı yaratıklar gibidir. Bir çok bakımlardan canlı yaratık-

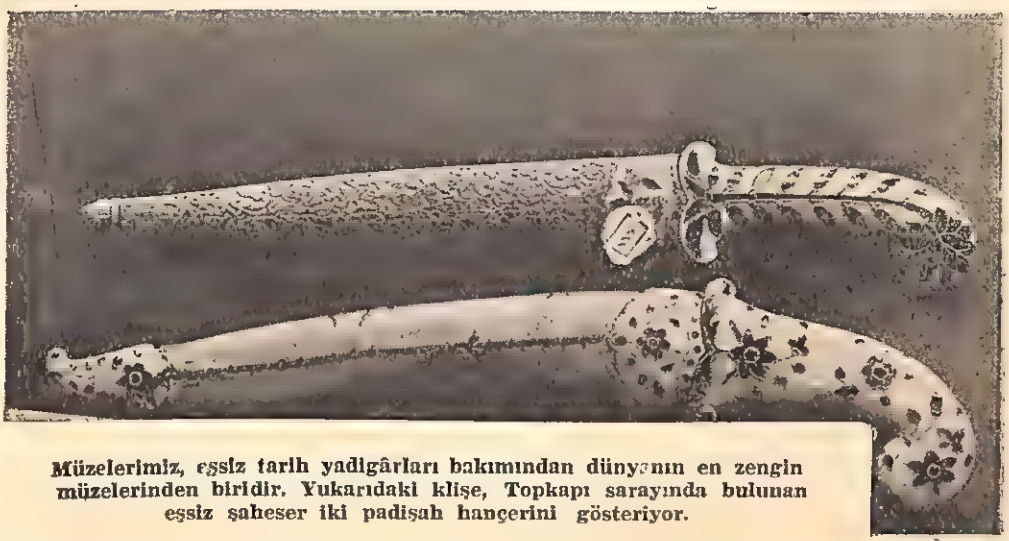

Müzelerimiz, eşsiz tarih yadigârları bakımından dünyanın en zengin müzelerinden biridir. Yukarıdaki klişe, Topkapı sarayında bulunan eşsiz şaheser iki padişah hançerini gösteriyor.

lardan daha fazla önem taşırlar. İnsan için ortalama ömür 50 - 60 yıldır. Tarihî yadigârların - iyi bakılmak şartile - ömürleri çok uzun olur. Onlar herhangi bir milletin geçmişini, bütün hususiyetlerile gelecek kuşaklara söyliyeceklerdir. Ali, Veli ölünce takdir edilecek en yüksek sigorta bedeli, onları diriltemez, yaşatamaz.

Gönderilecek her esere milyarlarca dolar sigorta bedeli takdir edilse de, onlar yok olunca yerleri doldurulamaz.

Paris'e gönderilen Türk eski eserlerinin ne korkunç bir halde geri getirildiği hakkındaki çekişmelerin henüz mürekkebi kurumadı. O çekişmeler, Muzaffer Ramazanoğlu gibi Türk eserleri kâşifinin başını bile yedi. Şimdi öğreniyoruz ki, İstanbul, Ankara, Antalya, Antakya, Konya müzelerinden üç yüz kadar tek, eşsiz ve nadir tarih yadigârları Amerika'ya götürülüyor, bir buçuk sene Amerika şehirlerinde teşhir edilecekmiş.

Dünya servetlerinin satın alamıyacağı bu tarih yadigârları, cumhurbaşkanlarının öldürüldüğü, müthiş gansterlerin cirit oynadığı, akıllara durgunluk veren hırsızlıkların olduğu bir memlekette şehir şehir dolaştırılacak!

Bunların içinde, toprak altından çıkıp da henüz Türk müzelerinde teşhire bile konmıyan çok değerli eserler de vardır. Bunlar için takdir edilen sigorta bedelleri de hiç denecek kadar azdır. Götürülecek bütün tarih yadigârlarının teker teker tanıtılması böyle bir yazının hacmi içine sığamaz. Bunların anlatılması ciltlere gebedir. Ben bazılarını sıralıyacağım :

MÜZELERİMİZDEN AMERİKA'YA NELER GÖNDERİLİYOR ?

1) Hazreti Yahyanın mumya halindeki elini ve kolunu içinde saklıyan Bizans devrinin oymacılık ve nakışçılık sanatının şaheser bir örneği, gümüş mahfazadır.

Hazreti Meryem'in amcazadesi olan Hazreti Yahya, Tevrat'ın yazdığına göre Hazreti İsa'nın geldiğini dünyaya ilk yayan ve onu vaftiz eden peygamberdir. Hıristiyanlar Yahya'ya Tamidci (vaftizci) derler ve O'na nisbet edilen bu elin kutsallığına inanırlar. Mahfazanın üstündeki dört köşeli bir delikten pastırmalaşmış elin üst kısmı görülmektedir. Bizans İmparatorları hıristiyanlığın hamisi rolünü oynamıya başladıkları zaman, bu eli saray hazinelerine getirtmişlerdi. Yahya'nın başı da burada idi. Fevkalâde kıymetli bir mahfaza içinde bulunan ve üzerinde ulahça yazılar olan bu başı Fatih, Bizans saray hazinesinden almıştı .

Bu eli Bizans rahipleri Fatih İstanbul'a girerken Kıbrıs'a kaçırmışlardı. Buna ait vesikayı da Başvekâlet Arşivinde H. 993 (M. 1585) tarihli, 58 numaralı mühimme defterinin 741 sıra nu-

marasında ben buldum. Üçüncü Murad Kıbrıs'ta Lefkoşedeki manastır evkafını satmıya dergâh çavuşlarından Ahmet Çavuşu göndermiş. O, burada bir elin papazlar tarafından 20 bin flori gibi devrinin büyük bir parası ile rehin konulduğunu İstanbul'a yazmış, padişah bu eli getirterek dedesinin mübarek emanetler hazinesine koymuştur.

Kol, hıristiyanlık âlemi için maddi değerlerinden başka çok yüksek bir manevî değer taşır.

2) İstanbul Arkeoloji müzesinde, 542 numarada, kendi adını verdiği salonun ortasında teşhir edilen EFEB HEYKELİ'dir. Turist kadınların ve bilhassa Fransız ve Amerikalı kadınların tanrılaştırarak tavaf eder gibi etrafında daireler çizdikleri bu heykel, dünyanın en güzel delikanlısının en güzel heykelidir. Avrupadan ve Amerika'dan bu heykeli doya doya görmek için gelen kadınlar vardır. Kadın ziyaretçilerin ayakkabı izleri, heykelin etrafını aşındırmıştır.

Müzede, önünde en çok durulan ve fotoğrafı en çok satılan eser budur. İki ayağı yok olan bu heykel, Milâddan önce üçüncü yüzyılda Tralles (Aydın) da bulunmuştur.

Genç bir Atinalı, on sekiz yaşına basınca, askerlik ve tahsil çağı olan Efeb sınıfına girer ve yurttaşlık hakkını kazanırdı. İşte bu heykel onsekiz yaşının çiçekli devrini yaşıyan böyle bir delikanlınındır.

Kanuni devrinde söğüt dalından yapılmış, üstüne ibrişimle dallar ve çiçekler işlenmiş bir Türk kalkanı.

3) Fatih'in kaftanı: Üstünde Türk'ün ana ve millî çiçeği lâleyi, baharın renklerini canlandıran bu kaftan, kumaşı, desenleri itibarile eşsizdir. Beş asrı aşan narin varlığının uzun yolculuğa nasıl tahammül edeceğini düşünürken aklım başımdan gidiyor. Geçen sene Karaman'da, Karamanoğullarından bir prensin mumyası bulunmuştu. Tabutun altındaki seccadesi, başındaki oyalı ipek yemenisi, elbisesi, renklerini ve şekillerini muhafaza ediyordu. Fakat el sürülünce, lüks lâmbasının gömleği gibi dağılıveriyordu. Bu kaftanı Allah öyle bir akıbetten korusun.

4) Teneffüs ettiğimiz havayı, içtiğimiz suyu bize bahşeden, İstanbul'u alarak Türkleştiren ve ebedlere kadar Türk ve müslüman kalmıya mahkûm eden Fatih'in Edirnekapı'dan Ayasofya'ya doğru yürürken taşıdığı bu kılıç paha biçilmiyecek kadar kıymetlidir. Üstünde ayetler, Osman Gazi'ye kadar dede baba adları ile peygamberin *"cennet kılıçların gölgesi altındadır"* hadisi altınla kakılan bu fatih kılıcın yeri, ancak Topkapı sarayının hazinesi olabilir. Bunu şuraya buraya göndermek, Türk'ün izzetini, şerefini, vekarını rencide eder. Bunun kadar kıymetli hançeri de yerinden oynatılamaz.

5) İslâm kaynaklarının bazılarının Nebî, bazılarının Velî dedikleri Büyük İskender'in mermer başı da, tarihin Türk müzesine eşsiz bir hediyesidir. Bu pırlanta eser de 15.000 liralık bir sigorta ile gönderiliyor.

6) Yavuz Mısır'ı fethettiği zaman öldürülen son Mısır hükümdarı Tomanbay'ın kılıcını getirmişler :

"— Dünyanın en keskin kılıcı" demişler. Nil sahilinde balıkçılar bir timsah tutmuşlardı. Yavuz Tomanbay'ın kılıcını çok iyi kılıç kullananlardan birisine verdi, timsaha çaldı, kesmemişti. Yavuz kendi kılıcını çekti, bir vuruşta su canavarını ikiye böldü. İşte bu eşsiz kılıç da gönderiliyor. Bu kılıçla beraber Yavuz'un muhteşem sancağı da gidiyor.

7) Fatih albümünden eşsiz resimler de iki sene sürecek bir yolculuğa hazırlanıyor.

8) Nakkaş Nigârî'nin yaptığı Kanunî'nin ve Barbaros'un eşsiz minyatürleri de gidiyor.

9) Topkapı sarayında hazine kütüphanesinde 1523 ve 1524 numaralarda kayıtlı Türk tarihinin başlıbaşına bir hazinesi olan tek yazma Hünername ciltlerinden de iki sene mahrum kalacağız. Bunlar, minyatürleri, tezhibleri, zerefşanları ile pırlanta ile tartılacak kıymettedirler. Birinci cildi epeyden beri biliniyordu. İkinci cildini tarih âlemine 1937 yılında ben tanıtmıştım. Resimlerini büyük sanatkâr Lofçalı Osman yapmıştı. Aynı derecede kıymetli tek nüsha Nusretname ve minyatürlerile meşhur Surname-i Vehbî de gidiyor.

10) Bağdat ve Revan fatihi, pehlivan ve kahraman padişah Dördüncü Murad'ın silâh tarihinde eşi bulunmıyan, zümrütlerle, elmaslarla, yakutlarla, zebercetlerle süslü Cevşen denilen zırhı ve miğferi de gidiyor. Eyerinin üzengileri, okluğu, temaşacılarını taa kalplerinden büyüleyen bu eserlerden de Türk müzeleri iki sene mahrum kalacaktır.

11) Türkler Akdeniz'i bir Türk denizi haline getirmişlerdir. İkinci Bayazıt zamanında Gelibolu'lu Kemal Reis, Atlas Okyanusuna taşarak, Kolomb'un üçüncü defa Amerika keşfinden dönen kâşif arkadaşlarını gemilerile beraber esir almışlardı. Alınan ganimetler arasında Kolomb'un eli ile yaptığı Amerika haritası da vardı. Yeğeni Pirî Reis bu haritaya ve daha eskiden deri üzerine yapılmış başka haritalara bakarak deve derisi üzerine renkli bir dünya haritası yapmış, Mısır'da Yavuz'a fetih ve zafer haritası olarak sunmuştu. Şimdiye kadar dünya Kolomb'un haritasını arıyordu. Bu haritanın nihayet bir parçası Topkapı sarayında bulunmuş ve ilk defa fotoğrafı benim tarafımdan neşredilmişti. Bu harita H. 919 (M. 1513) yılında yapılmıştı. Yalnız Amerika kısmı kalmış, diğer kısımları yok olmuştur. Bu da gidecek eserler arasındadır.

Topkapı sarayı çini ve porselen dairesinde bulunan eşsiz bir porselen vazo.

12) Türkler savaşı bir düğün, şenlik haline getirmişlerdi. Ağır demir kalkanlar yerine söğüt dalından yapılmış, üstüne renkli ibrişim geçirilmiş kalkanlar yapmışlardı. Topkapı sarayında, Askerî müzede böyle kıymetli kalkanlar vardır. Bunların yalnız göbekleri demirdir. Söğüt dallarında esneme kabiliyeti olduğu için, düşmanın kılıcı rastlarsa

bile, kalkan esnemek suretile tesirini yok ederdi. Kanunî devrine ait böyle bir kalkan da gidiyor.

Türk san'atkârları, iç varlığını baharın renkleri ve çiçekleri halinde kalkanın üstüne aksettirmiştir. Ayrıca üstüne fetih ayeti de yazılmıştır.

13) Üçüncü Murad dindar bir padişahtı. Hazreti Peygamberin hırkası, mübarek sakalı ve diğer emanetleri için som altınla kaplanmış, kıymetli taşlarla süslenmiş mahfazalar yaptırmıştı. Bunların üstlerine en meşhur Türk hattatları manzumeler yazmışlar, tasvirciler de nakışlar yapmışlardır. İnsanı içinden avlıyan eşsiz bir mahfaza da Amerika yolundaki eşsiz eserler arasındadır.

14) Kanunî'nin karısı Hürrem Sultan'ın tuvaletini yaptığı, üzerinde narin parmaklarının taptaze izlerini taşır gibi görünen fildişinden yapılmış ayna da gidiyor. Yelpaze şeklinde yapılan aynanın

Amerika yolundaki eserlerden Hitit Tanrı kabartması

kenarları dantel gibi işlenmiştir. Sap tarafına Türk sanatkârı Gani, bunu H. 950 (M. 1543) yılında yaptığını yazmıştır. Türk'ün eli, örümceğin bile tükrüğü ile yapamıyacağı incelikteki desenleri ve dalları sert madde üzerine işlemiştir. Bu bir sanat harikasıdır.

15) Müzenin silâh seksiyonundan eşsiz yirmi parça eser gönderiliyor. Bunların arasında Kanunî'nin hançeri de vardır. Bu hançer de altın yazısı ve nakışları itibarile eşsizdir. Üstünde *"İslâmın ve müslümanların sultanı, Allah'ın yer yüzünde gölgesi, sultan oğlu, sultan oğlu, Selim oğlu Süleyman"* ın adı yazılıdır. Fatih'in eşsiz meçi, Kanunî'nin eşsiz kılıcı da bunlar arasındadır. Kanunî'nin meç'nin üzerinde Ashab-ı Kehf'in adları ve H. 938 (M. 1531) İstanbul'da yapıldığı yazılıdır.

16) İstanbul fatihinin nakkaş Sinan tarafından yapılmış, Üçüncü Ahmed'in Levnî tarafından nakşedilmiş portrelerinin de iki sene hasretini çekeceğiz.

17) Yavuz'un ve Kanunî'nin saplarında ve kınlarında dünyanın en kıymetli zümrütleri, elmasları ve Türk sanatkârlarının deha ve kabiliyetlerini gösteren süsler bulunan eşsiz hançerler de gönderiliyor.

18) Sarayın kumaş ve elbise seksiyonundan birbirinden güzel on iki parça padişah, şehzade ve sultan kaftanları da gönderiliyor.

19) Konya Mevlânâ müzesinden içinde Mevlânâ'ya Sultan Alâeddin tarafından düğün hediyesi olarak verilen, altı bin ilmekle yapılmış eşsiz Selçuk seccadesi de dahil, bir çok seccadeler Amerika yolundaki eşsiz eserler arasındadır.

20) Konya Selçukluları, ahşap işçilik sanatında dünyanın en ileri giden bir devletidir. Mevlânâ Müzesinde bulunan ve dünya güzel sanat severlerini çıldırtan muhteşem Kur'an rahleleri, Selçuk cami ve türbelerinin ahşab kapıları ve pencere kanatları da gönderiliyor.

22) Milâddan önce 9 ncu asra ait dünyânın en eski Hitit eserlerinden Maraş'ta bulunmuş, üzerinde hiyeroğlif kitabe bulunan taş kapı arslanı ve bir Hitit taş Tanrı kabartması da gönderiliyor.

İkinci Meşrutiyette birinci intihab devresinde bulunan o zamanki tabirle "meb'usanı kiram hazeratı" ndan bir grup. (Sayın Necmeddin Sahir Sılan'ın koleksiyonundan)

1807 Üç şahlanış 1876 ve 1908 Sonuçları

Yazan :
NECMEDDİN SAHİR SILAN

Osmanlı İmparatorluğunun arkamızda bıraktığımız yüz yıllar içinde geçirdiği önemli ve çeşitli olaylar bugün koca tarihin engin sahifelerini zenginleştirmiş bulunuyor ve bu olayların çoğu dile getirilmek suretile de "TARİH KONUŞUYOR".

Bu önemli olaylar arasında millet iradesinin ve murakabesinin gerçekleştirilmesine imkân verecek kuruluşlar olarak Birinci ve İkinci Meşrutiyet idareleri son yüz yılı kapsıyan devre içinde yakın tarihimizin ayrı bir özelliğini taşıyor.

Çünkü, son yüz yıl içinde zaman zaman doğan ve bir türlü kökleşemiyen demokrasi rejimi, halk iradesi, millet hâkimiyeti, batıdan gelen med ve cezirler halinde dalgalanarak yine batıya yöneltilen hürriyetseverlerin hamle ve faaliyetleri zaman zaman boğuluyor ve gerici kuvvetlerin fesadcı ve baltalayıcı hareketlerile engelleniyor.

Gözlerimizi son yüz yılın gerilerine çevirdiğimiz vakit de, yakın tarihimiz içinde, hürriyetseverlerin Osmanlı Saltanatının ve Hilâfet Makamının mutlak ve tek hâkimi olan Hükümdarlara, Tacidarlara karşı ne kadar kuvvetli direnişlerde bulunduğunu görebiliriz, kavrayabiliriz.

Bu Tacidarlar arasında Saltanat ve Hilâfet Makamında vazifelerini şerefle

gören, sınır boylarında millet ferdlerinin topluluğu içinde, ordu saflarında dövüşenler olduğu gibi hasta ve malûl hüviyetleri ve dimağları ile devlet ve millet hayatını zehirliyenlerini, felâketlere sürükliyenlerini de görebiliyoruz.

ISLAHATI ENGELLİYEN İÇ VE DIŞ TAHRİKLER

Son yüz yılın ötelerinde, Onsekizinci Yüzyılın sonlarında Vatanımızda yenilik hareket ve devrinin seçkin timsali olan Üçüncü Selim'in vatansever duygularla bir yandan Ordu saflarında "Nizam-ı Cedid" hareketini sağlarken, diğer yandan bu yeni hamle ile Osmanlı İmparatorluğunu çöküntüden kurtardığını tarih sahifelerinde okuyoruz.

O sıralarda barışı koruyucu bir hareket olarak Fransa devletine karşı savaş açarken o zamanların kıt'aları kucaklıyan vatan topraklarımızda yenilik hamlesine karşı koyanlarla ayaklananların ve ihanetlerde bulunanların, Fransa İmparatoru Napolyon Bonapart tarafından girişilen ve Mısır'ın istilâsına matuf olan harekâtı, Üçüncü Selim'in aleyhinde nasıl kullandığını, Mısır'ın tahliyesi ve Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Mısır'a hâkimiyeti yanında Rus devleti ile savaşı müteakip "Nizam-ı Cedid" in nasıl kaldırıldığını ve nihayet Üçüncü Selim'in Saltanat makamından uzaklaştırılmasına müteveccih gerici hareketler sonunda nasıl şehit edildiğini de acı gerçekler olarak öğrenmiş bulunuyoruz.

Onsekizinci Yüzyılın başlangıcında Sultan İkinci Mahmud'un Saltanat makamına geçişinden sonra "Yeniçeri Ocağı" yıkılıyor ve 1828 - 1829 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya devleti arasındaki savaş Edirne'de başlıyan barış görüşmeleri ile sona eriyor. Fakat hazin olaylar yine devam etmekte: Bir yanda Mısır haile ve ailesi, Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile savaş mecburiyeti, diğer yanda o zamanki deyişle "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye" nin teşkili, Yunan isyanı ve "Tanzimat Fermanı"nın ilânına imkân hazırlıyan Sultan Abdülmecid'in batıdaki devlet ve fert münasebetlerini, cemiyet hareketlerini batılı manada geliştirme hamlelerile karşılaşıyoruz.

Bu arada, devlet bünyesindeki ıslâhat işlerile ilgili "Tanzimat Fermanı"nın Ordu ve İdare bünyesindeki yeni kuruluşları yanında "Kuleli Vak'ası" ve "Kırım Savaşı" nın sonuçları ile Paris Anlaşmasından sonra Sultan Abdülmecid'in ebediyete intikali ile duyulan gerçek teessür, Sultan Abdülaziz'in Saltanat Makamına geçişi ile kısmen giderilmiş ve yeni umudlar beslenilmiye başlamış oluyor.

HÜRRİYETSEVERLERİN AÇIK MÜCADELELERİ

Onsekizinci Yüzyılın sonlarına rastlıyan bu devrede "Yeni Osmanlı" ların siyasî faaliyetlere başlaması ve "Meşrutiyet İdaresi" ne yönelen ve o zamana kadar mahdut sahada yayılmıya başlıyan hürriyetsever fikirlerin açık mücadele halinde gelişmesi, Sultan Abdülaziz idaresine karşı beslenilen umudların mutlu bir olayı sanılıyor.

Bu arada, Âli ve Fuat Paşaların fani dünyadan göçüşleri ile yeni ıslâhatı kapsıyan "Tanzimat Fermanı" devri kapanmış olmakla beraber Sultan Abdülaziz'in Avrupa yolculuğundan sonra hürriyet âşıkı Mithat Paşa'nın sadrıazam olarak vazifelendirilmesi, "Yeni Osmanlılar" ın Birinci Meşrutiyet idaresini gerçekleştirmek için giriştikleri açık mücadelenin fiilî şekilde yayılması bakımından ayrı bir ümit kaynağı oluyor. Fakat ne çare ki, az bir zaman sonra Mithat Paşa sadaretten azlediliyor, lâkin mücadele yine devam ediyordu.

Bu sıralarda sadaret makamına geçirilen ve millete değil, yalnız saltanata bağlı olan ve şahsî idarenin kötü bir temsilcisi olarak sadaret makamına geçen Mahmut Nedim Paşa düşürüldüğü gibi, Meşrutiyet idaresini mutlak olarak gerçekleştirmek istiyen hürriyetseverlerin öncüleri arasındaki gizli sözleşme sonunda Sultan Abdülaziz saltanattan uzaklaştırılıyor, yerine Sultan Beşinci Murad geçiriliyor.

Ne yazık ki, doksan üç günlük saltanattan sonra, tutulduğu hastalık yüzünden, Sultan Beşinci Murad hükümdarlıktan çekiliyor ve yerine Sultan İkinci Abdülhamid getiriliyor. Saltanat makamına geçişinden önceki devrede Meşrutiyet idaresini Mithat Paşa ile olan görüşmelerinde vaat ve teahhüt e-

İkinci Meşrutiyette birinci ihtihab devresinde bulunan mebuslardan bir grup.
(Sayın Necmeddin Sahir Sılan'ın koleksiyonundan)

den yeni padişah, "Kanun-u Esasî" yi ilân ediyor ve hürriyetseverlerden Mithat Paşa yeniden sadrıazam oluyor.

Böylece, "Kanun-u Esasî" nin ilk olarak ilân edilmesi ve "Birinci Meşrutiyet İdaresi"nin kurulması suretile "Devlet-i Aliyye-i Osmaniye" nin tarihinde ilk defa Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan toplantıya çağırılıyor. Ancak Sultan İkinci Abdülhamid, Meşrutiyet idaresini, doğuşundan önceki günlerden başlamak ve gizli gizli hareketlerde bulunmak suretile engellemekten geri kalmıyor ve muhtelif vesilelerle birer birer tasfiye edilen hürriyetseverlerden sadaret makamına getirmiş olduğu vatansever Mithat Paşayı da sürgün suretile İstanbul'dan uzaklaştırıyor ve böylelikle Birinci Meşrutiyet idaresini fiili şekilde baltalamıya başlıyor.

TÜRKİYE - RUSYA SAVAŞI VE İLK DİVAN-I ÂLİ İSTEĞİ

Ancak, Sultan İkinci Abdülhamid'in gizli ve açık şekilde hürriyet rejimini kayıtlayıcı hareketlerine karşı toplanmış bulunan Birinci Meşrûtiyet idaresinin ilk Meclis-i Mebusan'ında millî hâkimiyetin mutlak şekilde yürütülmesi, gerçekleştirilmesi için azimle ve şerefle mukavemet ediliyor.

O zamanlarda meclis çalışmalarının özelliklerini ve geleneklerini bilmiyen ve hiçbir tecrübesi olmıyan mebuslar, millet kürsüsünde Sultan İkinci Abdülhamid'e karşı direnmekte devam ediyor ve o sıralarda Osmanlı devleti ile Rusya devleti arasında açılmış bulunan savaşla ilgili olarak şark cephesinden gelen kötü haberler üzerine çareler arar-

ken padişahın baskısı ile Meb'usan Meclisi seçimlerin yenilenmesine karar vermekten çekinmiyor.

Böylece, ilk Meclis-i Meb'usanın ikinci seçim devresi çalışmalarına başlanıldığı sırada padişahın savaşı saray odalarından idareye devam etmesi üzerine imanlı meb'uslar harp mes'ullerinin bulunmasını ve Divan-ı Âli kurulmak suretile muhakeme edilmesini istiyor.

Osmanlı devletinin uzun yıllar süren hayatında ilk defa Birinci Meşrutiyet devrinde Divan-ı Âli kurulması için vatansever mebusların gösterdiği bu heyecan karşısında Sultan İkinci Abdülhamid Meclis-i Mebusanı dağıtmak kararını alıyor ve Ruslara karşı yenilgiye uğrayışımızın sorumlusu olan kabine de gerçek mes'uliyet mevkiinde bulunan Harbiye Nazırı, o zamanki deyişle, "Serasker" i elile bu kararını uygularken, hürriyetsever mebusları yakalatıyor, Divan-ı Âli teşebbüsü de yarıda kalıyor.

İSTİBDAD İDARESİNE KARŞI İHTİLÂL HAZIRLIKLARI

Bu sırada, sadaret makamında birbirini kovalıyan değişiklikler oluyor, kabinelerin biri gidiyor, diğeri geliyor ve "Yeni Osmanlılar" da birer birer tasfiye ediliyor, hürriyetsever Mithat Paşa Taif zindanlarında boğduruluyor, vatansever Namık Kemal fani hayattan ayrılıyor, kabine buhranları sıklaşıyor, Ermeni isyanları başladığı sırada yunanlılarla savaşa girişiliyor ve Ordunun sağladığı zafere rağmen barış sözleşmesi aleyhimize imzalanıyor.

Bu arada, Rumeli kıt'asında Makedonya topraklarında ihtilâller oluyor, Girit adası elimizden çıkıyor, Mısır tamamile kaybediliyor, Sultan İkinci Abdülhamid'in koyu mutlakiyet ve istibdat idaresi kökleşiyordu.

Böylece, 1908 yılındaki İkinci Meşrutiyet idaresinin, başlarında Enver, Niyazi ve Eyüb Sabri gibi vatanseverlerin bulunduğu askerî ve millî birliklerce zorlanması suretile, kuruluşuna kadar otuz üç yıl süren ve ancak ilk iki yılı Birinci Meşrutiyet idaresi halinde geçen Sultan İkinci Abdülhamid'in saltanat devrinde çeşitli çeşitli hadiseler oluyor.

Bu arada, "İkinci Jön Türk" hareketi Paris'te toplanan kongre ile başlamış oluyor. Ancak aradaki görüş ayrılıkları yüzünden "Jön Türkler" ikiye bölünüyor. Bu sıralarda vatan topraklarında koyu mutlâkiyet hüküm sürüyor, jurnalciler verdikleri jurnallerle birçok hanümanları söndürüyor. Vatan topraklarını parçalamak istiyen devletler türlü entrikalar çeviriyor ve İngiltere Kralı ile Rus Çarı arasında Finlandiya sınırları içindeki "Reval" limanında vuku bulan görüşmede ana vatanımızın paylaşılmasına karar veriliyor.

Bu kötü haberi öğrenen "Jön Türkler", "İttihad ve Terakki" topluluğu içinde çalışan imanlı vatanseverler, Sultan İkinci Abdülhamid idaresine karşı Rumeli kıt'asında Üçüncü Ordu çevresinde ötedenberi hazırlamış oldukları ihtilâl hareketini ateşliyor.

İKİNCİ MEŞRUTİYETİN İLÂNINDAN SONRA

Böylelikle İkinci Meşrutiyet idaresi, Sultan'ın iradesinden çok önce Manastır'da atılan toplarla 10 - 23 temmuz 1324 (1908) günü gerçekleşiyor ve Meb'usan ve Ayan Meclisleri toplantıya çağrılıyor.

Ancak, kısa bir zaman sonra, gerici ve fesatçı hareketlerle 31 mart - 13 Nisan 1325 (1909) günü İstanbul'da başlıyan irtica hareketi Rumeli'den gelen Mahmud Şevket Paşa kumandasındaki Hareket Ordusu ile bastırılıyor ve Sultan İkinci Abdülhamid, Meclis-i Mebusan ve Ayan'ın "Meclis-i Umumî" halindeki müşterek toplantısında verilen karar ile Saltanat Makamından uzaklaştırılıyor ve yerine Sultan Beşinci Mehmet Reşat geçiriliyor.

Bundan sonra, hürriyetsever duygular ve şartlarla yeniden çalışmalarına başlıyan Meb'usan Meclisinde, memleketin idare ve düşünce tarzı bakımından bazı meb'uslar arasında çok sert çekişmeler ve ayrılışlar oluyor ve İkinci Meşrutiyet idaresini memlekete kazandırmış olan "İttihad ve Terakki Cemiyeti" nin tedrici bir şekilde hükümet bünyesini kapsıyan iktidarına karşı girişilen çok çetin mücadeleler sonunda "Hürriyet ve İtilâf Fırkası" doğuyor, "İttihad ve Terakki Cemiyeti"ne mensup olarak ön saflarda çalışmış bulunanlardan bazıları yeni fırkanın ku-

rucuları arasında yer alıyor, tevkifler oluyor. Gayri Türk unsurlardan olan meb'uslar da kin ve milliyet ve ihtiras duygularile ayrılıkları körüklüyor.

Bu sıralarda İtalyanlar Trablusgarb ve Bingaziyi işgale koyuluyor ve bunu takiben Rumeli'de Balkan devletlerinin açtıkları savaş ile karşılaşılıyor, iç hareketler yanında dış tehlikeler yüzünden hürriyet rejimi bu defa hürriyetçilerin elile "İttihad ve Terakki" iktidarı tarafından kayıtlanıyor ve nihayet Avusturya - Macaristan devletile Sırbistan hükümeti arasında başlıyan ve kısa bir zamanda Avrupayı ateşe veren, deniş aşırı Amerikaya dahi sıçrıyan Birinci Dünya Savaşına Osmanlı devleti de katılıyor ve harbden büyük kayıplarla yaralı ve bitkin bir halde çıkıyor.

Böylece, Trablusgarp ve Bingazi savaşları ile Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı esnasında iktidarda bulunan kabinelerin Divan-ı Âliye sevkedilmeleri Meclis-i Meb'usanın birinci, ikinci ve üçüncü intihab devrelerinde, ayrı ayrı takrirler üzerine kararlaştırılıyor ve bu kararlarla ilgili safhalar sırasile cereyan ediyor.

Gelecek sayıda :

İkinci Meşrutiyet Meb'usan Meclisinde :

1 — **Trablusgarp ve Bingazi savaşları,**

2 — **Balkan Harbi ve Rumeli'nin kaybı ile ilgili Divan-ı Âli çalışmaları.**

Tarih — 147

BÜTÜN BİR DÜNYA **Yukarıda gördüğünüz harita, dünya haritası değildir. Bu cihan atlası, Cengiz Han'ın Japon denizinden Macar ovalarına kadar uzanan muhteşem Türk - Moğol İmparatorluğunu gösteriyor.**

Türk - Moğol Ordularında
HARB SANATI
Ferd ve teşkilât hususiyeti

Yazan :
İHSAN ILGAR

Soyca Türk olduğuna şüphe olmıyan ve Japon denizinden Macar ovalarına kadar, yeryüzünde büyük ve askeri bir devlet kuran Cengiz'i, on üçüncü yüzyılda Türk harp sanatının yaşatıcısı olarak buluyoruz.

Askerî deha bakımından bütün Avrupalıların en parlağı gösterilen Napolyon bile, Cengiz ve kumandanlarının yanında küçük kalır. Ordusunu Mısırda terkeden, başka büyük bir orduyu Rusyanın karlı, buzlu enginliklerinde yok eden, nihayet Vaterloda gururunun cezası ile yine bir koca orduyu yendiren Napolyon, Cengize nisbetle yirmi yıl sahnede oynuyan bir aktör manzarası gösterir (1).

CENGİZ'İN ŞAHSİYETİ

Cengiz'in hayatını ve seferlerini tetkik edip de hayran olmamak kabil değildir. Onu tetkik eden bütün batı ilim âlemi aynı hayranlığı açıklamak-

(1) Harold Lamb. Cengiz Han tercümesi S. 4.

tan çekinmemiştir. Cengiz hiçbir işten yılmıyan, atılgan, mertlik ve mutlak itaatten hoşlanan, dayanıklı, her türlü iftiraların aksine, zulmü sevmiyen bir insandı. Ele geçirdiği yerlerde itaat edenlere adaletini gösterir ve onları kendine ve adaletine hayran bırakırdı (2).

Yurtta birlik, esenlik, hak ve adaletin millet hayatındaki ehemmiyetini takdir, Cengiz'in başlıca şiarı idi. Halkının rahat yaşaması için bütün düzenlikleri yaratmakla, içerden hiçbir imparatorluğun kavuşamadığı derecede kuvvetlenen devletini, dışarıya, düşmanlara karşı mükemmel hazırlamış bulunuyordu (3).

Cengiz, çelik iradeli bir başbuğdu. Çinliler, Cengizin ordusunu Allah gibi idare ettiğini söylerlerdi. Muazzam ordusunu arazide süratle ilerletir, birbirinden uzak diyarlarda ordularını aynı ustalıkla kullanır, askerlik alanında eşi çok az bulunur bir kumandandı (4).

ORDU TEŞKİLLERİ VE KUMANDANLAR

Cengiz ve oğullarının orduları ekseriyet itibarile Türk olmak üzere Türk - Moğol karışımı bir kuvveti. Bu kuvvetler, hazar ve seferde çok düzgün teşkilâtlı bir ordu halinde idi. Sir Henry Horrat ve Sir Persy Sykes'e göre ordu mevcudu (1219 - 1225 yılları arasında) Tibetten Hazar denizine kadar 100 bin, Dinyeperden Çin denizine kadar ise 250 bin, muharebe meydanlarında ise 230 bin kişilik bir kuvvetti. Bu ordu bir göçebe yığını değil, düzenli ve eğitimli birlikler halinde idi. On bin kişilik tümenler, müstakil muharebe birliği olarak kullanılıyordu. Her tümen beşer bin kişilik on alaydan, her alay yüzer kişilik on bölükten, her bölük onar kişilik on mangadan ibaretti. Ayrıca, başkumandanın emrinde yedek olarak bir hassa tümeni vardı. Geri hizmetler için kuvvetli yardımcı birlikler de bulunan ordunun başbuğu, hükümdardı. Bununla beraber savaş veya bir harekâta başbuğ karar verir, emrinde bulunan diğer kumandanların çok defa fikirleri alınırdı. Savaş plânları üzerinde çok defa genel oturumlar yapılır, kumandanların fikirleri alınır, son karar başbuğ olan hükümdara kalırdı (5).

Türk ordusunda kumandanlar savaş meydanlarında yetişirdi. En büyük tecrübe harp sahası idi. Cengiz'in tecrübeli ve ün salmış kumandanları Cucu, Cebe, Sabutay, Batu, Muhhuli, Mangku'dur. Dünya savaş tarihinde ün salmış bu kumandanlar hakkında İngiliz, Fransız ve Alman kaynaklarında çok geniş malûmat vardır.

Cengiz'in ordu teşkilâtı, dikkat edilirse bugünün savaş teşkilâtlarına pek uygundur. Bu teşkilât, diğer Türk ordu birlik ve teşkilâtlarından da pek az farklı, hemen hemen aynı kuruluş ve teşkilâtın şeklini taşımaktadır.

8 ASIR ÖNCE TATBİK EDİLEN KURALLAR..

Cengiz ordularında kullanılan başlıca silâhlar kuvvetli deri zırh, me-

(2) Demetrius Boulger'e atfen Cengiz Han. Harolt Lamb. s. 227.
(3) Harold Lamb Cengiz Han S. 62
(4) Demetrius Boulger'e atfen Harold Lamb. Cengiz Han, Ali Naci tercümesi, İstanbul 1931 - S. 227.
(5) Cengiz orduları. Encyclopaedia Britannica c. 15, s. 705, 721.

rak, hem keser hem deler kılıç, yerde ve atta kullanışlı yay, muhtelif çapta zırh delen oklar, top kadar görev yapan sökülür, takılır, her yere kolaylıkla taşınır mermi atan mancınıklar idi. Her erin kendine lâzım olacak iğneden ipliğe kadar malzemesi, su sızmaz bir dağarcığı bulunurdu. Bu çanta, lüzumunda şişirilip ve birleştirilerek nehirleri geçmekte kullanılırdı.

Sevk ve idare, operatif bakımından tamamile plânlanır, öyle tatbik edilirdi. 1219 sonbaharında 200 bin kişilik bir ordunun Orta Asyadan batıya yürümesi ve 3218 kilometrelik her türlü arızalı arazinin büyük bir dayanıklılıkla katedilmesi, hâlâ dünya askerlik âleminde hayret ve takdirle izlenmektedir. Amerikan Millî Coğrafya Mecmuasının Ekim 1927 sayısında Wilyam J. Morden, Cengiz'in orduları için **"zamanın en modern vasıtaları ile donatılmış ve her türlü güçlükleri yenmek için güzel hazırlanmış"** olduğunu kaydederek hareket kabiliyetinin dünyanın hiçbir yerinde bu mükemmeliyette yapılamamış olduğuna dikkati çeker.

Bu ordular, operatif hareketlerde, sayıdan ziyade kudrete ve sürate dayanarak hareket ederlerdi. Savaşta zafere kolay gidişlerinin sebebi, o devrin ordularına nazaran her şeyi daha evvelden düşünüp hazırlamaları, üstün silâh ve malzeme ile çabuk ve baskın şeklinde hareket etmelerindendi.

Casusluğa, propagandaya, gizliliğe, keşfe ve haber almaya büyük ehemmiyet verirlerdi. Ele geçirilmek istenen memleketlerin tabiî halini, coğrafyasını, halkını, kaynaklarını, zayıf ve kuvvetli taraflarını evvelden öğrenir, gerekli tedbirleri almakta güçlük çekmezlerdi.

Gerilerin emniyete alınması ve kalelerin gözetlenmesi yapıldıktan sonra, düşman ordusu üzerine baskın taarruzu ile savaşın kazanılması, yan ve gerilerin kuşatılması, kat'i neticenin tam olarak elde edilmesi Cengiz ordularının stratejisini teşkil ederdi.

CENGİZ'İN SEFERLERİ

Cengiz'in seferleri bize gösteriyor ki, asrımızda da uyguladığımız bu kurallar son devirlerin kumandanlarının bir eseri olmaktan ziyade, eski Türk kumandanlarının geleneksel bir tâbiye, strateji ve bilgileri eseridir.

Cengiz'in Çin ve Türkistan, Rusya ve Macaristan seferlerinde tatbik ettiği strateji şöyle idi :

1211 - 1214 seferinden önce Çin settinin zayıf noktalarını ücretli Çin askerlerinden öğrenen Cengiz, üç tümenlik üç ordu (90 bin kişi) ile FAİTANGFU civarında düşmanı kuşatıp, ordusunu tamamen yok ettiği gibi, Çin hükümet merkezi üzerine yürüyerek YAN-KİN şehrini de arkadan çevirerek Çin ordusunu dize getirip boyun eğmeye mecbur etmişti.

1220 tarihinde Türkistan, İran, Kuzey Hindistana hâkim olan Harzemşah devletine karşı yapılan seferin plânı da çok ustalıkla hazırlanmıştı. Casusları vasıtasile içeride menfî propagandalar yaptıran Cengiz, istihbarat teşkilâtile Harşemşah kuvvetlerini tamamen öğrenmiş, buna karşı tedbirler almıştı. Harzemşah ordusu 150 bin kişilik bir kuvvet ve Sibirya gerisinde 40 bin kişilik ihtiyatı ile Semerkant ve Buharada bulunuyordu. Böylece,

Cengiz ve Celâlettin Harzem Şah

Babasının ölümü üzerine tahta geçen Celâlettin Harzem Şah, yurdunu, klişesini aşağıda gördüğümüz Cengiz'in istilâsından kurtarmak istiyor, yer yer onun kuvvetlerini mağlûp ediyordu.

Zorlu bir hasım karşısında olduğunu anlayan Cengiz, bütün orduları ile Harzemlilerin yurdunu işgale başlayınca durum ciddileşmiş, Celâlettin Harzem Şah, Hindistan istikametinde çekilmeyi uygun bulmuştu. Fakat Cengiz, Sand nehri kenarında kendisine yetişti. Talihsiz Celâlettin kayıkları sıralatmış, bir köprü kurdurmuştu, nehri geçecek, böylece arayı açacaktı.

Cengiz hemen kuşatmaya geçerek bu kuvvetleri yok etmeyi plânlamıştı. Bütün gayreti ile savaşan Celâlettin Harzem Şah, kuvvetlerinin eridiğini görüyor, kahramanca çarpışıyordu. Etrafındaki çenber daralmış, tehlike büyümüştü. Ne olursa olsun kendinin kurtulması lâzımdı, kahraman Celâlettin Harzem Şah, hemen zırhını çıkardı; kalkanını arkasına, sancağını eline alıp, yüksek bir yardan atı ile nehre atlayarak yüzmeye başlamış ve karşıya geçmeyi başarmıştı.

Bu asîl tabloyu hayranlıkla seyreden Cengiz, onu yakalamaya koşanlara; "Dur!" *emrini verdirmiş ve oğullarına dönerek :*

"— Bir babadan oğul doğarsa böyle doğsun!" *diyerek takdirlerini anlatmıştı.*

doğuya karşı bir tertip almıştı. Cengiz bunu önceden öğrendi. Ordusunun CEBE kumandasındaki 20 bin kişilik iki tümenini Kâşgar üzerinden Hoçent'e, 100 bin kişilik üç tümenini de Cüci ve Çağatay kumandasında Sir ırmağının kuzey kısmından geçirdi. Bunların arkasında da 40 bin kişilik üç tümeni sevkederek ansızın Buhara önünde gözüktü. İki yandan ve gerisinden kuşatılan Harzem ordusu, şaşkına dönmüştü. Muharebe çok çetin cereyan etti. İki taraf da Türk kanı taşıyordu. Avrupa yolunu Cengize tıkayan bu koca Türk devleti, sevki idaresindeki hatadan ziyade tedbirdeki noksanlarından bu felâkete düşmüştü.

Rusya ve Macaristan üzerine yapılan seferlere de büyük bir istihbarat neticesinde karar verilmişti. Sabutay'ın uzun, düzenli yürüyüşleri, kuşatıcı hareketleri Rusyayı ve Macaristanı kolay ele geçirmeye sebep oldu.

90 bin kişilik ordusu ile Sabutay, yapılan karşılaşmada Macarları yenmiş, bütün eski Hun diyarı, yine Asyadan gelmiş, aynı kanı taşıyan bir Türk kuvvetinin eline geçmişti.

Cengiz'in Avrupaya akın eden ordusunun üçte ikisi saf Türk, diğer biri ise Moğol'du. Kumandanlar ise yarı yarıya Türktü.

TAKİP ETTİĞİ TÂBİYE

Bütün bu savaşlarda Cengiz'in takip ettiği tâbiye şöyle özetlenebilir :

Türk - Moğol ordusu anlaşma bakımından o devirde ilk defa işaret flâmalarını (siyah - beyaz) kullanmış ve bununla çok çabuk haber irtibatı sağlamışlardır. Orduda sükünet ve sürat, atışlarda isabet en çok üzerinde durdukları hususlardı. Düşmanı yandan kuşatırlar, arkadan hücum ederek muharebeyi muvaffakiyete götürürlerdi. Bu harekete "TULUGMA" adını verirlerdi (6).

Bir hareketin başarısı için her şey önceden derinden derine tetkik edilir, plânlanır, aynı mükemmeliyetle de tatbik ve tahakkuku cihetine gidilirdi (7).

Savaşta daima yenilik aranırdı. Barutla duman, alev, sis yaparak karşı taraf ordusunu şaşırtırlar, muvaffak olmak için yeni yeni buluşlar ararlardı (8).

O tarihlerde Avrupa orduları, erlerini karşı tarafın ok ve kılıcından kurtaracak zırhlara bürümüşlerdi. Bu ise erin hareket kabiliyetini azaltıyordu. Halbuki Sabutay'ın ordusu daha çevik, kılıç kullanmakta daha mahir, daha üstün hareket kabiliyetine sahipti. Bir taarruzdan evvel ok yağmuru ile düşmanı zayıflatırlar, sarsılmış düşmana yanlardan taarruza kalkarlardı. Düşman süvari hücumları karşısında da öndeki kuvvetleri yanlara çekip, düşmanı örseledikten sonra kuşatma ile sonucu almak başlıca tâbiye usulleri idi. Bu savaşlarda daha ziyade hareket kabiliyetinin fazlalığı ve silâh üstünlüğü, takip ettikleri tâbiyedeki tatbik şekli, onları daima muvaffakiyete götürüyordu.

Düşman karşısında piyadeye daima dayanma vazifesi verilir, hareket ve manevra kuvveti olarak süvari elde bir koz olarak tutulurdu. İcab ettiği zaman da süvariler attan inerek aynen piyadeler gibi yaya cengine katılırlardı.

Ne yazıkki Cengiz'in imparatorluğu uzun sürmedi. Yerine geçen oğulları ve bilhassa Oktay'ın ölümü, iç kargaşalıkların çıkmasına sebep oldu. Eğer kargaşalıklar çıkmamış bulunsa idi, Avrupada geniş ve köklü bir imparatorluğun temeli atılmış olacaktı. Bu olmadı, fakat Türk Harp sanatı, Avrupa toprakları üzerinde yeniden Leh, Alman, Macar ve Mukaddes Roma İmparatorluğuna serpilmiş ve yayılmış oldu.

---

(6) Harold Lamb. Cengiz Han s. 5.
(7) Harold Lamb. Cengiz Han s. 5.
(8) Harold Lamb. Cengiz Han s. 230.

Ahşap olması, yangınlar dolayısiyle felâketler getiren İstanbul evleri, bu vasıflarıyla zelzeleye karşı mukavemetli sayılırdı. Fakat tarihte, öyle ağır sallantılara maruz kalmıştı ki, yukarıki klişede görülen yürekler sızısı manzara, teselli olmuştu.

200 ncü Yıldönümü'nün elemli hatıraları içinde

1766 BÜYÜK İSTANBUL ZELZELESİ

Yazan :
KEVORK PAMUKCIYAN

Asırlar boyunca İstanbul şehri, şiddetli veya hafif birçok zelzelelere maruz kalmıştır. Başlıcalarının bir listesi, ünlü tarih ve coğrafya bilgini, Venedik Mıhitarist rahiplerinden Lukas İnciciyan'ın (1758 - 1833), *Coğrafya*'sında mevcuttur (1). Bunlar arasında, son yüzyıllar zarfında vuku bulanlardan en büyüğü ve en tahripkârı, 11 mayıs 1766 tarihinde bir perşembe günü sabah saat onu çeyrek geçe başlamış ve fasılalarla bir yıl kadar devam etmiştir. Halk uzun müddet çadırlarda oturmak mecburiyetinde kalmış ve bazı kimseler korkudan şuurunu kaybetmiştir. Padişah Sarayı da hasara uğradığından, Üçüncü Sultan Mustafa şehri terketmiştir. Birçok kârgir hanlar, saraylar, camiler v.s. yıkılmış ve sayısız insan harabeler altında can vermiştir. Bunlar meyanında, Ermeni mehazları, Vezir Hanın altında kalan zamanının şöhretli Ermeni mütefekkir ve feylesoflarından Kayserili Diratzu

(1) Bak Türkçe tercümesi, İstanbul 1956, s. 70 - 72.

(eskiden Ermeni edip ve müderrislerine verilen bir ünvandır) Kevork Gesaryan'ı zikretmekte ve vakitsiz ölümüne hayıflanmaktadırlar.

Sarsıntılar 50 gün fasılasız devam ettikten sonra, aynı yılın 25 temmuzunda çok şiddetli ikinci bir sarsıntı daha olmuş ve önceden hasar gören bazı binalar yıkılmıştır. Keza, şehrin surları da kısmen harap olmuştur. Hattâ, Yedikuledeki üç kule yıkılmış ve bir daha tamir edilememiştir (2). Diğer taraftan, yer altından işitilen korkunç infilâk sesleri ve göğe doğru yükselen duman sütunları halk arasındaki paniği arttırmıştır.

Bu büyük zelzele hakkında kıymetli bilgiler veren ve bizce malûm olan Ermeni kaynakları şunlardır : Minas Ceryanoğlu'nun destanları, Rahip L. İnciciyan'ın "Coğrafya" ve "Boğaziçi" eserleri, Sarkis Tıbir Sarraf Ohannesyan'ın "İstanbul Topoğrafyası."

İLK DESTAN

Minas Ceryanoğlu veya Ceranyan bir halk şairidir. 1730 sıralarında Harput'da doğmuş ve 1813 de İstanbul'da vefat etmiştir. Amâ olan ozanı ve eserlerini ilk defa müteveffa müdekkik Karekin Manukyan, Venedikde münteşir "Pazmaveb" adlı mecmuada, sonra da edip ve müdekkik Toros Azatyan (1898 - 1955), önce 1943 de "Marmara" gazetesinde uzun bir yazı serisiyle ve bilâhare 1951 de, neşrettiği "Astğapert" mecmuasında tanıtmışlardır (3).

Şair her iki zelzele hakkında dört destan yazmıştır. Bunlar biri türkçe, ikisi de eski ermenicedir. Diğeri ise, ermenice halk lisanı ile kaleme alınmıştır. Evvelâ, ermenice harfli metne sadık kalarak türkçeyi sunuyoruz. Destan, "Marmara" gazetesinde, T. Azatyan'ın sekizinci makalesinde dercolunmuştur.

DESDAN ISDAMBOL ÜZRE

(Günah sebebinden kazaya uğradığından)

Hey ağalar size tarif ideyim,
Bir zâlım titreme aldı Isdanbol,
Ortalığı yıkıb berbat iyledi,
Bir zeman çalkalandı Isdanbol.

Günahımız zemininden arşa çıkdı,
Cenabil Bârinin göynünü yıkdı,
Bir nazar iyledi hışmilen bakdı,
Çeyreginde veran oldi Isdanbol.

Şol güzel Isdanbol bahçeli bağli,
Döşemesi mermer köşgli serayli,
Güzel bezesdenli çarşi pazarli,
Açılmış gül idi soldi Isdanbol.

Beş vakdini kılan sulu camiler,
Hakka ezan okunan minareler,
Yıkıldi çok hanler hisabsız evler,
Ağlamak fiğanden doldi Isdanbol.

Çarşuler kapandi evler boşandi,
Meydanlari çadır ilen döşendi,
Herkes kendi kabahatın düşündi,
Kem ilen kayğilen daldi Isdanbol.

Zere âlem küfre zinaye düşdi,
Helâl haram birbirine katışdı,
Yalan yanğlış sorarsan hatden aşdı,
Ondan bu kazayi buldi Isdanbol.

Çok binalar temelinden söküldü,
Neçe kimselerin beli buküldi,
Cümlenin gözünden kan yaş döküldi,
Haşâ ki günahın bildi Isdanbol.

Yetmişiki millet yolundan aşdi,
Ondan yer titredi mizanın bozdi,
Niçe binalerin temelin kaldi,
Neçasini yari böldi Isdanbol.

Haçan halk ki şöyle şaşıp kaldılar,
Yalvarıp Hakka ibadet kıldılar,
Her diyar işidip haber aldılar,
Söylediler ki yıkıldı Isdanbol.

Isdanbol dediyin böyük hanedir,
Evlüler yatağı bir tanedir,
Hak keremdir demden sonu fenadır,
İnşallah gine şenlendi Isdanbol.

Ceryan oğlu sözün burade kalsın,
Şükür bu sahete Hünkâr sağ olsun,
Mevlâ Kendisine ömürler versin,
Açıldı bezesden güldi Isdanbol.

---

(2) Eremya Çelebi Kömürcüyan, "İstanbul Tarihi", İstanbul 1952, s. 73 notlar kısmı.

(3) Hakkında daha fazla bilgi için "İstanbul Ansiklopedisi" nde (cilt 7, fas. 90, s. 3495) tarafımızdan kaleme alınan "Ceranyan Minas" maddesine müracaat edilebilir.

İKİNCİ DESTAN

Şimdi aynı makale serisinin altıncı kısmında intişar eden, 11 mayıs zelzelesi hakkında eski ermenice ile kaleme aldığı destanın tercümesini takdim ediyoruz :

Büyük İstanbul'da ve civarında vuku bulan ve tam bir sene şehri sarsan büyük zelzele hakkında destan.

Payitahtların en azametlisi olan geniş İstanbul'un büyük kısmını harab etti ve kalanları da temelinden sarstı.

Birçok saraylarla kervansarayları tahrip etti ve sayısız minareleri yıktı.

Muhteşem kemerlerin ve ticarethanelerin hepsini yıkıp harabeye çevirdi.

Hristiyanlardan ve diğer milletlerden, yerlilerden ve yabancılardan sayısız zayiat oldu. Bütün insanlar mateme ve ahufiganlara gark oldular.

Birçok taş yığınları arasında bazılarının sesleri ve sayısız yaralıların iniltileri ve çığlıkları işitiliyordu.

Hesapsız cesedler büyük taş yığınları altında kaldı. Bütün bunlar günahlarımız için vuku buldu ve sefaletimize nasihat oldu.

Makbul, asîl, methe şayan, birçok lisanlara âşina ve şöhretli ehli kelâm (orateur) Kevork'u hayıflayalım.

Zira o sayısız kaybolanlardan biri idi. Alemlerin safından eksildi ve ariflerin arasından sönen bir ziya oldu.

Herkes evini terk edip, meydanlara çadır kurarak günlerce orada ikamet etti.

Erkekler ve kadınlar oğullariyle birlikte oturup ağlayarak matem tutuyorlardı; başlarına toprak atarak kayıplarını hayıflıyorlardı.

Padişahın sarayı da yıkıldı ve Sultan şehirden kaçtı. Zayıf fikrim hepsini sırasiyle söylemekten âcizdir.

Bazıları, artık bu şehirde yaşamak imkânsız diye, üzücü ve fena haberler veriyorlardı.

Bütün şehirdekiler bir ağızdan: "Yâ Rab bizi tehlikeli sarsıntılardan kurtar" diye haykırdılar.

1766 zelzelesinde, denizde de yükselmeler olmuş, kıyılarda taşkınlar vukua gelmişti. Felâket, anî bastırdığı nisbette devamlı oldu.

İKİNCİ SARSINTI HAKKINDA DESTAN

25 temmuz zelzelesine mütedair olan üçüncü vesika ise, 'İkinci sarsıntı hakkında destan" başlığını taşımaktadır. T. Azatyan, bu belgenin zelzele hakkında daha etraflı malûmatlar ihtiva ettiğini açıklamasına rağmen, maalesef ancak iki kıt'asını neşretmiştir. Burada, birinci zelzeleden 75 gün sonra, 25 temmuz salı günü öğleyin saat yarımda, ikinci şiddetli bir zelzelenin vuku bulduğu iş'ar olunmaktadır. Müteveffa muharrir, müteakiben muhteviyatının bir hülâsasını vermektedir ki, mühim hatlarını makalem zin ön kısmında kaydetmiş bulunmaktayız.

Konuşulan lisanla kaleme alınan ve "İstanbul üzerine mersiye" adını taşıyan dördüncü destana gelince, ehemmiyetli kısımları şunlardır :

İstanbul'da kârgir han kalmadı.
Birçok ticarethaneler ve evler yıkıldı.
Herkes yalın ayak ve başı açık sokaklara döküldü.
Çarşı ve pazarlar veraneye döndü.
Birçok insanlar aklını kaybetti ve "divane" oldu.
Bir müddet İstanbul'da mezat olmadı.
Anîden Vezir Hanı yıkılınca, büyük ehli Kelâm Kevork orada vefat etti.

İNCİCİYAN'IN ANLATTIKLARI

Venedik Mıhitarist rahiplerinden Lukas İnciciyan "Coğrafya" sının İstanbul'a tahsis edilen beşinci cildinde (türkçe tercümesi, s. 72), zelzele hakkında şunları yazıyor ;

"İçinde bulunduğumuz XVIII. asırda da vukubulan birçok zelzeleden 1754 ve 1755 senelerinki hayli şiddetli oldu, fakat eski takvime göre 11 mayıs 1766 senesinde çok korkunç sarsıntılar sık sık tekerrür ettiğinden, birçok insan şehir haricinde çadırlarda oturdu. Bu senenin müteaddit sarsıntılarından en şiddetlisi ilk zelzeledir; birçok bina yıkılmıştır."

Mezkûr eserde (s. 35), Fatih Camiinin, Hicrî 1179 yılı Zilhicce ayının 13 ünde vuku bulan zelzeleden yıkıldığı ve IV. Sultan Mustafa (doğrusu üçüncü olacak) tarafından eskisinden biraz farklı olarak daha güzel bir şekilde yapıldığı kaydedilmektedir.

Aynı eserde (s. 42), yine İnciciyan tarafından, Edirnekapı Camiinin yegâne minaresinin de mezkûr zelzelede yıkılmış olduğu ve Üçüncü Sultan Mustafa'nın emri ile eski şeklinde yeniden yapıldığı beyan edilmektedir.

İnciciyan'ın "Amaranotz Püzantyan" (Bizansın yazlık yeri) veya "Boğaziçi" adlı eserinde ise (ermenice, Venedik, 1794, s. 119), eski adiyle Beşiktaş, bugünkü ismiyle Dolmabahçe Sarayının Hicrî 1090 veya Milâdî 1679 tarihinde inşa olunduğu, Üçüncü Sultan Ahmed (1703 - 1730) ve Birinci Sultan Mahmud (1730 - 1754) tarafından tevsi edildiği ve 1766 daki müthiş zelzelede kısmen harap olduktan sonra, Üçüncü Sultan Mustafa (1758 - 1773) tarafından tamir edildiği işʻar olunmaktadır.

SARKİS TIBİR'İN ANLATTIKLARI

Takriben 1740 da İstanbul'da doğmuş olan ve Edirnekapı Ermeni Mezarlığında tarafımızdan tesbit edilen kabirtaşı kitabesine göre 7 mart 1805 tarihinde vefat eden Sarkis Tıbir Sarraf - Ohannesyan, diğer bazı eserleri meyanında "İstanbul Topografyası" adlı ermenice mühim bir eser daha bırakmıştır ki, maalesef bugüne kadar tamamen neşredilmemiştir.

1766 zelzelesine ait Sarkis Tıbir'in aşağıda yazdıkları, 1908 de, Mehitarist rahiplerinden değerli müdekkik Kirkoris Vartabet Kalemkâryan'ın (1862 - 1917) Viyana'da neşretmiş olduğu, rahip Ohannes Nurdinyan (1747 - 1803) tarafından kaleme alınan hocası Sarkis Başpiskopos Sarrafyan'ın (1699 - 1773) manzum biyografisindeki notlar kısmından alınmıştır: (s. 250)

"Milâdî 1766 yılı mayıs ayı 11 inde, perşembe günü sabahleyin saat onu çeyrek geçe, İstanbul'da, ancak iki saniye süren gök gürültülü, anî sarsıntılı ve korkunç uğultulu şiddetli bir zelzele oldu. Büyük camileri yıkarak şehri taş yığınlariyle doldurdu. Harabeler altında Hıristiyanlardan birçok kişi öldü. Bunlardan biri, bahusus, bazı milletlerin edebiyatına dahi vâkıf olan mümtaz feylesof Diratzu Kevork Gesaryandır."

İnciciyan'ın "Coğrafya" sının notlar kısmında (türkçe tercümesi s. 155), 1642 de Kara Mustafa Paşa tarafından camie ifrağ olunan Galatadaki Ay Andon Kilisesinin minareye çevrilen çan kulesinin 1766 zelzelesinde (sehven 1768 yazılmıştır), yıkıldığı ve yerine muntazam bir minare yapıldığı, Sarkis Tıbir tarafından kaydedildiği yazılıdır.

Burada yazımız sona ererken, mühim bir noktaya temas etmek istiyoruz. Gerek İstanbul, gerekse Osmanlı tarihine ait matbu veya gayrı matbu ermenice birçok eserler mevcuttur. Fakat maalesef yakın zamanlara kadar yurdumuzun tarih çevreleri bunlarla ilgilenmemiştir. Ancak 1850 den sonradır ki, bazıları tercüme edilmiştir. Binaenaleyh, diğer kaynakların da tarihçilerin ve tarihseverlerin istifadesine arzedilmesi şayanı temennidir.

Üstat Mehmet Ali Kâğıtçı, Elhamra Sarayının Arslanlar avlusunda.

Bir Medeniyet ve şevket âleminin sonu : ENDÜLÜS

— 3 —

YAZAN : MEHMET ALİ KÂĞITÇI

"Endülüs'de VIII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar, Avrupa'nın ortaçağda görmüş olduğu en güzel ve en mutlu uygarlık kurulacak ve gelişecek idi. Kuzeyin din savaşlarında halk, barbar sürüleri gibi saldırıp birbirlerini yok ederken, İspanya'nın nüfusu 30 milyonu aşıyordu ve bu insan kalabalığı içinde bütün ırklar, bütün inançlar, sonsuz bir eşitlik ve emniyet içinde yaşıyordu. Bu da görülmedik sosyal hayâtiyetin nedeni idi... Bu halkların ve ırkların bereketli karışımından bütün fikirler, bütün gelenek ve görenekler, o zamana kadar dünya yüzünde başarılmış olan bütün keşif ve icâtlar, bütün san'atlar, bütün bilimler, bütün sanayiler (zanaatler), bütün ihtira'lar, bütün eski bilgi kolları birlikte varlıklarını sürdürebiliyorlardı. Ve bu çeşitli unsurların birbiriyle tokuşmasından yeni keşifler, yeni buluşlar ve yeni yaratıcı güçler fışkırdı."

"İpek, pamuk, kahve, limon, portakal, nar, doğudan bu yabancılarla birlikte geliyordu. Halılar, kumaşlar, tüller, kakma maden işleri, kâğıt ve barut da bu yabancılar tarafından getirilmiş idi. Desimal sayı sistemi, cebir, kimya, tıp, kozmoloji ve kafiyeli şiir de Müslümanlarla birlikte gelmişti. Nerdeyse unutulup gidecek olan Yunan filozofları, kurtuluşu Müslümanların peşine takılmakta buluyorlardı. Ünlü Kordoba (Kurtuba) Üniversitesinde Aristo hüküm sürüyordu..."

G A R N A T A (Granada)

İberik yarımadasındaki dağ silsilelerinden en güneydeki Sierra Nevada'nın

Kuzey Batı mâilesi eteklerinde, denizden 668 metre yükseklikte kurulmuş bulunan GARNATA, Endülüs devrinde, pek ma'mûr, müreffeh ve hareketli bir ticaret merkezi idi. Melik Mehmed bin El-Ahmer devrinde (1238 - 1273) Garnata'nın ma'mûriyeti, Ziya Paşa'nın "ENDÜLÜS TARİHİ"nde şöyle özetleniyor :

"Garnata Meliki Mehmed bin El-Ahmer, Hükûmete âb ü tâb vermek için lübb-ü hikmet olan (Lâ Melik illâ bir-ricâl ve lâ illâ bil-mâl ve lâ mâl illâ bil-ımâre ve lâ ımâre illâ bil-Adl ves-Siyâse) kaide-i medeniyesini iltizâm ve üss-ü esâs olan ifay-ı Hak ve Adli akdem-i mehâm idüp tahkim-i kala' ve buka' umûru mühimmesini ba'del-itmâm vukuât-ı sâbıkada eyâdi-i düşmenden firâr ve dehâlet eden ehâli-i müslimeyi kendi memâlikinde mahâl-i münasibeye tavtin ve iskân ve nice himmetler sarfı ile bunlara mahasin-i felâhat ve ticaret ve sınâati tefhim ve ihyay-ı arazi-i mevvat ve tevlid ü teksir-i devvâb ve hayvanât usûlünü ta'lim etmekle bir kaç sene zarfında deşt ü beyâbân sünbülenümay-ı âbâdânî ve umrân nişîb ü firâz hadâik ü besâtîn-i hazrâ ile hem-sıfat-ı cennet-ül-Rıdvân oldu. Bir taraftan dahi san'at-ı Kimya ve fenn-i tabiat-i eşyada mâhir olanlar köşe ve bucaklardan cem'ile mazhar-ı i'zâz ve iltifât kılınup onlar vasıtasiyle nühüfte-i zîr-i hâk olan Sîm ü Zer ü Hadîd ve sâir filizât-ı mektûme ve metrûke ızhâr ve derûn-u memâlikte her nevi' edevât ü hilliyât ve sâire bunlardan imâl olunmakla hem Hazine-i Devlette vüs'at ü bereket ve hem de ehâli ve teb'ada refâh ü servet husule geldi ve bunlar ile berâber tezyin ü i'mâr-ı Memâlik emr-i medenîsi dahi mühmel bırakılmayarak Hıfz-ı Sıhhat-i Umumiye zımnında zuafâ ve fukarâ ve pîrân ve gurabâ için müteaddit mahallerde cesîm ve mükemmel Tâbhâne ve Hastahâneler binâ ve terbiyyet-i ehâli ve teb'a ve neşr-i ulûm-u mütenevvia içün her yerde muntazam ve mükellef Mektepler ve Medreseler inşâ olundu."

Elhamra Sarayının kadınlar kulesinden bir görünüş.

Oxford arşivi muhafızı, tarihçi Stanley Lane POOLE (1857 - 1939) "Story of the Moors in Spain" isimli eserinde şöyle diyor :

"İspanya, hiç bir zaman müstevli araplar (Endülüslüler) devrindeki mülâyim, âdil ve hakîmâne idâreyi bulamamıştır."

Garnata, zamanının milletlerarası ticâret merkezlerinden biri idi. Elmeriye (Almeria) Limanı, Garnata'nın Akdeniz memleketleriyle ticârî münâsebetlerini sağlayan iskelesi idi.

Melik Üçüncü Abdurrahman (913 - 962) ve Melik İkinci El-Hakem (962 - 977) zamanında Garnata'nın, milletlerarası ticâretteki önemi tanınmış idi. Suriye, Afrika, İtalya, Mısır, Fransa ticaret merkezleriyle kurulan münâsebetlerden memlekete servet ve refâh sağlanmış idi.

GARNATA şehri pek güzel manzaralıdır. Hele El-Hamrâ sarayının bulunduğu, ovaya hâkim tepelerden etrafın seyrine doyum olmuyor. Bu havâlide, ENDÜLÜS mimarî üslûbunda, modern konforu hâvi oteller ve turistik te'sisler inşâ edilmiş, Endülüs gezisine gelenleri, Endülüs atmosferi i-

çinde ağırlayarak, memnun etmek imkânları sağlanmıştır.

ASIRLARA MEYDAN OKUYAN ESERLER

Elhamra, etrafı surlarla çevrili bir tepe (daha doğrusu dağ silsilesinin ovaya hâkim bir çıkıntısı) üzerine inşâ edilmiş bir müstahkem saray, bir kale ikametgâh gibidir. İhtişâmlı dâireleri fevkalâde san'atkârâne tanzim ve tezyin edilmiştir, cennet bahçelerini andıran avluları, rengârenk çiçeklerle müzeyyen ağaçlıklı, havuzlu, fıskıyeli bahçeleri müstesnâ letâfettedirler.

Bu bedialar, ihtişâmlı güzellikler, asırlara meydan okuyan müstesnâ sanat eserleri, zevkle, hayranlıkla seyrediliyor, fakat insanı büyüleyen bu bedâyi manzumesini tarif ve tasvir edebilmek -imkânsız denecek kadar- zorlaşıyor.

Bu müstesnâ şaheserler âleminde hayran - hayran dolaşanları, seyrine doyamadıkları güzellikleri, müstesnâ san'at eserlerini, fotoğraf, sinema makinaları ile tesbite çabalayanları, resim çizenleri, not alanları, takdir ve hayranlıklarını ifade yarışına kalkanları görüp dinledikçe, asırlarca evvelki ENDÜLÜS medeniyeti eserlerinin bugün dahi hayranlık ve takdir ile karşılanmasından pek memnun oldum, derûnî - manevî bir iftihar duydum. Fakat aynı anda gönlümü burkan hazin acının şiddeti yüreğimi yaktı, gözlerim yaşardı; Endülüs mersiyesinin ilk mısra'ları dudaklarımdan döküldü :

Likülli şey'in izâ ma temme noksânu
Felâ yugarre bi-tîb-ül-Ayşu insânu..

ELHAMRA SARAYI

Endülüs Hükümranlığı 711 den 1491 e kadar 780 sene sürmüş idi. Garnata (Granada), Endülüs Hükümranlığının son makarrı olmuş idi. E L H A M R A sarayı da O, son makarrın Serir-i Saltanatı idi...

Tarihe mâl oluşundan 474 yıl sonra (1965 de) ben, ELHAMRA'yı işte böyle mütezâd tehassüslerin mümteziç te'

Kurtuba'da Mescid-el camia (Mezquita) nın şark cephesinden bir görünüş.

siri altında gezdim, inceledim ve çok düşündüm, ibretle mutalâa etmeye çalıştım...

Elhamra, ovaya nazaran, 150 metre yükseklikte, yamaçları sarp ve üstü düz, uzunca bir dağ çıkıntısı üzerine inşa edilmiştir.. Etrafı kuleli surlarla çevrilmiş olan bu yüksek düzlüğün uzunluğu 726 metre ve genişliği 180 metredir.

Bu müstahkem saha içindeki ma'mûreye ELHAMRA deniyor. Elhamra külliyesinde Saray i k a m e t g â h , Hükümdâr dâiresi, Adliye dâiresi, Süferâ kabul salonu, merasim salonları, Câmi', Kütüphane v.s. binalar, pek güzel tanzim edilmiş şirin avlular ve bahçelerle fâsılalandırılmıştır. Avlular ve bahçeler narenciye çeşitleri, çeşitli çiçekler ve gölge veren bitkilerle bezenmiş, havuzlar, şelâle ve fıskıyelerle serinletilmiştir..

Garnata'nın sukutundan sonra Elhamra'da Krallar ve kişizâdeler ikâmet etmişlerse de İspanya dahilî muharebe-

Elhamra sarayının istirahat salonu.

leri sırasında bakımsız kalmış, hoyrat kişilerin tahribatına uğramıştır.. Bazı yerlere Hristiyanlık motifleri yerleştirilmiştir. İspanyanın Fransızlar tarafından işgâli sırasında Elhamra'ya yerleşen Fransız kumandanının yakın âlakası ve ihtimamı sayesinde tahribata son verilmiş, Endülüs medeniyetinin şaheser âbidesi harâbîden kurtarılmıştır. Bu değerli hizmetinden dolayı İspanyollar, müstevli Fransızlara ne kadar teşekkür etseler azdır. Zira ELHAMRA sayesinde, her yıl milyonlar kazanıyorlar...

"HİÇBİR İMHA BU KADAR YOK EDİCİ OLMAMIŞTIR"

Benim ziyaretimden 136 sene önce 1829 da ELHAMRA'ya ünlü Amerikan yazarı W. Irving gelmiş idi. Kuzey Amerika edebiyatının yaratıcılarından sayılan Washington Irving, (1783 - 1859) ENDÜLÜS diyarını, kona göçe gezip inceledikten sonra, ELHAMRA'da bir müddet misafir kalmış, bu şaheser ma' mûreyi hayranlıkla, takdirle tetkik etmiş, Endülüs medeniyetini vücude getirmiş, karanlıklar içinde bocalayan Avrupa'ya Medeniyet nûrunu ulaştırmış bulunanları derin derin düşünüp hüzünle yâd etmiştir..

1832 de neşredilmiş bulunan "The Alhambra" isimli eserinde W. IRVING düşüncelerini şöyle özetliyor :

"Cenâb-ı Hakkın sahip oldukları bu topraklarda, hikmet ve adalete müstenid kanunlarla, gayet medenî, âdil bir hükümrânlık kurmuş, ziraati, sanayii ve bütün ilim kollarını teşvik ile başarılar sağlamış; O zamanki Hristiyânlık âleminde misli bulunmayan ma'mûr ve müreffeh bir devlet kurmuş; Ortaçağ karanlıkları içinde bunalmış Garbı, Şark medeniyetinin ışıkları ile nurlandırmış olan bu insanlar neredeler? Ne oldular?"

Ve, cevabını yine kendisi veriyor :

"Tarih boyunca hiç bir imha, İspanya Magribîlerine (Endülüs Müslümanlarına) tatbik edilen kadar YOK EDİCİ olmamıştır."

Çünkü, Ehl-i salipte İslâmın âdil, alicenap müsâmahası yoktur.. Olamaz da...

(Sonu gelecek sayıda)

Merdivenköy tekkesinin uzaktan görünüşü.

Bir İstanbul semti olarak

Göztepe'nin Tarihçesi

Yazan : **Prof. Dr. BEDİ N. ŞEHSUVAROĞLU**

Göztepe isminin gözetlemekten geldiği söylenir. Filhakika bir çok yerlerde Türkler yüksek tepelere bu ismi vermişlerdir. Meselâ Kıbrıs'da, İzmir'de birer Göztepe semti, Konya'da bir Göztepe köyü olduğu gibi, İstanbul'da Boğaziçi'nde (1) de başka bir Göztepe vardır.

Göztepe ve çevresi, geçen asır sonlarına kadar halen küçük semte âlem olan Sahrayı Cedid adile anılırdı. Ancak 19. asır sonlarında Tütüncü Mehmet Efendi'nin bu semtle ilgilenmesinden sonradır ki, Marmara kıyılalarından tâ Ankara asfaltına kadar Feneryolu ve Erenköy arasında uzanan bu kara parçasına, civardaki Gözcü Baba Tepesi'ne izâfetle Göztepe ismi verilmiştir.

Gözcü Baba ve Göztepe, aslında semt isimlerine ait olan bu iddia bir yakıştırma da olabilir, çok kere bu isimler makam türbelere aittir. O makam türbeler ki, içlerinde kimse yatmadığı halde her biri bir mukaddes isme, bir büyük insana izâfe edilmiştir. Türkler bu makam türbeler ve yatırlar sayesindedir ki, Bizans evliyalarını yenmiştir ve bu 1000 senelik tarihî başşehri kısa zamanda Türkleştirmişlerdir.

(1) 45 rakımlı Kadıköy Göztepe'sine nazaran çok daha yüksek olan bu hakiki tepe, Kanlıca ile Çubuklu arasında olup Boğaziçi'nin en yüksek noktasıdır ve 280 metre irtifaındadır, yani Büyük Çamlıca'dan daha yüksektir.

Göztepe Osmanlıların daha ilk günlerinde, Orhan Gazi (1326 - 1358) zamanından beri Türk kılıcına baş eğmiştir.

OSMANLILARLA BİZANSLILAR ARASINDA İLK SAVAŞ

Hammer'in yazdığına göre (2) o sıralarda Bizans'da dede, torun iki Andronikos müştereken hüküm sürüyorlardı. Esasen Türklerin Boğaziçi kıyılarına kadar inmelerinden bîzar olan İmparator genç Andronikos, İznik muhasarasını da duyunca 1329 yılı Haziran sonlarında Trakya'da Kostantaniye civarında, Dimetoka ve Edirne'de bulunan bir kısım askerini alellacele toplayarak Üsküdar'a geçti ve kendisi de bizzat ordusunun başında olarak üçüncü günü sabahı, 29 Haziran'da, Pelekanon (Maltepe, Gebze veya Hereke?) ovasına gelerek karargâh kurdu. Herhangi bir bozgun ihtimaline karşı, kaçanları toplayabilmek için, deniz kuvvetleri de kıyıdan orduyu takip ediyordu (3). Orhan Gazi komutasındaki Osmanlı Ordusu ise daha önce civardaki hâkim tepeleri ve boğazları tutmuşlardı. Türkler başlangıçta zaif kuvvetlerle hücuma geçip mağlûp olmuşlar gibi göründüler. Bu sebeble intizamsız bir şekilde takibe çıkan Rumları ana kuvvetlerimiz, bilhassa suvariler, aniden sarınca, Bizans kuvvetleri darmadağın oldu. İmparatorun kalçasından yaralı olarak geri çekilmesi ise, bozgunu bir panik haline soktu. Andronikos'un karargâhı, hattâ erguvanî çadırı dahi Türkler tarafından yağma edildi. Prens Kantakuzinos maktul düştü. Savaş yeri ölülerle doldu. Bu arada Bizans Hassa Alayı Komutanı da eski bir intikam saikasile bizzat bir Rum tarafından vuruldu. Böylece mağlûp Bizans ordusu denizden ve karadan Üsküdar'a çekilirken, İmparator da bir gemi ile Bizans'ın yolunu tuttu. Neticede Bizanslıların isteği ile başlayan sulh görüşmeleri için ilk toplantı, Göztepe'de Andronikos'un av köşkünde olmuştur ki, bu köşk şimdiki Merdivenköyü tekkesinin bulunduğu yerde idi. Sultan Orhan sulh şartları arasında bu köşkü de istiyor ve burasını bir Ahî dergâhı haline sokuyor. Bir fütüvvet yolu, terbiyevî bir esnaf kuruluşu olan Ahî'ler, o çağlarda Osmanlıların "Beşinci Kol" u idiler. Yani, yabancı ülkelerden haber sağlarlardı. Bu tekkenin şeyhlerine de resmen Bizans'ı gözetlemek vazifesi verildiğinden, kendilerine Gözcü Baba deniyordu.

TARİHTE MERDİVENKÖY

Orhan Gazi Pelekanon zaferinden sonra bir kaç kere daha Merdivenköyü'ne gelmiştir.

İlk olarak Muharrem 748 (1347) de kayınpederi İmparator Kantakuzen ile buluşmak üzere Üsküdar'a giderken, ikinci olarak 749 (1348) de Bizans'lılara karşı Cenevizlilere yardım etmek üzere bir suvari kuvveti ile Galata'ya geçerken ve nihayet Foçalı korsanların eline düşen küçük oğlunu kurtarmak üzere Kadıköyü'ne giderken Merdivenköyü'nden geçmiştir.

---

(2) Devleti Osmaniye Tarihi, Hammer, Mütercim M. Atâ, Cilt : I, 1329, Sahife : 143 - 149 - 321. (İhtiyar Andronikos Paleologos 1283 - 1328, genç Andronikos Paleologos 1328 - 1341)

(3) Pelekanon; Osmanlı Türkleri ile Bizans arasında geçen ilk meydan savaşı M. Kâmil Toppare, Eski Muharipler Dergisi, Ekim 1965.

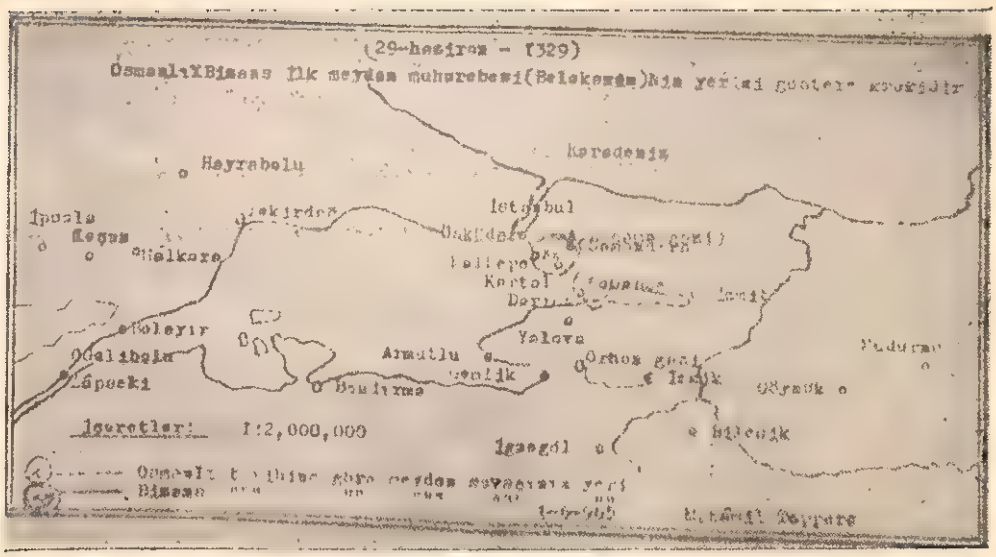

Pelekanon Savaş Yeri Krokisi.

Filhakika İzmit körfezinde Bozburun'da dolaşırken esir düşen Şehzade Halil Bey'i kurtaracak bir Osmanlı deniz kuvveti yoktu. Bu sebeble Orhan Gazi, Bizans İmparatoru'nun bu hususda yardımcı olmasını rica etmiş ve 759 (1358) de Kadıköyü'nde buluşarak arzusuna ulaşmıştı.

1402 Ankara Muharebesi'nde Türkler Timur ordusuna mağlûp olduktan sonra Yıldırım'ın büyük oğlu ve veliaht Emir Süleyman, Güzelce Hisar'ı (Anadolu Hisarı) na sığınmak üzre kaçarken, gene Merdivenköyü civarından geçmiştir. Bu kargaşalıktan bilistifade Manuel Paleolog bir kere daha tahta çıkmış ve Osmanlıların kendilerini tekrar toplayamıyacağını zannederek İstanbul'daki Türkleri öldürüp Sirkeci civarındaki Türk mahallesini, Türk mahkemesini ve mescidini yıkmıştı. Bütün bunlara rağmen Emir Süleyman Rumeli'ye geçebilmek ve Anadolu'da Bursa ve Manisa'da yerleşen kardeşlerine karşı bir müttefik bulabilmek umudile bir çok toprak fedakârlığı pahasına İmparatorla Gelibolu Andlaşmasını imzalıyordu. Bu arada doğan fi'lî durumu da kabul ediyor, yani Gebze'ye kadar Göztepe, Kartal, Pendik gibi yerleri yeniden Bizans'a terk ediyordu. Buna rağmen İstanbul çevresindeki Türkler gene katliama uğruyorlar.

NEDEN ERENKÖY VE KARTAL DENDİ ?

Bektaşi inançlarına göre bu şehitler 40 erenlerdir. Şâhkulu Baba, Yörük Baba, Sancaktar Baba, Balcı Baba, Mansur Baba, Semerci Baba, Gözcü Baba, Mâh Baba, Gül Baba, Garipçe Baba, Buhur Baba, Eren Baba, Kartal Baba... ilâh. Anlaşılır ki, bütün bu isimler buradaki Bektaşi Babalarının lâkapları idi. Bu arada Merdivenköyü civarında şehit düşen Gözcü Baba, bugünkü Gözcü Baba tepesine defnediliyor. Tekke civarında şehit olan Mâh Baba tekkeye ve nihayet Eren ve Kartal Babalar da şehit oldukları

yerlere gömülüyorlar. İşte Göztepe ve ona civar olan Erenköy ve Kartal isimleri de böylece doğuyor. Çünkü Türkler kısa zaman sonra tekrar buraları alıyorlar.

Filhakika Demirtaşoğlu Ali Paşa, hattâ bizzat Çelebi Mehmed'in emrindeki Osmanlı ordusu Hereke, Gebze, Darıca, Kartal ve Pendik taraflarını tekrar zaptetti ve bu toprakları yeniden evkafı Sultaniye'ye kalbetti.

Çelebi Sultan Mehmed'in bu sıralarda Merdivenköyü'nde kaldığı ve tekkeyi yeniden ihyâ ettiği söylenir. Son olarak 823 (1420) de Edirne'den hareket ve Bizans donanması ile Boğazı geçen Çelebi Mehmed, yeniden baş kaldıran Anadolu beylerinin üstüne yürürken, bir kerre daha Merdivenköyü'nden geçmişti.

Göztepe yakın tarihimizde de acı günler yaşamış ve Birinci Dünya Harbi'nde muhacir mahallesi önüne kazılan toprak tabyalarda kendini savunmağa hazırlanırken, yabancı askerlerin işgaline uğrayan bütün İstanbul ile o da, düşman eline düşmüştür. Filhakika İngiliz kuvvetlerine karargâh olan şimdiki Pansiyonlu İlkokul binasında uzun zaman İngiliz bayrağı dalgalanmıştır. Göztepe'nin talihi kısa bir süre sonra yeniden gülmüş ve 6 Ekim 1923 de İstanbul'u kurtarmak üzere ilerleyen Türk kuvvetlerinin bir kısmı, 5 - 6 Ekim gecesi Göztepe'de konaklamış ve çadırlarını o zamanlar çayırlık olup, şimdi apartmanlarla örtülen, Göztepe'nin en yüksek noktasında kurmuştu.

Tarihten Fıkralar

ÖYLEYSE GETİR GÜZELCE SEYREDELİM

Dördüncü Murad'ın hükümdarlığı zamanında İstanbul'a bir Macar ressamı geldi. Kadınla erkeği bir arada gösteren çıplak resimler yapıp satmağa başladı. İş padişaha kadar aksetti :

"— Tiz çağırın şu herifi de cezayı sezasını verelim"! *diye irade çıktı. Ressam yaka paça saraya getirildi.*

Hünkâr gürledi :

"— Çıkar şu yaptığın resimleri.."

Ressam, başına gelecekleri anladı ama, padişah emrine karşı durulur mu? Koynundan bir tomar resim çıkararak sedirin üzerine bıraktı. Sultan Murad, resimlere şöyle bir göz gezdirince yumuşadı :

"— Bre sen şeytan mısın ki böyle tıpkı tıpkısına er ile avretleri bir araya getirip tersim edersin? Bilmez misin ki bizim dinimizde bu makule şeylere bakmak haramdır!"

"— Aman efendim... Bunlar yabancı değil ki.. Hepsi de nikâhlı karı koca!"

Padişah bu cevap üzerine geniş bir nefes alarak resimleri önüne çekti :

"— Ya! Mademki günahı yoktur, öyleyse getir de bir güzelce seyredelim" dedi.

YILDIRIM'ın CEVABI

Macar Kralı Sigizmond, Yıldırım Bayazıt üzerine haçlı seferi hazırlarken bir taraftan da elçiler gönderdi. Bulgaristanı ne hakla istilâ ettiğini Yıldırım'dan sordu.

Bayazıt, elçileri Bursa'da, Bulgar harplerinde aldığı silâhlarla süslü bir odada kabul etti; sözlerini dinledikten sonra silâhları göstererek cevap verdi :

"— Bunların verdiği hakla!"

İstanbulda yeni meydana çıkan Bizans devrine ait

SU SARNIÇLARI

Yazan : ERGON ATAÇERİ

İstanbulda bilhassa Bizans Devrine ait olan yüzlerce Sarnıç mevcuttur. Şehrin muhasaralar karşısındaki su ihtiyacı sebebiyle bunlara bilhassa ehemmiyet verilmiştir. İstanbuldaki su tesisleri ve sarnıçlar çeşitli yayınlarla, (1) ilim âlemine tanıtılmışlardır.

Bizans Sarnıçları, açık ve kapalı olmak üzere iki grupta toplanırlar.

AÇIK SARNIÇLAR : Bu sarnıçların bilhassa ölçülerindeki büyüklük dikkati çekmektedir. Kapalı sarnıçların kâfi gelmemesi sebebiyle, bu tarz sarnıçların da yapılması lüzumlu görülmüştür. En mühimleri şunlardır :

AETİUS (Çukurbostan) Sarnıcı : Edirnekapı civarındadır. 85x244 m. eb' adında, 8 m. derinliğinde olup, 421 tarihinde Aetius tarafından inşa ettirilmiştir.

ASPAR Sarnıcı : Sultan Selim Camii civarında bulunmaktadır. 459 senesinde, İmparator hizmetinde çalışan Got generali Aspar tarafından yaptırılmıştır. Bir kenarı 152 m. uzunluğunda olan bu sarnıcın plânı da diğerleri gibi dikdörtgen şeklindedir.

St. MOCİUS Sarnıcı : Hekimoğlu Ali Paşa Camii yakınında olup, 147 x 170 m. eb'adındadır. İmparator Anastas (491 - 518) tarafından yaptırılmıştır.

(1) Wulzinger, Subkonstruction bauten Konstantinopels.

Forchelmer - Stryzygowski, Die Byzantinischen Wasserbehalter von Konstantinopel. Wien 1898.

Aya İrini müzesinin doğusundaki sarnıç. 18 x 53 m. eb'adında olup, Justinyanus devrine aittir.

FİLDAMI Sarnıcı : Bakırköy civarındaki bu eser, VIII inci asra ait olup, 76 x 127 m. eb'adındadır.

KAPALI SARNIÇLAR

Yerebatan Sarnıcı : Bu sarnıca Yerebatan Sarayı denmektedir. Ayasofyadadır. 70 x 140 m. eb'adında olup 336 sütunu mevcuttur. Yüksekliği 8 metredir. İmparator Justinyen tarafından 6 ıncı asırda inşa ettirilmiştir. İçinde su mevcut olup, Belediyeye bağlı olan bu yer ziyaretçilere açıktır. Bir zamanlar, buradaki kayıklarla ziyaretçiler dolaşabiliyorlardı. Şimdi kayıklar kaldırılmıştır. İçi projektörlerle aydınlatılmaktadır.

BİNBİRDİREK (PHLOKSEN) Sarnıcı : Bu sarnıç Adliye Sarayı yakınındadır. 56 x 64 m. eb'adında olup, yüksekliği 14 metredir. 224 sütunu mevcuttur. 1001 adet sütunu yoktur. Sütunların birbiri üzerine konmasından dolayı, bu ad konmuş olmalıdır. Üzerinde açılmış olan

onbir adet menfezden sarnıca ışık girmektedir. İmparator Jüstinyen devrine ait olması kuvvetli ihtimal dahilindedir.

Bunlardan başka en mühim kapalı sarnıçlar şunlardır : Karagümrük, Arkeoloji Müzelerinin Alman Arkeoloji Enstitüsü ile müşterek bu sene kazı yaptığı Aksaraydaki Bodrum (Myrelaion) camii önündeki sarnıç, Mangan Sarayı, Büyük Saray, Sultan Selim (Çukur Bostan), İmrahor Camii (Studios), Unkapan Sokağı...

YENİ BULUNAN SU SARNIÇLARI

Son zamanlarda da bazı mühim sarnıçlar bulunmuştur. Aya İrininin doğusundaki sarnıç (2), 53 x 13 metrelik ölçüsüyle dikkati çekmektedir. Bu sarnıç eskiden bilinmekle beraber yakın zaman önce neşredilmiştir.

1961 senesinde Sultanahmette (3), bir sarnıç bulunmuştur. Şehirdeki inşaatın kesifleşmesi üzerine son zamanlarda bu tarz buluntular çoğalmıştır (4).

Bayazıt (Hürriyet) meydanında Bizans İmparatoru Phocasın inşa ettirdiği tahmin edilen ve şimdi üzeri kapatılmış olan sarnıç.

Bu sarnıçlardan bilhassa Beyazıt Meydanındakiler, Mese caddesinin başlangıç noktasını belirtmesi bakımından dikkati çekmiştir (5).

Meydanda bulunmuş olan bu dört sarnıcın ikisi Vezneciler caddesi üzerinde bulunmuştur. Bunlar yukarıda bahsedilen topografik hususiyetleri bakımından küçük eb'atlı mühim sarnıçlardır. Meydanın kuzey batısındaki bir diğeri ise, İmparator Phocasın buralarda inşa ettirdiği sarnıcın olması ihtimalini üzerinde toplamaktadır. Bu sarnıcın 6 x 7 m. lik kısmı açılmış olup, diğer kısımları temizlenmemiştir. 4 sütunu görülmekte olan bu sarnıçın 3 adet tuğla desenli tonoz göbeği tesbit edilmiştir. Meydanın güney doğusunda, Prof. Semavi Eyice, tanzimler sırasında küçük ölçüde bir sarnıç daha gördüğünü bildirmektedir. Ayrıca 1960 da Saraçhanebaşında, Belediye Sarayının batısındaki park sahasında, tarafımızdan da bir sarnıç görülmüştür. Bu sarnıcın yeni hafredilen St. Polyeucktes kilisesine aidiyeti muhtemeldir. Unkapanı, Manifaturacılar çarşısı inşaatında da 9 sütunlu bir diğer sarnıç bulunarak (5), üzeri örtülmüştür. Alemdar'da da 3 sarnıç bulunmuş, Atatürk Bulvarı üzerindeki, Şebsafa Camii yanındaki bir diğeri de görülmüştür.

Bütün bunlar, bugüne kadar bilinenlerden daha da çok sarnıç olduğunu belirttiği gibi, şehrin tarihi topografyasını vermesi bakımından da önemlidir.

Kapalı olan sarnıçlara su, ya Bozdoğan Kemeri (Valens) vasıtası ile, veyahut da üzerlerindeki binalara yapılmış tertibatlar vasıtası ile gelmekteydi. Ehemmiyetsiz gibi görülen bu gibi küçük sarnıçlar, şehrin sokaklarını ve yollarını belirtmesi yönünden de dikkati çeker. Şehirdeki kesif iskân faaliyeti neticesinde bu tarz eserlerin çıkması pek muhtemeldir.

---

(2) Ayten Erder, St. İrenin Güney Doğusundaki Bizans Sarnıcı, Ayasofya Müzesi yıllığı No: 2 İstanbul 1960, s: 22.

(3) Ergon Ataçeri, İstanbulda bilinmeyen bir Bizans Sarnıcı, Ayasofya Müzesi yıllığı, No: 4, İstanbul 1962, s: 29.

(4) Ergon Ataçeri, İstanbulda yeni bulunan birkaç Bizans Su Sarnıcı, Ayasofya Müzesi Yıllığı No: 6, İstanbul 1965, s: 67.

(5) Ayni eser.

TAMAMLANDI **Yukarıdaki klişede, gözalıcı, şirin hüviyetiyle görülen bloklar, Suadiye Sosyal Meskenler Sitesi II. nin inşası biten ve sahiblerine teslim edilen apartmanlarıdır. Her bakımdan tatmin edici umumî vasıfları, bana, hizmetime devam vazifesini telkin ve tahmil etti.**

İstanbul'un en güzel semtlerinde elverişli şartlarla :

MESKEN SAHİBİ

olmayı arzulayan muhterem okurlarıma sesleniş

İki sene önce, İstanbulda evi olmıyan muhterem okurlarımın, en elverişli şartlar içinde mesken sahibi olmalarına delâletimde pek az selâhiyetli ümid vermişti bana... Haklı idiler: Suadiye Birinci ve İkinci Sosyal Meskenler Sitelerindeki fahrî mümessillik vazifem çok çetin ve dertli oldu: Birincisindeki bâriz hataları, ikincisinde kısmen tashihe çalıştım. Vazifelilerde, dâvânın mânevi cephesini kavrama yeterliği bulamadım. Fakat her şeye, evet her şeye rağmen bilhassa, **ikinci tecrübe**'de başarı, beni tatmin etti diyebilirim.

Bu sahifelerde gördüğünüz klişeler sahiblerine huzur ve mutluluğu "RAHAT BİR EV" olarak müjdeliyen, SUADİYE SOSYAL MESKENLER SİTESİ II. nin bloklarıdır: Altı Blok'da 96 daire de bitti ve sahiblerine teslim edildi.

Bu güzel sonucu mümkün kılan yüce Tanrı'ya ve emeklerini ihlâs ile esirgememiş olanlara minettarım.

★ — **UCUZ, SAĞLAM, FAİZSİZ :**

Tarih kitaplığınızı, evlâtlarımıza güvenle bırakabileceğimiz eserlerle değerlendirme konusunda nâciz şahsıma esirgemediğiniz itimadı, bütün Türk ailelerinin hayâlinde, dinlenme çağlarının bel desi güzel İstanbul'da kira derdinden kurtulmuş, kolaylıkla ödiyebilecekleri bedelle, **ucuz, sağlam, kira seviyesini geçmiyen FAİZSİZ taksitlerle** birer yuva sahibi olabilmeleriyle tamamlamıya hizmete, beni sevkeden ümitli şartların nasıl bir araya geldiğini, beşinci sayılarımızda anlatmıştım. Tekrar vaktinizi almıyacağım.

Şu kadarını tekrarlıyayım: Her yeni safhasında izale edilmekte olan ufak tefek, hattâ bir insanın bizzat kendisin de mevcud talî kusurlara rağmen, bu meskenler:

★ — **Mevkilerinin her bakımdan tatminkârlığı,**

★ — **İlk taksitlerle birlikte arsa tapusunun verilmesi ve inşaatın mukaveleye bağlanması,**

★ — **Fiatlarının benzerlerine göre ucuz luğu,**

SUADİYE SOSYAL MESKENLER SİTESİ II. nin inşası biten apartmanlarından biri

★ — **Kullanılan malzemenin sağlamlığı, kalitesi,**

★ — **Bedelden mühim bir kısmının, içinde oturulmadığı takdirde kiraya verilerek, ödenecek kadar küçük taksitlere bağlanılmış olması,**

★ — **Ve, Türkiyede İLK DEFA, hiç bir kooperatif, sigorta, yardımlaşma ve benzer müessese ve hareketlerde rastlanmamış özelliği temsil ederek bu taksitlerin FAİZSİZ oluşu,**

★ — **Belirli, öncesinden tesbit edilmiş kısa zaman içinde teslim edilişi,**

★ — **Ve, nihayet, malûm yaşama töresine sahip, birbirleriyle en iyi şartlar altında komşuluk edebilecek aydın, seviyeli aileleri bir araya toplaması...**

itibariyle mükemmel bir başlangıç olmuştur.

★ — **ÜÇÜNCÜSÜNE BAŞLARKEN...**

Böylesine vasıfları bir araya toplıyan ve bugün, yüz milyonları aşmış sermayelerin, geniş ihtisas kadrolarının kusursuz ifa edemedikleri bu çetin hizmeti, dolu saatlerimin ve yorgun çağımın fikrî mesaimden fedakârlığı zarûrîleştirdiği günlerimin içine sığdırtan biricik sebeb, Sizlerce malûm olduğu için üzerinde durmıyacağım...

Yabancısı olmadığınız hizmet cehdimin şevki ile, ÜÇÜNCÜ SİTEye başlıyacağız. Birinci ve İkinci Sosyal Meskenler Sitesine çeşidli sebeblerle giremiyen muhterem okurlarıma sesleniyorum: İstanbulda, böylesine elverişli şartlar içinde bir yuva sahibi olmak ihtiyaç ve arzusunda iseniz faydalanınız.

★ — **BROŞÜR İSTEYİNİZ :**

Temin edilmiş durumda olan yeni inşa sahası, her bakımdan fevkalâde vasıflara sahibtir.

Binaların yeri, fiat, tediye şekilleri, dairelerin izahlı plânı ve kısacası öğrenilmesi gereken bütün tafsilâtı bir araya toplıyan yeni broşürleri tetkik ediniz. Mevzuun selâmetle ve ârızasız neticelenebilmesi için fahrî mümessiliniz olarak, delâletimi ve garantörlüğümü devam ettireceğim. Bu bakımdan, broşürleri ve izahatı, lutfen, **(Cemal Kutay — Müellif, Muharrir — Posta Kutusu 34 Kadıköy/İstanbul)** şahsî adresimden isteyiniz.

Hayırlısı olsun... — **K u t a y**

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de
TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

EN VERİMLİ KUYU

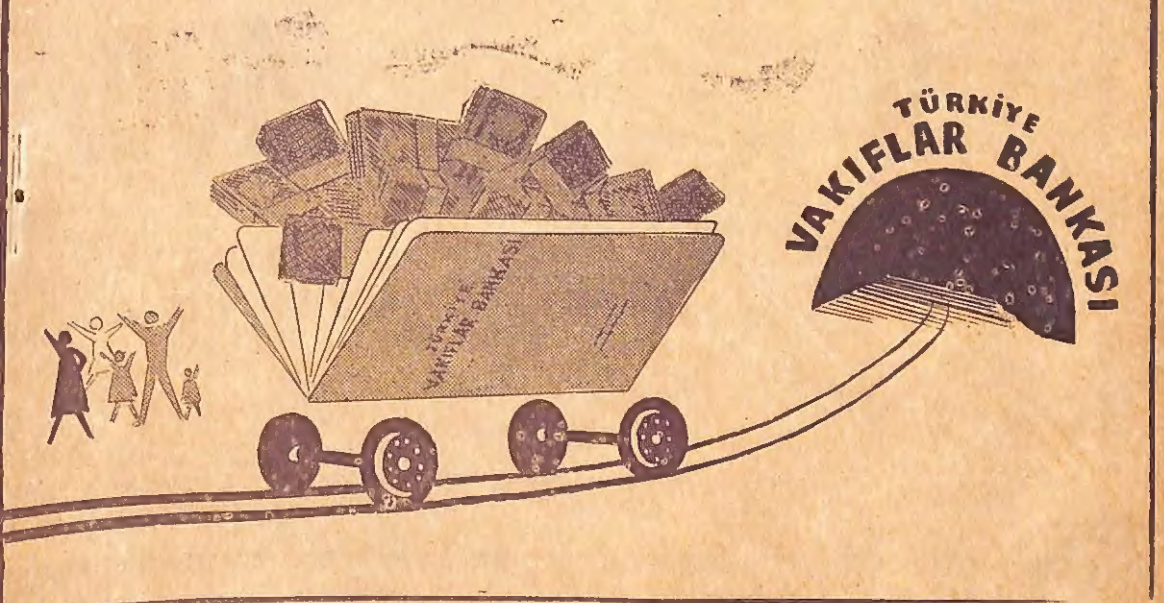

(Basın: 8019 - A - 432)

ŞİMDİ Akfil ALAN

OTOMOBİL KAZANIYOR

8

TALİHLİYE OTOMOBİL

400

TALİHLİYE AKFİL KUMAŞI

AKFİL kumaşı veya AKFİL'den mamul eşya alırken Satıcıdan ikramiye kuponunu isteyiniz. Kuponun yeşil tarafını doldurup "Akfil İkramiye Servisi, Bakırköy - İstanbul" adresine postalayınız. (Not: *İsteyenlere, müracaatı üzerine tam izahname gönderilir.*)

Hakiki AKFİL kumaşlarının kenarlarında AKFİL markası basılıdır